

KATEKEETTAKOULUSTA TÄYDELLISEEN KANSAKOULUUN

Kuusamon kansakouluverkon laajeneminen Lapin sodan jälkeen vuosina 1945–1955

Marjo Leinonen

Suomen historian pro gradu -tutkielma

Historian ja etnologian laitos

Jyväskylän yliopisto

Toukokuu 2012

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistinen tiedekunta	Laitos – Department Historian ja etnologian laitos
Tekijä – Author Marjo Leinonen	
Työn nimi – Title Katekeettakoulusta täydelliseen kansakouluun. Kuusamon kansakouluverkon laajeneminen Lapin sodan jälkeen vuosina 1945–1955.	
Oppiaine – Subject Suomen historia	Työn laji – Level Pro gradu -tutkielma
Aika – Month and year Toukokuu 2012	Sivumäärä – Number of pages 88 + 10 Liitettä
Tiivistelmä – Abstract Pro gradu -tutkielmani käsittelee Kuusamon kansakouluverkon rakentamista Lapin sodan jälkeisinä vuosina 1945–1955. Kuusamo koki viime sodissa suuret sotatuhot, joten sotien päätyttyä kunnassa alkoi mittava jälleenrakentaminen. Sotien jälkeen Kuusamossa ei ollut yhtään koulutaloa, joka ei olisi kokenut jonkin asteisia sotavaurioita, joten kunnan kansakouluverkkoa jouduttiin rakentamaan lähes tyhjältä pohjalta. Tarkastelen pro gradussani, miten kansakouluverkko jälleenrakennettiin ja miten sitä laajennettiin jokaisen lapsen ulottuville Kuusamossa. Kuusamo kuului Suomen harvaan asutuimpiin ja köyhimpiin kuntiin, joten ennen sotia kaikki kuusamolaiset lapset kattavaa kansakouluverkko ei toiminut kunnan alueella. Sodan jälkeinen rakentaminen kuuluu osaltaan jälleenrakentamiseen, mutta osaltaan se on myös uudisrakentamista. Kaikkeen rakennustoimintaan vaikutti kuitenkin sodan jälkeinen tilanne, jossa oli pulaa esimerkiksi rakennustarvikkeista ja ammattitaitoisista rakennusmiehistä. Tämän tähden on kuvaavampaa puhua uudisrakentaminen tai jälleenrakentaminen sijasta jälleenrakennuskauden aikaisesta rakennustoiminnasta. Teemallisesti pro gradu -työni on yhteen paikkakuntaan keskittyvänä työnä paikallishistoriallinen ja mikrohistoriallinen esitys. Työni tulosten voi ajatella kuvaavan laajemmin kansakoulun leviämistä kaikkien lasten oppivelvollisuuskouluksi nimenomaan harvaan asutuissa, köyhissä maatalousvaltaisissa pitäjissä. Työni kuuluu myös osaltaan rauhaan palaamisen tematiikkaan. Aiheellista on miettiä, voiko rauhaan ylipäätään palata, vai onko jälleenrakentamisessakin kyse enemmän uuden rakentamisesta. Pro gradu -työni lähdeaineistona olen käyttänyt Kuusamon kunnanvaltuuston, kunnanhallituksen, kansakoululautakunnan sekä rakennuslautakunnan pöytäkirjoja.	
Asiasanat – Keywords kansakoulu, Kuusamo, jälleenrakentaminen, Lapin sota, valtioneuvosto	
Säilytyspaikka – Depository Historian ja etnologian laitos, Jyväskylän yliopisto	
Muita tietoja – Additional information	

Sisällysluettelo

1. Johdanto.....	2
1.1. Tutkimuksen aihepiiri.....	2
1.2. Aiempi tutkimus	3
1.3. Tutkimuskysymys sekä lähteet ja menetelmät	5
2. Koulunkäynnin ilme suomalaisessa maalaispitäjässä.....	7
2.1. Kuusamon kansakoululaitos ennen sotavuosia.....	7
2.2. Kouluolot sota-aikana ja välittömästi sen jälkeen	9
2.3. Talojen pirtit koulutiloina ennen oman koulutalon valmistumista.....	12
3. Kuusamoon vuosina 1946–1948 rakennettavat kansakoulut.....	17
3.1. Jälleenrakennussuunnitelma määrää ensi tahdin koulurakentamiselle.....	17
3.2. Ensivaikutelma jälleenrakennussuunnitelman toteutumisesta.....	25
3.3. Jälleenrakennuskoulujen urakkasopimukset ja koulujen valmistuminen.....	31
3.4. Jälleenrakennuskoulujen ohella tapahtuva rakennustoiminta.....	35
3.5. Kuusamon kansakoululaitoksen kokonaistilanne vuoden 1948 lopussa	37
4. Kiiwas rakentaminen jatkuu vuosina 1949 ja 1950.....	39
4.1. Vuosien 1949 ja 1950 suunnitelmat ja koulujen piirustukset.....	39
4.2. Ensivaikutelma rakennussuunnitelmien toteutumisesta	41
4.3. Vuoden 1949 urakkasopimukset ja rakennustöiden rivakka eteneminen.....	46
4.4. Vuoden 1950 urakkasopimukset	50
4.5. Koulujen korjausrakentaminen ja kansakoululaitoksen kokonaistilanne vuoden 1950 lopussa	53
5. Rakennusvauhti rauhoittuu vuosina 1951–1955	55
5.1. Rakentaminen ei etene suunnitellussa tahdissa	55

5.2. Rakennussuunnitelmien eteneminen	56
5.3. Miksi koulurakentaminen viivästyi vuodesta toiseen?.....	62
5.4. Kuusamon kansakoululaitoksen kokonaistilanne vuoden 1955 lopussa	68
6. Kunnan talous sekä rakennustöiden laatu aiheuttavat päänvaivaa	73
6.1. Koulurakentamisen rahoittaminen.....	73
6.2. Rakennustoiminta hidastuu talousvaikeuksien takia	76
6.3. Puutteellinen rakennustyövalvonta sekä rakennuslaatu	78
7. Päätäntö	81
LÄHTEET	85
LIITTEET	89

1. Johdanto

1.1. Tutkimuksen aihepiiri

Käsittelen pro gradu -tutkielmassani Kuusamon kansakouluverkon rakentamista Lapin sodan jälkeisenä vuosikymmenenä. Teemallisesti tämä aihe liittyy oppivelvollisuuteen ja sen laajentamiseen lopulta myös kaikista harvaan asutuimpiin ja köyhimpiin kuntiin sekä sodan jälkeiseen rauhaan palaamiseen ja sitä seuranneeseen monimuotoiseen yhteiskunnalliseen muutokseen. Oppivelvollisuus säädettiin kyllä jo vuonna 1921, mutta sen toteuttaminen jäi useissa kunnissa 1930-luvun loppupuolelle¹. Kuusamon kohdalla kansakouluverkon rakentamisen tarkastelun aloittamista vuodesta 1945 lähtien on perusteltua, koska sotatuhot ulottuivat kaikkiin kunnassa toimiviin kansakouluihin, ja kunnan kouluoloja jouduttiin järjestämään kokonaan uudelleen².

Pro gradu -työni liittyy jälleenrakentamisen tutkimiseen mikrotasolla, mutta olen halunnut osaltani keskittyä koululaitoksen rakentamiseen, mikä on sinällään sekä jälleenrakentamista että uuden rakentamista, koska kouluverkko ei Kuusamossa missään tapauksessa ollut valmis vielä 1930-luvulla ennen sotia. Tähän uudisrakentamiseen vaikutti kuitenkin suuresti sodan jälkeiset olosuhteet, joten erottelun jälleenrakentaminen–uudisrakentaminen sijasta mielestäni on kuvaavampaa puhua jälleenrakennuskauden aikaisesta rakentamisesta.

Paikallistasoon liittyvien tutkimusten yhteydessä herää usein kysymys niiden tutkimustulosten merkityksestä laajemmassa kontekstissa. On totta, ettei yhdessä paikassa ilmenneitä tuloksia voi suoraan sellaisenaan yleistää esimerkiksi koko Suomen maalaispitäjiin, muuta voidaan ajatella, että valitussa tutkimuskohteessa ilmi tulleista ilmiöistä on mahdollista tehdä jonkinlaista yleistettävyyttä laajemminkin³. Omassa pro gradu -tutkielmassani Kuusamon olosuhteiden voidaan ajatella kuvaavan hyvin maatalousvaltaisten, köyhien ja harvaan asuttujen kuntien tilannetta sodan jälkeen.

¹ Hölsä 2007, 46–48.

² KKA, Kuusamon kunnalliskertomus 1945, 15–16.

³ Ginzburg 1996, 186; Rantatupa 1996, 82.

Nykyisessä Suomessa vastaavanlainen tilanne voi tuntua kaukaiselta ajatukselta, mutta kansainvälisesti sota ja sen jälkeinen selviytyminen on valitettavan yleinen ilmiö⁴.

1.2. Aiempi tutkimus

Molempia käsittelemiäni teemoja, kansakoulua ja oppivelvollisuutta sekä viime sotien jälkeistä aikaa, on tutkittu Suomessa paljon. Kansakoulun osalta tutkimuksissa on käsitelty esimerkiksi kansakoulun rakenteellista kehittymistä, kansakoulun oppiaineita ja pedagogiikkaa, kansakoulun opettajia, kansakoululaisia sekä koulutuspolitiikkaa⁵. Näiden teemojen lisäksi monet kansakoulujen paikalliset historiikit laajentavat kuvaa mikrotasolla kansakoulun arjesta.⁶ Suomen viime sotien jälkeistä aikaa on puolestaan tutkittu varsinkin poliittisen tilanteen muutoksen, sotakorvausten, asutustoiminnan ja muun taloudellisen jälleenrakennuksen kannalta.⁷ Kansainvälisesti sotaa ja rauhan palaamisen ongelmallisuutta on pohdittu myös laajasti viime vuosikymmenien aikana⁸.

Tässä työssä hyvän peruspohjan kansakoululaitoksen kehitykselle on antanut lähinnä Aimo Halilan neliosainen *Suomen kansakoululaitoksen historia* -sarja. Pääasiallinen lähteeni näistä on ollut sarjan neljäs osa *Oppivelvollisuuskoulu vuosina 1921–1939*, joka kuvaa laaja-alaisesti kansakoulun kehitystä oppivelvollisuuslain jälkeen ulottuen sotia edeltävään vuoteen. Halilan kirjat alkavat olla jo iäkkäitä, mutta ne tarjoavat edelleen monipuolisen kuvauksen kansakoulusta muun muassa pedagogisen, rakenteellisen ja koulun arjen kuvauksen kannalta. Koska *Suomen kansakoululaitoksen historia* -sarja ei jatku sotavuosien jälkeiseen aikaan, olen tältä osin käyttänyt Martti Hölsän ”Sotavuodet

⁴ Esimerkiksi Pilvi Torstin tutkimus *Divergent Stories, Convergent Attitudes. A Study on the Presence of History, History Textbooks and the Thinking of Youth in post-War Bosnia and Herzegovina* käsittelee 1990-luvulla käytyjen Jugoslavian hajoamissotien jälkeistä tilannetta Bosnia ja Hertsegovinassa. Hän keskittyy tutkimuksessaan historian käyttöön sekä serbi-, kroaatti- ja Bosnian musliminuorten historialliseen ajatteluun, mutta Torsti tuo myös hyvin esille, miten sotaa edeltäneet, mutta siinä kärjistyneet etniset ongelmat ovat edelleen ratkomatta 2000-luvulla.

⁵ Ks. esim. Halila Aimo 1949, *Suomen kansakoululaitoksen historia 1–4*. WSOY, Helsinki; Kaarninen Mervi 1995, *Nykyajan tytöt. Koulutus, luokka ja sukupuoli 1920- ja 1930-luvun Suomessa*. SKS, Helsinki; Tuomaala Saara 2004, *Työtätekevästä käsistä puhtaiksi ja kirjoittaviksi. Suomalaisen oppivelvollisuuskoulun ja maalaislasten kohtaaminen 1921–1939*. SKS, Helsinki; Rantala Jukka 2005, *Kansaa kasvattamassa*. Minerva kustannus Oy, Jyväskylä.

⁶ Ks. esim. Peltonen Martti 1989, *Jyväskylän kansakoulun historia*. Jyväskylän kaupungin kansakoululaitoksen historiatoimikunta, Jyväskylä.

⁷ Karonen 2006, 10.

⁸ Ks. esim. Ellwood David 1992, *Rebuilding Europe; Western Europe, America and Post-war Reconstruction*. Longman, London; Crampton R. J. 1994, *Eastern Europe in the Twentieth Century – And After*. Routledge, London; Duchon Claire & Bandhauer-Scöffmann Irene 2000, *When the War was over. Women, War and Peace in Europe 1940–1956*. Leicester University Press, London.

ja koulunkäynti” sekä Pauli Arolan ”Maalaiskansakoulun opetussuunnitelma ja yhteiskunnan rakennemuutos” -artikkeleita. Tuoreemmasta tutkimuksesta Saara Tuomaalan väitöskirja *Työtätekevistä käsistä puhtaiksi ja kirjoittaviksi* on auttanut kontekstin luomiseen 1920- ja 1930-lukujen maalaiskansakoulusta. Tuomaala käsittelee väitöskirjassaan koulunkäynnin ja maalaislasten keskinäistä suhdetta. Hän puhuu lapsuuden modernisoitumisesta, kun säännöllinen koulunkäynti irrottaa lasten ja nuorten arkirytmien muun talonväen töistä⁹. Myös Tuomaala päättää tarkastelunsa sotavuosia edeltävään vuoteen, mutta Kuusamossa hänen kuvaamansa modernisaatioprosessi on vielä 1940-luvulla kesken, koska koulunkäynti ei ole vielä osa jokaisen lapsen arkea. Omassa pro gradu -työssäni en käsittele lasten kokemuksia ja arjen muutosta koulunkäynnin yleistyttyä, mutta Tuomaalan väitöskirjassaan esille tuomat asiat auttavat ymmärtämään, minkälainen asenteellinen ilmapiiri myös Kuusamossa saattoi vallita kansakoulun laajetessa kaikkien lasten oppivelvollisuuskouluksi.

Pro gradu -tutkielmiani rajoituessa yhteen paikkakuntaan paikallishistorialliset teokset ovat oleellinen osa paikallisten olojen kuvaamisessa. Kuusamon historiasta on tehty viisiosainen teossarja, joista olen käyttänyt Seppo Ervastin ja Yrjö Vasarin kirjoittamaa ensimmäistä osaa *Kuusamon historia I*. Teoksessa ei ole keskitytty tarkasti sodanjälkeiseen jälleenrakentamiseen yleisellä tasolla eikä kouluverkon rakentumisen näkökulmasta. Katri Huusko on toimittanut teoksen *Tuhottu ja jälleenrakennettu Kuusamo*, jonka johdannossa annetaan sodan jälkeisestä tilanteesta Kuusamon historia teoksiin nähden uutta tietoa, mutta johdantoa lukuun ottamatta teos käsittelee jälleenrakennusta valokuvien kautta. Muita apunani olleita paikallisen tason tutkimuksia ovat Anita Koljosen *Kuusamon siirtoväki. Perinteistä nykyaikaan* sekä paikallisia kouluoloja valaisevat Lauri Muhosen *Piirteitä kansanopetuksen vuosisataiselta taipaleelta Kuusamossa (1876–1976)*. Kuusamoon perustettiin myös vuonna 1949 oppikoulu, mutta olen rajannut sen pois aihepiiristäni, koska käsittelem nimenomaan oppivelvollisuuskoulun, eli kansakoulun, laajenemista kunnan alueella. Hannu Kyllönen, Matti Kyllönen sekä Ali Pesonen ovat myös kirjoittaneet Kuusamon oppikoulusta historiikin *Kuusamon oppikoulun historia 1949–1972*¹⁰.

⁹ Tuomaala 2004, 79–86.

¹⁰ Kyllönen Hannu & Kyllönen Matti & Pesonen Ali 2005. *Kuusamon oppikoulun historia 1949–1972*. Kuusamon lukion ja yhteiskoulun seniorit – yhdistys, Kuusamo.

Sota-aikaan ja sen jälkeiseen rauhanproblematiikan pohtimiseen minua ovat viritelleet Petri Karosen ja Kerttu Tarjamon toimittama artikkelikokoelma *Kun sota on ohi. Sodista selviytymisen ongelmia ja niiden ratkaisumalleja 1900-luvulla* sekä Marianne Junilan tutkimus *Kotirintaman aseveljeyttä. Suomalaisen siviiliväestön ja saksalaisen sotaväen rinnakkainelo Pohjois-Suomessa 1941–1940*. Lapin sodan jälkeisestä jälleenrakentamisesta antaa hyvän kuvan Martti Ursinin tutkimus *Pohjois-Suomen tuhot ja jälleenrakennus saksalaissodan 1944–1945 jälkeen*. Tässä työssäni Ursinin tutkimus on tarjonnut tietoa lähinnä sotatuhojen suuruudesta ja ensimmäisten sodanjälkeisten vuosien jälleenrakennusoloista.

1.3. Tutkimuskysymys sekä lähteet ja menetelmät

Kansakoulua käsittelevällä tutkimuskentällä on tilaa tutkimukselle, joka tarkastelee paikallisesti, miten oppivelvollisuus ja kansakouluverkko saatiin todella laajennettua koko kansan kouluksi. Kuusamo ei harvaan asuttuna seutuna ja rajakuntana ollut aluksi kehityksen kärjessä kouluverkkoa rakennettaessa, mutta vuonna 1950 se oli noussut Suomen suurimmaksi koulupitäjäksi, jossa toimi kaikkiaan 57 kansakoulua¹¹.

Pro gradu -tutkielmassani tutkin, miten kouluverkko rakentui Kuusamossa Lapin sodan jälkeen. Tarkasteluajankohdaksi olen rajannut vuodet 1945–1955. Aloitusvuosi 1945 on luonteva, koska tuolloin kunnan kouluoloja jouduttiin järjestämään uudestaan ikään kuin puhtaalta pöydältä sotatuhojen takia. Kuusamon kunnan kunnalliskertomuksen mukaan vuonna 1945 kunnassa oli yhteensä 31 koulupiiriä. Tätä lukua verrattaessa virallisiin kansakoulutilastoihin voi todeta, että Lapin sodan jälkeisenä kymmenenä vuotena Kuusamon koulupiiriluku nousi 65 piiriin. Kuva koulunkäynnin yleistymisestä tarkentuu, kun tarkastelee kunnassa toimivia kouluja. Syyslukukaudella 1945 Kuusamossa toimi seitsemän yläkansakoulua ja seitsemäntoista supistettua koulua. Lukuvuoteen 1955–1956 tultaessa koulujen lukumäärä on noussut 47 ala- ja yläkansakouluun sekä 17 supistettuun kouluun. Tällöin kouluja toimii 65 piirissä yhteensä 64 kappaletta. Koulujen lukumäärä ei ole noussut lukuvuoteen 1960–1961 tultaessa sillä kansakoulutilaston mukaan tällöin kunnassa toimi edelleen yhteensä 64 koulua.¹² Koulunkäynnin voi siis tilastojen perusteella sanoa vakiintuneen lukuvuoteen

¹¹ KKA, Kuusamon kunnalliskertomus 1950, 30.

¹² KKA, Kuusamon kunnalliskertomus 1945, 15–16; SVT X 1955–1956, 56; SVT X 1960–1961, 52.

1955–1956 tullessa. Tämän tähden tarkastelujakson pidentäminen vuodesta 1955 tuskin tuo esiin uusia piirteitä Kuusamon kansakouluverkon rakentamisesta.

Petri Karonen kuvaa, kuinka sodan jälkeisiä teemoja on usein pohdittu siltä kannalta, *mitä* sodan jälkeen tapahtui, kun aiheellista olisi myös pohtia *miten* rauhaan palattiin.¹³ Sodan jälkeen yhteiskunnat kohtaavat erilaisia makro- sekä mikrotason ongelmia. Näen oman tutkimusaiheeni käsittelevä eräällä tavalla näiden tasojen kohtaamista. Sodan jälkeen normaalien kouluolojen palauttaminen on osaltaan yhteiskunnan rauhoittamista normaaliin tilaansa. Lisäksi panostus lapsiin ja koulutukseen on eräänlaista tulevaisuuteen sijoittamista. Lainsäädäntö ja taloudelliset puitteet tähän saadaan makrotason tekijältä eli valtiolta, kun puolestaan käytännön toimenpiteet tapahtuvat mikrotasolla eli tässä tapauksessa Kuusamon paikallisten toimijoiden toimesta. Tarkoitukseni pro gradu -tutkielmassani ei ole pelkästään kuvata, kuinka kouluverkko rakentui, vaan myös tarkastella, miten sen rakentaminen osaltaan kuvasti sodasta rauhaan palaavan yhteiskunnan murrostilaa.

Työni alkuperäisaineisto on Kuusamon kunnan hallinnon kokouspöytäkirjoja. Kokonaisuuden luomiseksi olen käynyt läpi kunnallislautakunnan¹⁴, kunnanvaltuuston, kansakoululautakunnan sekä rakennuslautakunnan kokouspöytäkirjat käsittelemiltäni vuosilta. Pöytäkirjat ovat muodoltaan päätösasiakirjoja. Tämän tähden olen katsonut aiheelliseksi käydä läpi kaikkien edeltä mainittujen tahojen pöytäkirjat, vaikka luonnollisesti samat asiapäätökset toistuvat eri tahojen päätöksissä useaan kertaan. Pöytäkirjat kuitenkin eroavat toisistaan käsiteltyjen asioiden laajuuden ja perusteluiden kirjaamisessa, joten pöytäkirjojen rinnakkainen käyttö mahdollistaa paremman kokonaiskuvan luomisen kuin vain pelkillä valtuuston tai hallituksen päätösasiakirjoilla olisi mahdollista tehdä.

Kunnalliskertomukset olisivat tarjonneet helppokäyttöisen yleisesityksen kunnan tilasta vuosittain, mutta käsittelemältäni ajanjaksolta kertomuksia on olemassa kokonaan vain vuosilta 1945, 1946 ja 1950. Vuoden 1947 kunnalliskertomus oli tallessa osittain irtolehtisinä. Muilta vuosilta kertomukset ovat joko hävinneet tai niitä ei ole laadittu. Vuodesta 1957 lähtien kunnalliskertomukset on koottu vuosittain. Olen tässä työssä

¹³ Karonen 2006, 10.

¹⁴ Myöhemmin kunnanhallituksen.

käyttänyt työlleni relevantteja kunnalliskertomuksia lähinnä muita alkuperäislähteitä täydentävänä aineistona.

Työskentelyäni arkistossa voikin kuvata lähinnä johtolankasuuntautuneeksi. Carlo Ginzburg kuvailee teoksessaan *Johtolankoja*, miten tutkimustyössä edetään seuraamalla lähteistä löytyviä johtolankoja. Tutkijan tehtävänä on luoda kokonaiskuva vähitellen kertyvistä palasista. Ginzburg kuvaa tutkijan etsivän tietynlaisia pääjohtolankoja, joita seuraamalla tutkimusta viedään eteenpäin.¹⁵ Itselleni tällaisia pääjohtolankoja ovat olleet Kuusamoon rakennettavat koulut ja koulupiirit. Seuraamalla lähdeaineistostani niihin liittyviä asioista pystyn rakentamaan kuvan siitä, kuinka koulunkäynti vakiintui Kuusamossa Lapin sodan jälkeisenä vuosikymmenenä.

2. Koulunkäynnin ilme suomalaisessa maalaispitäjässä

2.1. Kuusamon kansakoululaitos ennen sotavuosia

Kuusamon kunta sijaitsee Koillismaalla entisen Oulun läänin alueella. Kuusamon asukasluku oli vuonna 1930 noin 12 000 asukasta, mutta se nousi vuoteen 1939 mennessä noin 14 000 asukkaaseen¹⁶. Pinta-alallisesti Kuusamo oli laaja kunta, joten myös Kuusamo oli muun Pohjois-Suomen tapaan harvaan asuttua aluetta. Ennen sotia Suomi oli vahvasti maatalousmaa, ja esimerkiksi Oulun läänin alueella maatalouden parissa työskenteli noin 65 % läänin asukkaista. Ilmasto-olosuhteiden takia maanviljely ei kuitenkaan taannut ympärivuotista toimeentuloa, joten useimmat hankkivat lisätuloja metsätöillä. Kuusamossa metsätyöt olivat erityisen tärkeä osa ihmisten toimeentuloa sillä 1930-luvun puolivälissä yli 80 % asukkaista sai pääasiallisen toimeentulonsa metsätöistä.¹⁷

Oppivelvollisuuslaki oli säädetty vuonna 1921, mutta vielä 1930-luvulla Pohjois-Suomen kunnilla oli hankaluuksia suoriutua kunnalle kuuluvista tehtävistä, kuten esimerkiksi köyhäinhoidosta ja opetustoimesta. Talousvaikeuksia aiheuttivat osittain 1930-luvun alun talouslama, mutta myös koululaitoksesta aiheutuneet lisäkustannukset. Koulutuksen järjestämisessä ennen sotia ongelmaksi nousivat rakennusrahojen puute,

¹⁵ Ginzburg 1986, 39–51, 74.

¹⁶ Ervasti 1978, 677.

¹⁷ Junila 2000, 35–38.

jonka takia kouluja sijoitettiin usein vuokratiloihin. Rajaseuduilla myös pätevistä opettajista oli pulaa. Esimerkiksi Kuusamossa 1920-luvulla päteviä opettajia oli vain 25 %, kun koko maan prosenttiluku oli 87 %. Parantaakseen talouttaan kunnat joutuivat usein perimään asukkailtaan korkeita veroja, mutta silti valtio joutui avustamaan kuntia, jotta niiden talous olisi mahdollista saada tasapainoon.¹⁸ Oppivelvollisuuslain toteuttamisajaksi oli aluksi annettu maaseudulla 16 vuotta. Aikataulu osoittautui kuitenkin liian tiukaksi, joten vuonna 1925 määräaika pidennettiin maalaiskuntien osalta kymmenellä vuodella alkuperäisestä takarajasta, joka olisi tullut umpeen elokuussa 1937. Näin ollen oppivelvollisuuden toteuttamisen takaraja oli harvaan asutuissa kunnissa elokuun ensimmäinen päivä 1947. Tähän määräaikaan mennessä maaseudullakin piti jokaisessa kunnassa olla koulupiiri- ja kouluverkosto.¹⁹

Koulupiiri tulisi muodostaa niin, ettei siihen kuuluvien lasten koulumatka ylittäisi viittä kilometriä. Jokaisessa piirissä tuli olla sekä kaksivuotinen alakansakoulu että nelivuotinen yläkansakoulu, niin että molemmissa toimi oma opettaja. Jos perustetussa piirissä oli alle 30 kouluikäistä lasta eikä vielä ollut perustettu täydellistä kansakoulua tai kiinteää ylä- ja kiertävää alakansakoulua, oli perustettava niin sanottu supistettu koulu. Supistettu koulu piti muuttua täydelliseksi kouluksi, kun oppilasmäärä ylitti 30. Tällaisessa koulussa toimi vain yksi opettaja, joka piti 28 viikkoa yläkansakoulua ja 12 viikkoa alakansakoulua. Alakoulun osalta supistettu koulu muistutti vanhaa kirkollista kiertokoulua. Koulumuotoa pidettiin lähinnä siirtymävaiheena matkalla kohti täyttä oppivelvollisuutta, koska supistetun koulun oppilaiden oppimistulokset olivat usein heikompia kuin täydellisessä kansakoulussa olevien lasten. Tämä ero johtui pääosin supistettujen koulujen lyhyemmästä kouluajasta. Laki velvoitti harvaan asutuissa kunnissa kouluun vain oppilaat, joiden koti sijaitsi enintään 5 kilometrin päästä koulusta. Tämän takia useat kuusamolaiset perheet olivat edelleen oppivelvollisuuden tultua koulunkäyntivelvollisuuden ulkopuolella.²⁰ Koulupiirien aluerajauksista on hyvä huomioida, etteivät ne olleet yhteneviä Kuusamon kyläjaon kanssa. Kuusamon kunnan kyläjako uudistettiin vuonna 1931, jolloin kunta jaettiin 28 kylään. Kyläjaosta huolimatta lukuvuonna 1931–1932 kunnassa toimi kuitenkin 29 koulupiiriä.²¹ Näin

¹⁸ Halila 1949, 35; Hölsä 2007, 46–48; Junila 2000, 36.

¹⁹ Halila 1949, 20, 374.

²⁰ Halila 1949, 19–23, 35, 48; Muhonen 1976, 8–9; Tuomaala 2004, 73–74; Hölsä 2007, 46–48.

²¹ SVT X 1931–1932, 56; Savola 1993, 70.

ollen tässä työssä on kyläjako oleellisempaa keskittyä kunnan koulupiirijakoon ja siinä tapahtuviin muutoksiin.

Viimeinen tilastotieto Kuusamon kouluoloista ennen talvisotaa on lukuvuodelta 1937–1938. Tuolloin Kuusamon kunnassa oli 39 koulupiiriä ja oppilaita oli lokakuussa yhteensä 612 kappaletta. Kaikkiaan 33 piirissä toimi alakoulu ja yläkoulu oli toiminnassa 31 piirissä. Varhaisopetusta ei voinut siis saada kuudessa koulupiirissä ja kahdeksasta puuttui mahdollisuus käydä yläkansakoulua. Tästä huolimatta kunnassa ei ilmoitettu olevan toiminnassa yhtään kiertävää kansakoulua. Ennen sotia yhteensä 19 kansakoulua²² toimi omissa koulutiloissa loppujen toimiessa vuokratiloissa.²³ Kuusamon osalta oppivelvollisuuden toteuttaminen oli siis ennen sotia vielä kesken. Suurin osa kouluista toimi vielä vuokratiloissa ja koulunkäyntiä ei oltu saatu vakinaistettua kaikkiin kunnassa oleviin piireihin.

2.2. Kouluolot sota-aikana ja välittömästi sen jälkeen

Vuosina 1939–1945 koulut toimivat sodan ehdoilla. Talvisodan aikana koulua käytiin tilapäisluonteisesti ja koulutiloja otettiin muuhun käyttöön. Kuitenkin jo joulukuussa kouluhallitus²⁴ kehotti pitämään koulua, jos sodasta ei koitunut välitöntä vaaraa ja huhtikuussa talvisodan jo päätyttyä kouluhallitus antoi kehotuksen koulutyön aloittamisesta. Sota-aikana lukuvuodet olivat normaalioloja lyhemmät, koska opettajia ja lapsia tarvittiin myös muualla lievittämässä työvoimapulaa. Esimerkiksi keväällä 1941 lukukausi lopetettiin jo toukokuun lopulla, jotta oppilaat voisivat osallistua työntekoon. Koululaisten keskeinen talkootyö sota-aikana oli keräystoiminta, jota järjesti Maan Romu Oy ja jatkosodan aikana Nuorten Talkoot -järjestö. Opettajat olivat paikallisesti vastuussa työn järjestelyistä. Jatkosodan asemasotavaihe rauhoitti koulunkäyntiä kevätlukukauden 1944 loppuun saakka.²⁵

²² Omissa koulutiloissa toimivia kansakouluja olivat: Alakitka, Kemilä, Kirkonkylä, Kuolio, Kärppä, Liikanen, Lämsä, Määttälä, Nissi, Paanajärvi, Pukari, Rukajärvi, Salmivaara, Soivio, Säkkilä, Tavajärvi, Törmänen, Vasaraperä ja Vuotunki. Lähde: Muhonen 1976, 9–13. Katso myös liite 1. Liitteen 1 kartta on vuodelta 1943, mutta siinä on esitetty myös Moskovan rauhan rajan itäpuolinen osa, joten siitä saa hyvän käsityksen Kuusamon kunnasta ennen ja jälkeen rajamuutosten.

²³ SVT X 1937–1938, 56–57, 102; Muhonen 1976, 9–13.

²⁴ Kouluhallitus oli valtioneuvoston ja lähinnä opetusministeriön alainen, joka johti ja valvoi oppikoulun ja kansanopetuksen alaan kuuluvia opetus- ja kasvatustointia sekä vapaata valistustoimintaa. Lähde: Mäntyoja 1951, 103–104.

²⁵ Laine 1990, 170; Hölsä 2007, 49–52.

Lasten ja varsinkin nuorten työnteko ei ollut poikkeuksellista 1920- ja 1930-luvun koululaiselle normaalioloissakaan. Lasten työpanos kotitöissä oli vielä 1930-luvun maalaispitäjässä merkittävä. Tämän takia oppivelvollisuus koettiin joissain perheissä negatiivisena asiana. Varsinkin vanhemmat lapset koettiin tärkeäksi lisäksi paljon työvoimaa tarvittavissa maatalouden kausitöissä. Ei ollutkaan harvinaista, että esimerkiksi syksyllä lapset olivat poissa koulusta, kun kotona tarvittiin lisätyövoimaa. Muutenkin lukuvuoden pituudessa oli koulukohtaisia eroja, koska kansakoululaki mahdollisti koulu- ja loma-aikojen vaihtelut.²⁶

Sotavuodet keskeyttivät koulunkäynnin myös Kuusamossa. Talvisodan aikana kunnan väestö evakuoitiin ja osassa kunnan alueista noudatettiin hävitetyn maan taktiikkaa. Koulujen toiminta kunnan alueella lakkasi kokonaan, mutta osa väestön mukana evakuoituista opettajista jatkoi koulun pitoa evakkopaikkakuntien kouluissa. Sotien päätyttyä kunnan viranomaiset ilmoittivat keväällä 1946 Kouluhallitukselle, että talvisodassa tuhoutui kokonaan Kemilän, Kärpän, Liikasen, Paanajärven, Pukarin, Salmivaaran ja Tavajärven kansakoulut. Myöhemmin vuosien 1941 ja 1944 aikana tuhoutui vielä Alakitkan, Kirkonkylän, Kuolion, Nissin, Rukajärven ja Säkkilän koulut. Näiden lisäksi Kallungin kansakoulun rakennustyöt oli purettu syksyn 1944 aikana ja Lämsän, Määttälän, Soivion, Törmäsen, Vasaraperän ja Vuotungin koulut olivat vahingoittuneet. Toisin sanoen yksikään Kuusamon koulutaloista ei säilynyt vaurioitta (Liite 2).²⁷

Konsulentti Niilo Ryhtä kuvasi Kuusamon tuhoa Oulun lääninhallitukselle lähes täydelliseksi valtateiden varrella, eikä hän suositellut evakkojen paluuta talven aikana kirkonkylään tai sen pohjoispuolella oleviin kyliin. Kuusamon tuhoprosentti²⁸ oli 65 %, jolla se oli Oulun läänin pahiten rakennustuhoja kärsinyt kunta sekä suhteellisen että absoluuttisen tuholuvun mukaan²⁹. Kirkonkylä kuului lähes täysin tuhottuihin alueisiin

²⁶ Tuomaala 2004, 23, 25,74.

²⁷ Muhonen 1976, 9–13.

²⁸ Tuhoprosentti on laskettu rakennusyksikköluvuista, jotka on arvioitu ennen Lapin sotaa ja sen jälkeen olleista absoluuttisista rakennusten määrää osoittavista luvuista antaen kullekin rakennustyyppille määrätty pistearvo. Lähde: Ursin 1980, 47.

²⁹ Itse asiassa absoluuttisen tuholuvun mukaan Kuusamo kärsi rakennustuhoja eniten koko Pohjois-Suomesta. Kuusamon jälkeen eniten tuhoja kärsi Rovaniemen maalaiskunta, jonka jälkeen tulivat Sodankylä, Turtola ja Rovaniemen kauppa. Suhteellisen tuholuvun mukaan pahiten kärsinyt kunta oli Lapin läänin Savukoski 90–95 % rakennustuhoilla. Yhteensä kaikkiaan tuhottuja rakennuksia

niin, että myöhemmin kesällä 1945 evakkojen jo palattua jouduttiin pohtimaan toisen siirtolaisuuden mahdollisuutta talven ajaksi. Tätä ei kuitenkaan toteutettu, vaan ihmiset asuivat talven yli korsuissa. Neuvostoliitolle luovutetun alueen siirtoväki pääsi palaamaan vuonna 1947, jolloin heille alettiin jakaa vastikemaata. Kuusamon jälleenrakennus päätettiin aloittaa ensin syrjäkyliltä ja niiden jälkeen rakennettiin kirkonkylä. Sivukylät oli saatu rakennettua lähes kokonaan vuoteen 1950 mennessä, mutta kirkonkylän jälleenrakentaminen jatkui vielä vuoteen 1952.³⁰

Lapin sodan jälkeen kunnassa oli edelleen voimassa kouluhallituksen hyväksymä sotia edeltävä koulupiirijako. Vuoden 1945 kevätlukukaudella Kuusamossa toimi yhteensä kuusi kansakoulua, joista kolme toimi supistettuna ja kolme toimi yläkansakouluna. Ala- ja yläkansakoulujen yhteenlaskettu oppilasmäärä oli kevätlukukautena 268 oppilasta. Syyslukukaudella koulutoimintaa oli saatu laajemmin käyntiin ja kunnassa toimi 24 koulua, joista 17 toimi supistettuna ja seitsemän yläkansakouluna. Oppilaita näissä kouluissa oli jo 996 kappaletta. Vuoden 1945 kunnalliskertomuksen mukaan kunnassa oli tuolloin toiminnassa seitsemän omaa koulutaloa. Näistä kuusi kuului sodassa vaurioita kärsineisiin kouluihin, mutta Purnun koulu ei kuulunut tähän listaan. Kunnanvaltuusto on hyväksynyt aivan joulukuun lopulla 1945 Purnun koulun rakennustilit. On mahdollista, että koulu oli rakenteilla sota-aikaan Kallungin koulun tavoin ja se otettiin heti koulukäyttöön vuoden 1945 aikana. Varsinaista käyttöönottopäivää en aineistostani löytänyt.³¹

Talvi- ja jatkosodan jälkeen kunnan pinta-ala muuttui Neuvostoliitolle luovutettujen alueiden takia. Yhteensä luovutetun alueen pinta-ala oli 1 592 km² ja itärajan taakse jäivät Paanajärven, Tavajärven, Vatajärven, Siikalankylän, Kenttijärven sekä Enojärven kylät. Rajamuutoksen jälkeen Kuusamon uusi pinta-ala oli 5 565 km². Kuusamossa oli asukkaita vuonna 1945 noin 14 000 henkeä. Luovutetulle alueelle jäi noin 200 tilaa ja noin 1 900 henkeä joutui jättämään kotipaikkansa. Koulupiirejä itärajan taakse jäi kahdeksan ja näissä oli oma koulutalo Paanajärven ja Tavajärven kylissä. Nämä aluemuutokset ja pitkään voimassa ollut koulupiirijako antoivat kesällä 1946 aihetta

Kuusamossa oli 2 286 kappaletta. Myös verrattaessa kaikkiin vahinkoihin myönnettyjä korvausmääriä Kuusamo oli Oulun läänin pahiten tuhoutunut kunta. Lähde: Ursin 1980, 46–47, 62, 422.

³⁰ Ursin 1980, 45–47, 62, 422; Huusko 1985, 18, 25.

³¹ KKA, Kunnanvaltuuston kokous 27.12.1945 § 5; 16.2.1946 § 20; Kunnalliskertomus 1945, 15–16.

muuttaa kunnan piirijakoa. Elokuussa kunnanvaltuusto hyväksyi uuden koulupiiri-ajan, jonka mukaisesti kunnassa toimi 46 koulupiiriä.³² Lukuvuonna 1937–1938 Kuusamossa oli edellä esitettyyn tapaan 39 piiriä, joista kahdeksan jäi itärajan taakse. Tämän mukaan laskettuna Kuusamon kunnan uudelle pienemmälle pinta-alalle perustettiin yhteensä 15 uutta koulupiiriä.

2.3. Talojen pirtit koulutiloina ennen oman koulutalon valmistumista

Ennen kuin koulut pääsivät toimimaan omissa koulurakennuksissa, koulunkäynti järjestettiin vuokratiloissa. Käsittelemäni ajanjakson alussa vuokratiloissa toimiva koulu oli itse asiassa tyypillisempi kuin omassa koulurakennuksessa toimiva koulu. Tyypillisesti koulutilana toimi tuolloin talon pirtti. Joissakin tapauksissa ylä- ja alakoulu vuorottelivat ja koulua käytiin vuorolukuperiaatteella. Esimerkiksi kirkonkylän kansakoululla oli vuonna 1954 tilanne, jossa kaikkiaan kymmenen luokkaa toimi vuorolukuperiaatteella. Koulun järjestämistä vuorolukuna ei pidetty kenenkään kannalta hyvänä vaihtoehtona, joten kouluhallitus kielsi vuoroluvun pitämisen maalaiskuntien kansakouluista elokuusta 1954 alkaen.³³

Koulukeittoloiden osalta vuokratiloissa toimittiin usein niin, että talonväki antoi oman keittiönsä koulukeittolan käyttöön päiväaikaan. Joissakin tapauksissa vuokraehtoihin sisältyi koulun vahtimestarin tai keittolan hoitajan pesti. Koulutilojen lisäksi kunnan tuli vuokrata myös opettajan asuintilat. Laki säätelä opettajien luontaisetuja, joissa määriteltiin muun muassa minkälainen asuinhuoneiston tuli olla. Opettajalle kuuluvat luontaisedut määräytyivät sen mukaan, oliko kyseessä mies- vai naisopettaja sekä opettiko opettaja ylä- vai alakoulussa. Yläkansakoulun miesopettaja oli oikeutettu asuntoon, jossa oli kolme huonetta ja keittiö. Naisopettajalla oli vastaava etu, mutta hänelle kuului kahden huoneen ja keittiön kokoinen asunto. Molemmilla sukupuolilla oli näiden lisäksi oikeus saada pilkotut polttopuut, sähköt, navetta, rehu- ja puuvaja, sauna, kellari, aitta ja kaivo. Näiden lisäksi heillä tuli olla laidun, joka oli riittävä yhdelle lehmälle sekä koulun läheisyydessä oleva vähintään puolen hehtaarin kokoinen viljelty maa-alue. Alakansakoulun opettaja oli oikeutettu yhden huoneen ja keittiön

³² KKA, Kunnalliskertomus 1945, 11, 20; Kunnanvaltuuston kokous 19.8.1946 § 4; 25.6.1948 § 3; Koljonen 1983, 7.

³³ Ks. esim. KKA, Kunnanhallituksen kokous 15.6.1949 § 4; 1.8.1950 § 20; 26.8.1952 § 37; Kansakoululautakunnan kokous 4.6.1954 § 2.

kokoiseen asuntoon, pilkottuihin polttopuihin, sähköön, välttämättömiin ulkokuoneisiin sekä vähintään kymmeneen aariin viljeltyä maata. Supistetun koulun opettajalla oli samat luontaisedut kuin yläkansakoulun opettajalla. Tilanteissa, jossa kunta ei pystynyt toteuttamaan kaikkia opettajille kuuluvia luontaisetuja, ne voitiin korvata tietyin ehdoin rahallisesti.³⁴

Usein koulut toimivat vuosikausia samoissa vuokratiloissa, mutta aina tämä ei kuitenkaan ollut mahdollista. Kuusamossa esimerkiksi Heikkilän koulu toimi lukuvuodet 1945–1946, 1947–1948 ja 1948–1949 eri vuokranantajan tiloissa. Yleensä opettajan asunto pyrittiin saamaan samasta rakennuksesta tai pihapiiristä kuin missä koulu toimi, mutta aina ei tämäkään onnistunut. Heikkilän koululla opettajan vuokrahuone oli eri vuokranantajalta kuin luokkatila. Tarkastelujaksoni loppupäässä kaksiopeettajaiset koulut yleistyvät, kun supistettujen koulujen määrä alkoi vähentyä. Tällöin ei ollut aivan tavatonta, että ylä- ja alakoulu oli jouduttu vuokraamaan eri vuokranantajilta.³⁵

Yleisesti ottaen koulujen toimimista vuokratiloissa pidettiin kalliina. Tämän takia oli myös kunnan kannalta tärkeää, että mahdollisimman moni koulu voisi toimia omissa tiloissaan mahdollisimman nopeasti.³⁶ Taulukoissa 1 ja 2 esitän kaksi esimerkkiä pitkään vuokratiloissa toimineista kouluista ja niiden vuokrakehityksestä.

³⁴ Ks. esim. KKA, Kunnanhallituksen kokous 28.8.1951 § 15; 26.8.1952 § 37; 11.8.1953 § 37; Mäntyoja 1951, 58–60.

³⁵ KKA, Kunnallislautakunnan kokous 4.9.1945 § 2; 25.9.1946 § 2; 13.6.1947 § 9; Kunnanhallituksen kokous 11.8.1953 § 35.

³⁶ KKA, Kunnanhallituksen kokous 12.4.1949 § 4.

Taulukko 1. Käsmän koulun vuokratilasto

Lukuvuosi	Vuokra	Vuokranantaja
1948–1949	Syyslukukausi 30 000 mk/v (sisältää polttopuut)	Yrjö Jaakkola
	Kevätlukukausi 20 000 mk/v	
1949–1950	25 000 mk/v	Yrjö Jaakkola
1950–1951	25 000 mk/v	Yrjö Jaakkola
1951–1952	30 000 mk/v	Yrjö Jaakkola
1952–1953	40 000 mk/v	Yrjö Jaakkola
1953–1954	45 000 mk/v	Yrjö Jaakkola
1954–1955		
1955 - kunnes oma koulutila valmistuu	5 000 mk/kk	Yrjö Jaakkola

Lähde: KKA, Kunnallislautakunnan kokous 30.7.1948 § 2; 8.12.1948 § 5; Kunnanhallituksen kokous 10.5.1949 § 7; 1.8.1950 § 20; 19.6.1951 § 11, 26.8.1952 § 37, 30.6.1953 § 35; 6.9.1955 § 1.

Käsmän koulu toimi supistettuna koko tarkastelujakson ajan. Se aloitti toimintansa syyslukukaudella 1948 ja se toimi vuokratiloissa oman koulunsa valmistumiseen asti vuonna 1955. Käsmän koulun vuokratiedot lukukaudelta 1954–1955 puuttuvat. Huomasin saman ilmiön myös joidenkin muiden koulujen vuokrauskäsittelyissä. Katkos johtuu todennäköisesti siitä, että edellisen vuoden vuokrasopimusta on jatkettu sellaisenaan tai vuokrasopimuksessa on määritelty vuokraehtojen ajaksi vaikkapa kaksi vuotta

Taulukko 2. Kallioluoman koulun vuokratilasto

Lukuvuosi	Vuokra	Vuokranantaja
1945–1946	30 000 mk/v (sisältää polttopuut)	Herman Kurvinen
1946–1947	30 000 mk/v (sisältää polttopuut)	Herman Kurvinen
1947–1948	35 000 mk/v (sisältää polttopuut)	Herman Kurvinen
1948–1949	40 000 mk/v (sisältää polttopuut)	Herman Kurvinen
1949–1950	21 600 mk/v	Janne Kurvinen
1950–1951	24 000 mk/v	Janne Kurvinen
1951–1952	5 500 mk/kk	Janne Kurvinen
1952–1953	5 500 mk/kk	Janne Kurvinen

Lähde: KKA, Kunnanvaltuuston kokous 19.8.1946 § 16; 25.6.1948 § 2; Kunnallislautakunnan kokous 26.7.1946 § 1; 29.8.1947 § 3; Kunnanhallituksen kokous 2.8.1949 § 11; 1.8.1950 § 20; 14.11.1950 § 27; 31.7.1951 § 13; 26.8.1952 § 37.

Kallioluoman koulu toimi vuokratiloissa kaikkiaan kahdeksan lukuvuotta. Taulukoista 1 ja 2 voi huomata, että olen huomauttanut joidenkin vuokrahintojen perään suluissa hintaan kuuluvan polttopuut. Muussa tapauksessa vuokra on ilman polttopuita. Vuokraussopimuksissa mainittiin aina, vuokrataanko koulu polttopuiden kanssa vai ilman. Jos vuokranantaja ei ottanut tehtäväkseen huolehtia koululle tarvittavia polttopuita, kunta joutui ostamaan ja kuljettamaan koululle lämmitystarpeet jostain muualta.

Kunta määritteli vuokrasopimuksiinsa joko kuukausivuokran tai vuosivuokran. Aineistoni perusteella voin sanoa, että vuosivuokra vaikuttaa tyypillisemmältä sopimusmuodolta. Kuukausivuokra oli varmasti silloin kätevämpi, kun koulu tultaisiin lähiaikoina siirtämään omaan koulutaloonsa. Ainakin Kallioluoman vuokrasopimus muuttui kuukausiperusteiseksi viimeisenä vuotena, jolloin ei enää ollut varmaa, kuinka kauan koulu toimisi vuokratiloissa. Vuonna 1948 kunta määritteli, että vuokra maksetaan neljännesvuosittain³⁷. Vuokranmaksun periaatteesta ei puhuta muualla, mutta on todennäköistä, että käytäntö on pysynyt samana muinakin vuosina.

Käsmän koulu toimi koko vuokra-aikansa samassa tilassa ja sen vuokra nousi suhteellisen tasaisesti. Tämän koulun vuosivuokra vaikuttaa olevan kuukausivuokran kanssa samassa suhteessa, kun ajatellaan lukuvuoden 1953–1954 vuosivuokran olleen

³⁷ KKA, Kunnanvaltuuston kokous 21.5.1948 § 11.

45 000 markkaa ja kun huomioidaan että yleinen vuokrataso on mahdollisesti noussut tuosta vuokratasosta vuoden 1955 aikana, on 5 000 markkaa kunnalle suhteellisen samansuuruinen meno kuin vuosivuokra. Kallioluoman koulun vuokratasossa on sen sijaan tapahtunut enemmän vaihteluita. Lukuvuoden 1948–1949 suhteen Käsmän ja Kallioluoman koulujen vuokrat ovat vertailukelpoisia. Tuolloin molemmat vuokranantajat ovat sitoutuneet toimittamaan kouluille myös puut. Tällöin voi huomata, että Kallioluoman vuokra on 10 000 markkaa Käsmän koulua suurempi. Kallioluoman koulun vuokrasuhde muuttuu lukuvuodesta 1949–1950 lähtien. Tällöin uusi vuokranantaja ei enää lupaudu hankkimaan puita koululle, mutta samalla koulun vuokra laskee lähes puolella³⁸. Lukuvuodesta 1951–1952 lähtien Kallioluoman koulun vuokra muuttui myös kuukausivuokraksi. Koulun vuokrahinta, 5 500 markkaa kuukaudessa, vaikuttaa suhteellisen korkealta vuokrapyyntöltä, kun sitä vertaa Käsmän lukuvuoden 1955–1956 vuokratason. Hinnan korkeudesta kieli myös se, ettei Kallioluoman koulun vuokraa ole katsottu aiheelliseksi nostaa seuraavalle lukuvuodelle, vaikka yleensä vuokrat nousivat muiden elinkustannusten noustessa. Kunta ei kuitenkaan aina pystynyt sanelemaan itselleen kohtuullista vuokratasoa, koska paikoin koulupiireistä oli vaikea löytää sopivia vuokratiloja. Tällöin halukkaat vuokranantajat pystyivät nostamaan vuokratasoa itselleen edulliselle tasolle.

Koulujen toimintaa vuokratiloissa pidettiin pakon sanelemana väliaikaisratkaisuna. Pirtti ei ollut luokkatilana kaikista käytännöllisin ja toisinaan opettamisessa piti turvautua tilan pienuuden vuoksi vuorolukuun. Vuokratiloja pidettiin myös kalliina ja niiden uskottiin haittaavan pätevien opettajien saamista kuntaan³⁹. Opettajille kuuluvista luontaiseduista jouduttiin usein tinkimään, kun koulut toimivat vuokratiloissa.

³⁸ Aineistoni perustella ei selviä, muuttiko Kallioluoman koulu lukuvuodesta 1949–1950 alkaen toisiin tiloihin vai muuttuiko vuokrakouluna toimineen talon omistussuhde. Samalla kylällä asui perinteisesti saman sukunimisiä henkilöitä, joten on mahdollista, että vuokratilan omistus on siirtynyt esimerkiksi isältä pojalle tai koulu on siirtynyt toiseen kylässä olevaan taloon.

³⁹ KKA, Kunnanhallituksen kokous 12.4.1949 § 4.

3. Kuusamoon vuosina 1946–1948 rakennettavat kansakoulut

3.1. Jälleenrakennussuunnitelma määrää ensi tahdin koulurakentamiselle

Kuusamon kunta sai tammikuussa 1946 Kouluhallitukselta kirjeen, jossa kunnalta pyydettiin jäljennös kansakoulujen jälleenrakentamissuunnitelmasta. Kunta ei ollut aiemmin tehnyt varsinaista rakentamissuunnitelmaa, joten kokouksessa valittiin suunnitelmalle laatijat. Lisäksi kokouksessa päätettiin sodassa tuhoutuneiden koulujen rakentamisjärjestys, vaikka aiemmissa kokouksissa oli jo alustavasti hahmoteltu eräiden koulujen rakentamista ja rahoittamista⁴⁰. Kouluhallituksen vaatimus jälleenrakennussuunnitelman lähettämisestä kuitenkin muutti aiempia suunnitelmia, ja kunta lähti toteuttamaan koulujen jälleenrakentamista kouluhallitukselle lähettämänsä jälleenrakennussuunnitelman mukaisesti.⁴¹

Kunnanvaltuuston kokouksessa helmikuussa 1946 hyväksyttiin osittain kunnallislautakunnan ehdotuksen mukainen rakennusjärjestys sodissa tuhoutuneille kansakouluille. Suunnitelman mukaan vuosina 1946–1948 jälleenrakennettaisiin yhteensä 12 kansakoulua niin, että kunakin vuonna rakennettaisiin neljä koulua. Jälleenrakennussuunnitelmassa ei arvioitu sen tarkemmin, kauanko kunkin koulun rakentamisen tulisi kestää.⁴² Todennäköisesti suunnitelma oli kuitenkin tarkoitus saada toteutetuksi mahdollisimman nopealla tahdilla, koska kunnassa oli pulaa koulutiloista.

⁴⁰ Ks. esim. KKA, Kunnanvaltuuston kokous 5.1.1946 § 29.

⁴¹ KKA, Kunnallislautakunnan kokous 30.1.1946 § 6.

⁴² KKA, Kunnanvaltuuston kokous 16.2.1946 § 20.

Taulukko 3. Koulujen jälleenrakennussuunnitelma

Vuosi	Rakennettavat koulut
1946	Kuolion kaksiohettajainen koulu ja oppilasasuntola Nissin kaksiohettajainen koulu Salmivaaran supistettu koulu Säkkilän kaksiohettajainen koulu ja oppilasasuntola
1947	Alakitkan supistettu koulu Kirkonkylän kuusiohettajainen koulu Kärpän supistettu koulu Liikasen supistettu koulu
1948	Kallungin supistettu koulu Kemilän kaksiohettajainen koulu Pukarin supistettu koulu Rukajärven supistettu koulu

Lähde: KKA, Kunnanvaltuuston kokous 16.2.1946 § 20.

Koulujen jälleenrakennussuunnitelmaan kuului kaikkiaan 12 kansakoulua. Edellisessä luvussa esitin, että sotien aikana Kuusamosta tuhoutui yhteensä 13 valmista koulurakennusta sekä purettiin Kallungin koulun rakennustyöt⁴³. Vertailemalla näitä tietoja jälleenrakennussuunnitelman kanssa käy ilmi, että Kallungin koulu on otettu jälleenrakennussuunnitelmaan mukaan, mutta uuden itärajan taakse jääneiden Paanajärven ja Tavajärven koulut on jätetty suunnitelmasta pois. (Ks. liite 2)

Kirkonkylän kansakoulu oli siinä mielessä poikkeuksellinen, että vaikka sen rakentaminen suunniteltiin aloitettavan vuoden 1947 aikana, oli koulun opettajien asuinrakennuksen ja talousrakennuksen rakentaminen aloitettu jo vuoden 1945 kuluessa. Rakennukset päätettiin rakentaa ensin varsinaista koulutaltoa, jotta kirkonkylän lapsille saataisiin edes jonkinlaiset koulutilat opettajien asuinrakennuksista jo vuoden 1946 aikana. Pukarin koulusta kannattaa huomioida se, että rajamuutoksen

⁴³ Huusko 1985, 18, 25.

takia tuhoutunut koulu jäi Suomen alueelle, mutta koulupiiri jäi suurimmaksi osaksi Neuvostoliiton puolelle. Pukarin paikan peri uusi Kivijärven koulupiiri ja koulu, jonka rakennustyöt suoritettiin jälleenrakennuskouluna.⁴⁴

Kunnan kansakoulujen jälleenrakennussuunnitelma tehtiin ennen uuden koulupiirijaon laatimista. Kunnan sotia edeltävää koulupiirijakoa muutettiin elokuussa 1946, jonka jälkeen Kuusamossa oli kaikkiaan 46 piiriä. Taulukossa 4 on koulupiirikohtaisia tietoja keskittyen jälleenrakennussuunnitelmaan kuuluviin koulupiireihin. Taulukosta 4 kannattaa huomioida, että sen luvut ovat lähinnä suuntaa antavia lähdeteknisistä syistä. Lapsilukuja on paikoin korjattu koulupiiritietoihin useaan kertaan, jolloin jää epäselväksi, mikä korjauksista on viimeisin. Lukujen heitto ei kuitenkaan yleensä ole suurta, joten ne antavat riittävän tarkan kuvan koulupiirien koosta. Olen esittänyt taulukon 4 koulupiirit samassa järjestyksessä kuin ne esiintyvät taulukossa 3.

⁴⁴ KKA, Kunnallislautakunnan kokous 12 ja 13.10.1945 § 4; 11.6.1946 § 17; Kunnanvaltuuston kokous 28.9.1946 § 11.

Taulukko 4. Jälleenrakennuskoulujen vuoden 1946 koulupiirijako

Koulupiiri	Oppilaita yhteensä	Koulutalo	Koulumuoto	Koulumatka yli 5 km
Kuolio	126	vuokra	supistettu	83 oppilaalla
Nissi	53	vuokra	supistettu	14 oppilaalla
Salmivaara	26	väliaikaisesti parakissa	supistettu	3 oppilaalla
Säkkilä	75		koulu ei toimi tilojen puuttumisen vuoksi	35 oppilaalla
Alakitka	38	vuokra	supistettu	0 oppilaalla
Kirkonkylä	217	väliaikaisesti opettajien asuintalossa ja taloustiloissa	täydellinen kansakoulu	10 oppilaalla
Kärppä	53	vuokra	supistettu	11 oppilaalla
Liikanen	37	vuokra	supistettu	0 oppilaalla
Kallunki	37	vuokra	supistettu	4 oppilaalla
Kemilä	68	vuokra	supistettu	18 oppilaalla
Pukari (Kivijärvi)	33		avataan supistettuna syksyllä 1948	
Rukajärvi	45	vuokra	supistettu	2 oppilaalla

Lähde: KKA, Kunnanvaltuuston kokous 19.8.1946 § 4, § 16; 28.9.1946 § 11.

Syyslukukauden 1946 alusta suurin osa jälleenrakennuskouluista toimi supistettuna. Poikkeuksena olivat kirkonkylän kansakoulu, joka pystyi toimimaan jo täydellisesti, eli koulussa oli erilliset ala- ja yläluokat, sekä Säkkilän ja Kivijärven koulut, jotka eivät olleet toiminnassa laisinkaan. Kunnassa tapahtuneiden sotatuhojen takia vuokratiloja oli paikoin vaikea löytää, ja juuri tämän tähden Säkkilän koulu ei ollut toistaiseksi toiminnassa. Tilojen puutetta kuvaa hyvin myös Salmivaaran koulu, joka pystyi toimimaan sodan aikaisessa parakissa. Kirkonkylän koulupiiri oli oppilasluvultaan kunnan suurin piiri. Jälleenrakennuskouluista myös Kuolion koulupiirin alueella oli paljon kouluikäisiä lapsia. Huomattavan suurella osalla piirin lapsista koulumatka oli yli 5 kilometriä. Jälleenrakennussuunnitelmassa onkin huomioitu tämä ja koulutalon

yhteyteen on tarkoitus rakentaa myös oppilasasuntola. Tilanne on vastaava Säkkilän koulupiirissä, jonne myös suunniteltiin rakennettavaksi asuntolaa.

Oppilasasuntoloilla pyrittiin yleistämään kouluikäisten lasten koulunkäyntiä harvaan asutuissa kunnissa eteenkin Itä- ja Pohjois-Suomessa. Valtio tuki asuntolatoimintaa ja niihin sijoitetut lapset olivat oikeutettuja kouluaikana ilmaiseen täysihoitoon. Jos kunta ei ollut halukas ylläpitämään asuntolaa, oli se kuitenkin velvoitettu järjestämään oppilaille, joiden koulumatka ylitti viisi kilometriä, riittävän kyyditys-, majoitus- ja ravintoavustuksen.⁴⁵ Koulujen jälleenrakennussuunnitelmassa oppilasasuntolat suunniteltiin rakennettavaksi kahteen koulupiiriin. Kaikkiaan tarkastelujaksoni aikana kahdeksassa piirissä toimi oppilasasuntola sekä Poussun piirissä päätettiin avata asuntola vuoden 1956 alusta⁴⁶. Kansakouluntarkastaja Toivo Karttunen kirjoittaa Kuusamon Opettajayhdistys ry:n kevään 1950 lehdessä, etteivät asuntolat herätä luottamusta kuusamolaisissa. Hänen mukaansa epäluottamus asuntoloihin johti suurempaan koululukumäärään kuin kunnan pinta-ala tai asukasluku oikeastaan edellyttäisi.⁴⁷ Asuntoloiden aktiivisempi käyttö Kuusamossa olisi myös mahdollistanut suurempien koulujen rakentamisen, jolloin olisi välttytty myös supistettujen koulujen suurelta lukumäärältä.

Jälleenrakennussuunnitelmassa kaikkiaan seitsemän jälleenrakennuskoulua oli tarkoitus rakentaa supistettuna kouluna. Tarkasteltaessa näiden koulujen oppilasmääriä supistetun koulun rakentaminen vaikuttaa erikoiselta ratkaisulta, mutta kun tarkastelee erikseen ala- ja yläkoululaisten määrää saa tilanteesta erilaisen kuvan. Taulukossa 5 olevat luvut ovat hieman ongelmallisia, koska niiden yhteenlaskettu määrä ei täsmää lukuihin, jotka on esitetty samassa kokouspöytäkirjassa olevien koulumatkalukujen kanssa. Nämä luvut kuitenkin havainnollistavat tilannetta, miksi esimerkiksi Kärpän koulupiiriin, jossa oli kaikkiaan yli 50 oppilasta, aiottiin rakentaa supistettu kansakoulu.

⁴⁵ Hyyrö 2007, 224–225.

⁴⁶ KKA, Kunnanvaltuuston kokous 4.8.1949 § 3; 24.4.1954 § 15; 17.12.1954 § 36; 15 ja 16.12.1955 § 15.

⁴⁷ Karttunen 1950, 3.

Taulukko 5. Supistettuna kouluna rakennettavien jälleenrakennuskoulujen oppilasjakauma

Koulupiiri	Alakoululaisia	Yläkoululaisia
Salmivaara	6	18
Alakitka	15	23
Kärppä	11	42
Liikanen	11	26
Kallunki	6	28
Pukari (Kivijärvi)	4	20
Rukajärvi	10	35

Lähde: KKA, Kunnanvaltuuston kokous 19.8.1946 § 4, § 16; 28.9.1946 § 11.

Oppivelvollisuuslain mukaan koulupiirissä tuli olla oma yläkoulu, jos yläkouluikäisiä oppilaita oli vähintään 25 kappaletta ja siihen kuuluva alakoulu, jos piirissä oli vähintään kaksitoista alakouluikäistä lasta. Niissä piireissä, joissa lapsia ei ollut tarpeeksi erillisiin ala- ja yläkansakouluihin, mutta kouluikäisiä lapsia oli kaikkiaan yli 20, piirissä tuli olla supistettu kansakoulu. Lakiin oli kuitenkin sisällytetty mahdollisuus anoa kouluhallitukselta lykkäystä lain toimeenpanemiselle.⁴⁸ Oppivelvollisuuslain asettamat täydellisen kansakoulun oppilasmäärät eivät taulukon mukaan täyty supistettuina rakennettaville kouluille. Supistetun koulun ylläpitäminen oli edullisempaa kunnalle muun muassa sen tähden, että tuolloin koululle tarvitsi palkata vain yksi opettaja. Ilmeisesti kunta ei rakentamispäätöstä tehdessään ottanut huomioon kunnan alueella lähitulevaisuudessa tapahtuvaa asutustoimintaa. Toisaalta kunnan vaikea tilanne saada vuokratiloja kouluilleen puolsi nopeaa rakennustoimintaa ja päätöksiä, jotka täytyi tehdä sen hetkisillä asutus- ja lapsilukutiedoilla. Rakentamisen nopeaan aloittamishaluun viittaa myös se, että niiden piirien kohdalla, missä huomattava osa

⁴⁸ Laki oppivelvollisuudesta II luku § 9.

lapsista joutui kulkemaan kouluun yli 5 kilometrin matkan, ei keskusteltu koulupaikkojen muuttamisesta. Säilyttämällä koulupaikat entisellään säästyttiin ylimääräisiltä byrokraattisilta toimenpiteiltä.

Kun tarkastelee koko kunnan koulupiirijakotietoja voi huomata, että ylivoimaisesti suurin piiri oli kirkonkylän koulupiiri reilulla 200 oppilaallaan. Seuraavaksi suurimpia piirejä olivat Määttälän ja Kuolion koulupiirit, jotka olivat lähes yhtä suuria noin 120 oppilaallaan. Pienimmät kunnassa toimivat koulupiirit olivat Peuran ja Piiloperän koulupiirit, joissa oli oppilaslistojen mukaan yhteensä 20 ala- ja yläkouluikäistä lasta. Näissä piireissä koulunkäyntiä ei vielä aloitettu lukuvuonna 1946–1947. Eniten kunnassa toimi koulupiirejä, joissa oli oppilaita 31–40 ja 41–50 väliltä. Tällaisia piirejä oli molempia kymmenen kappaletta. Seuraavaksi yleisin piirikoko oli 51–60 oppilaan piiri, joita kunnassa toimi kahdeksan kappaletta. Tätä suurempia koulupiirejä oli kunnan alueella yhteensä kymmenen. Maksimissaan 30 oppilaan koulupiirejä kunnan alueella oli kaikkiaan kahdeksan kappaletta. Jälleenrakentamissuunnitelman mukaan rakennettavista kouluista neljä oli 31–40 oppilaan piirejä. Muuten jälleenrakennuspiirit jakaantuivat kaikkiin muihin koulupiirikokoihin, paitsi aivan pienimpään maksimissaan 20 oppilaan piiriin. Jälleenrakennussuunnitelman järjestykseen ei näytä vaikuttaneen pelkästään koulupiirin koko, vaan todennäköisesti huomioon on otettu myös koululle sopivien vuokratilojen saatavuus. Vuonna 1946 rakennustyöt aloittavista jälleenrakennuskouluista kannattaa kuitenkin huomioida, että ne kaikki olivat kaksiohjelmaisiksi ja kahteen niistä aiottiin rakentaa myös oppilasasuntola. Ainoastaan Salmivaara oli tarkoitettu rakentaa supistettuna kouluna. Se kuitenkin joutui toimimaan parakissa, joten koulunkäyntiolojen parantamiseksi se haluttiin saada omaan koulutilaan, vaikka piirin oppilasmäärä oli jälleenrakennuskouluista pienin.⁴⁹

Vuoden 1946 elokuussa 46 koulupiiristä 31 piirissä toimi koulu, joista kuusi täydellisenä kansakouluna ja loput 25 supistettuna kouluna. Suurin osa kouluista toimi vuokratiloissa, mutta seitsemän koulua toimi jo omassa sodan jäljiltä korjatussa koulutalossaan. Jäljelle jääneistä 15 koulupiiristä, joissa koulunkäynti ei vielä ollut mahdollista, oli suunnitelmassa avata koulu joko syyslukukaudeksi 1947 tai 1948.⁵⁰ Oppivelvollisuuslain asettamat vähimmäismäärät oppilaille eivät täyttyneet

⁴⁹ KKA, Kunnanvaltuuston kokous 19.8.1946 § 4, § 16; 28.9.1946 § 11.

⁵⁰ KKA, Kunnanvaltuuston kokous 19.8.1946 § 4; 28.9.1946 § 11.

yläkouluikäisten osalta suurimmassa osassa kouluttomissa piireissä. Jokaisessa koulupiirissä oli kuitenkin yli 20 kouluikäistä lasta, joten normaalioloissa näihin piireihin olisi pitänyt perustaa oma supistettu kansakoulu. Kuusamon kunnalla oli vaikeuksia löytää opettajia, joten koulujen avaamista jouduttiin lykkäämään siihen asti, kunnes opettaja löytyisi. Tämän lisäksi muutamassa piirissä ongelmana oli sopivan vuokratilan puuttuminen.⁵¹

Kunnanvaltuusto keskusteli kansakouluverkon rakentamisesta laajemmin kuin pelkästään jälleenrakennuskoulujen osalta syyskuussa 1946. Keskustelu oli ajankohtainen, koska syksyllä oppivelvollisuuslaki oli tullut myös Kuusamossa täyteen voimaan. Oppivelvollisuuslain lisäksi rajamuutoksesta seurannut väestönmuutto kunnan alueella antoi aiheita keskusteluun kansakouluverkosta sekä kunnan kansakoulutarpeesta. Tuolloin todettiin kunnassa olevan tarvetta rakentaa kaikkiaan 39 kansakoulua, joista 13 tulisi rakentaa sodissa tuhottujen koulujen tilalle ja loput 26 koulua alueille, joissa ei aiemmin ole ollut omaa koulurakennusta. Urakka koettiin liian suureksi, jotta se voitaisiin toteuttaa niin lyhyessä ajassa kuin olisi ollut välttämätöntä lasten koulunkäynnin turvaamiseksi. Ratkaisuksi ehdotettiin kunnan rakennustoiminnan uudelleen organisointia keskittäen se Oulun läänin talousseuran asutustoimikunnalle ja valtion suoraan rahoitukseen. Asiaa ajamaan valtuutettiin valtuuston puheenjohtaja sekä varapuheenjohtaja, joiden tehtäväksi annettiin asian neuvottelu asianomaisissa ministeriöissä ja niiden alaisissa keskusvirastoissa. Valtuutetut tekivät neuvotteluistaan selontekoa kunnanvaltuustolle marraskuussa 1946, mutta itse keskustelua ei ole kirjattu pöytäkirjoihin.⁵² En usko suunnitelman toteutuneen, koska tarkastelemallani ajanjaksolla ei pöytäkirjoissa ole viitteitä siihen, että Oulun läänin talousseuran asutustoimikunta olisi ottanut rakennustoimintaa hoitaakseen. Valtio ei myöskään rahoittanut rakennuskustannuksia suoraan, kuten myöhemmin tulen työssäni osoittamaan.

⁵¹ KKA, Kunnanvaltuuston kokous 19.8.1946 § 4, § 16; 28.9.1946 § 11; 29.11.1946 § 16.

⁵² KKA, Kunnanvaltuuston kokous 28.9.1946 § 11–12; 29.11.1946 § 37.

3.2. Ensivaikutelma jälleenrakennussuunnitelman toteutumisesta

Taulukossa 6 on kuvattu koulujen jälleenrakennussuunnitelman toteutumista rakennuspiirustusten, urakkasopimusten tekemisen ja valmistumisvuoden suhteen. Näitä tekijöitä tarkastelemalla saa aluksi hyvän kokonaiskuvan, miten suunnitelma eteni vuosien 1946–1948 aikana, ennen kuin siirryn yksityiskohtaisempaan jälleenrakennuskoulujen rakentamisen käsittelyyn. Olen myös esittänyt jälleenrakennuskoulujen sijainnit liitteessä 3.

Taulukko 6. Jälleenrakennussuunnitelman toteutuminen

Kansakoulu	Suunniteltu rakentamisen aloitusvuosi	Rak.piiirustukset	Urakkasopimus laadittu	Valmistumisaika
Kuolio	1946	Tammikuu 1946 Huhtikuu 1946	Huhtikuu 1947	Marraskuu 1947
Nissi	1946	Tammikuu 1946 Helmikuu 1946	Toukokuu 1946	Ennen vuoden 1946 loppua
Salmivaara (Kurvisenvaara)	1946	Huhtikuu 1946	Syyskuu 1946	Syyskuu 1947
Säkkilä	1946	Tammikuu 1946 Huhtikuu 1946	Toukokuu 1947	Tammikuu 1948
Alakitka	1947	Tammikuu 1946 Maaliskuu 1947	Toukokuu 1947	Tammikuu 1948
Kirkonkylä	1947	Syyskuu 1946 Maaliskuu 1947 Kesäkuu 1947 Kesäkuu 1948	Toukokuu 1948	Syyskuu 1950
Kärppä	1947	Maaliskuu 1947	Toukokuu 1947	Tammikuu 1948
Liikanen	1947	Tammikuu 1947 Maaliskuu 1947	Toukokuu 1947	Maaliskuu 1948
Kallunki	1948	Syyskuu 1947	Toukokuu 1948	Marraskuu 1948
Kemilä	1948	Syyskuu 1947	Toukokuu 1948	Lokakuu 1948
Pukari (Hiltunen)	1948	Marraskuu 1947	Toukokuu 1948	Joulukuu 1948
Rukajärvi	1948	Maaliskuu 1947	Toukokuu 1947	Tammikuu 1948

Lähde: KKA, Kunnanvaltuuston kokous 16.2.1946 § 22; 30.4.1946 § 1; 11.1.1947 § 26; 27.3.1947 § 19, § 22; 7.6.1947 § 16; 25.6.1948 § 8; Kunnallislautakunnan kokous 24.5.1946 § 3; 16.9.1946 § 4–5; 5.5.1947 § 5; 14.5.1947 § 7; Kunnallislautakunnan ja rakennuslautakunnan kokous 3.5.1948 § 2, § 4; 23.5.1948 § 2; Rakennuslautakunnan kokous 28.4.1947 § 1; 15.5.1947 § 1; Salmivaaran koulun tarkastus- ja vastaanottotilaisuus 25.9.1947 § 1–2; Kuolion koulun tarkastus- ja vastaanottotilaisuus 21.11.1947 § 1; Kärpänkylän kansakoulun tarkastus- ja vastaanottotilaisuus 7.1.1948 § 1; Rukajärven kansakoulun tarkistus ja vastaanottotilaisuus 10.1.1948 § 1; Alakitkan kansakoulurakennuksen tarkastustilaisuus 10.1.1948 § 1–3; Säkkilän kansakoulun tarkastus- ja vastaanottotilaisuus 22.1.1948 § 1; Liikasen koulurakennuksen tarkastus- ja vastaanottotilaisuus 3.3.1948 § 1; Kemilän kansakoulurakennuksen tarkastus- ja vastaanottotilaisuus 21.10.1948 § 1; Kallungin kansakoulurakennuksen tarkastus- ja vastaanottotilaisuus 29.11.1948 § 1; Kunnanhallituksen kokous 12.9.1950 § 16.

Salmivaaran koulun nimen vieressä sulkeissa oleva Kurvisenvaara tarkoittaa, että koulupiirin ja koulun nimi muuttui myöhemmin jälkimmäiseksi. Pukarin koulun jälkeen sulkeissa on Hiltunen. Tämä on hiukan epäselvempi tapaus kuin edellinen koulupiirin ja

koulun nimenmuutos. Nimeä Pukari ei käytetä enää koulujen rakentamista käsittelevissä asioissa jälleenrakennussuunnitelman jälkeen. Kuitenkin vuoden 1946 koulupiirijaon yhteydessä kerrottiin uuden Kivijärven koulupiirin perivän osittain rajan taakse jäävän Pukarin koulupiirin paikan. Kivijärven koulupiiriin rakennettiin jälleenrakennetun koulun titteliä kantava koulu myöhemmin, mutta se ei valmistunut jälleenrakennussuunnitelman aikana. Sen sijaan marraskuussa 1947 lähdeaineistooni ilmestyi uusi Hiltusen koulupiiri, jonne aiottiin tehdä jälleenrakennettu kansakoulu. Tämä sattui yhteen jälleenrakennussuunnitelman kanssa, joten olen käsitellyt Hiltusen koulua Pukarin koulun perillisenä. Tilanne on mielenkiintoinen, koska loppujen lopuksi jälleenrakennettavia kouluja oli yksi enemmän kuin sodassa tuhoutuneita tai rajan taakse jääneitä kouluja oli ollut. Missään lähdeaineistossani ei myöskään mainita, minkä koulun tilalle Hiltunen jälleenrakennettiin, vaikka esimerkiksi rajan taakse jääneille Paanajärven, Tavajärven ja Välijärven koulujen perilliset tuotiin aineistossani selkeästi ilmi. Vastaavasti myös Kivijärven jälleenrakennuskoulun kohdalta on myöhemmin jätetty pois tieto, minkä koulun tilalle se oli rakennettu.⁵³ Vaikuttaa siis siltä, että Pukarin koulun tilalle on jälleenrakennettu sekä Hiltusen että Kivijärven koulut. Liitteessä 4 olen esittänyt kartalla jälleenrakennettujen Kivijärven ja Hiltusen koulujen sijainnit suhteessa tuhoutuneeseen Pukarin kouluun. Kartalta voi huomata, että jälleenrakennussuunnitelmaan kuulumaton Kivijärven koulu rakennettiin itse asiassa vanhan Pukarin koulun läheisyyteen. Lähdeaineistoni ei mainitse sen tarkemmin, onko Pukarin koulun ja Kivijärven koulun paikka tismalleen sama, mutta saman asutuksen keskuuteen se on selvästi kartan mukaan rakennettu. Tältä osin vuoden 1946 koulupiirijaossa ollut tieto siitä, että Kivijärven koulupiiri peri Pukarin koulupiirin paikan, on todettava paikkaansa pitäväksi. Sen sijaan jälleenrakennussuunnitelmaan kuuluneen Hiltusen koulun asema jälleenrakennuskouluna ei selkene karttatarkastelussakaan. Paikalla ei ole sijainnut aiemmin omaa kansakoulurakennusta, eikä koulupiiri ole entisen Pukarin tai sen perillisen Kivijärven koulupiirin naapuripiiri. Se, että Hiltunen rakennettiin jälleenrakennuskouluna ja otettiin vielä jälleenrakennussuunnitelmaan ohi Kivijärven koulun, joka sentään rakennettiin Pukarin koulun paikalle, on osoitus kuntapäätäjien taidosta hyödyntää valtion

⁵³ KKA, Kunnanvaltuuston kokous 28.9.1946 § 11; 27.11.1947 § 19–20; 24.3.1948 § 14; 25.6.1948 § 3.

sotatuhoavustukset rakentamalla yhden tuhoutuneen koulun tilalle kaksi jälleenrakennuskoulua.

Taulukosta 6 käy ilmi, että rakennuspiirustukset saatiin hankittua kaikille muille kouluille vuosien 1946 ja 1947 aikana paitsi kirkonkylän koululle. Piirustusten hankinta ei ole selvästikään sujunut aivan mutkitta, sillä puolelle jälleenrakennuskouluista piirustukset on hankittu vähintään kahteen kertaan. Laaditut urakkasopimukset näyttävät olleen pitäviä, mutta jo ensimmäisen rakennusvuoden suunnitelmiin kuuluneiden Kuolion ja Säkkilän koulujen urakkasopimusten laatiminen on lykkääntynyt vuoden 1947 puolelle. Vastaavasti kirkonkylän koulun urakan sopiminen on lykkääntynyt alkuperäisestä suunnitelmasta vuodella. Kirkonkylälle tosin jouduttiin hankkimaan useat piirustukset, joten tämä on viivästyttänyt myös urakan antamista. Lopulta urakkasopimus on laadittu itse asiassa kuukautta aiemmin kuin viimeisimmät piirustukset on saatu hyväksytyä. Muiden viimeiseen jälleenrakennussuunnitelman vaiheeseen kuuluvien koulujen urakat on saatu käyntiin keväällä 1948 paitsi Rukajärven koulun, jonka urakkasopimus on laadittu jo vuotta aiemmin. Lähtökohtaisesti vaikuttaakin siltä, että jälleenrakennussuunnitelmaa on toteutettu tilanteen mukana eläen. Kaikkiaan suunnitelma on kuitenkin pitänyt melko hyvin, koska kirkonkylän koulua lukuun ottamatta kaikki muut jälleenrakennuskoulut saatiin valmiiksi viimeistään vuoden 1948 aikana.

Rakennuspiirustusten ja urakkasopimusten välistä aikaa huomioidessa kannattaa myös muistaa, että käytyjen sotien jälkeen jälleenrakennus oli vilkasta koko maassa. Tämän tähden ilmeni pulaa ammattimiestä, mikä on voinut viivästyttää urakoitsijoiden löytämistä.⁵⁴ Taulukosta 6 voi havaita, että pisimmillään piirustusten laatimisen ja urakkasopimuksen kirjoittamisen välillä on kulunut yli vuosi. Keskimäärin näiden välinen aika vaikuttaisi olleen 2–5 kuukautta.

Koulujen rakennuspiirustuksia valvottiin rahoituksen kautta, sillä ainoastaan kouluhallituksen hyväksymien piirustusten mukaan rakennetut koulut saattoivat saada valtionrahoitusta koulun rakentamiseen.⁵⁵ Kansakoulujen rakennuspiirustusten

⁵⁴ Ursin 1980, 318–326.

⁵⁵ Mäntyoja 1951, 83–84.

hankkimisessa vaikutti olleen Kuusamossa aluksi pientä haparointia ennen kuin kunnan oma linja löytyi.

Sotien jälkeen kouluhallitus tarjosi rakennettaville kouluille kouluhallituksen rakennusmestarin laatimia mallipiirustuksia. Kuusamossa suhtautuminen näihin mallipiirustuksiin vaihteli ja lopulta kunta päätyi kiistelemään mallipiirustuksista lähetettyjen laskujen maksamisesta kouluhallituksen rakennusmestarin kanssa. Kiista aiheutui siitä, että Kuusamon kunnalle oli lähetetty neljälle jälleenrakennuskoululle mallipiirustukset kunnan pyytämättä. Aluksi piirustuksia oli aiottu käyttää, mutta sittemmin kunta muutti mieltään, joten se hylkäsi piirustukset sopimattomina ja kielsi kouluhallitusta laatimasta enempää piirustuksia. Kunta halusi nimittäin hyödyntää koulujen entisiä kivijalkoja ja uunien paikkoja, joita mallipiirustuksissa ei oltu voitua ottaa huomioon. Kiista päätyi lopulta kompromissiratkaisuun, jossa kouluhallituksen rakennusmestarille maksettiin 55 000 markkaa alkuperäisestä 96 000 markan laskusta. Laskun maksamisen jälkeen kunnallislautakunta ehdotti sittenkin valtuustolle, että mallipiirustuksia käytettäisiin. Niissä tapauksissa, jossa mallipiirustukset eivät olisi hyviä, hankittaisiin uudet piirustukset. Kunnanvaltuusto ei katsonut kunnallislautakunnan ehdotusta hyväksi, vaan ehdotti, että piirustukset kouluja varten hankittaisiin joltakin arkkitehdiltä. Käytännössä tämäkään ajatus ei toteutunut, vaan lähes kaikki Kuusamoon rakennetut kansakoulut on piirtänyt joku kunnan rakennusmestareista.⁵⁶ Mallipiirustusten hyväksymisessä olisi ollut puolensa, koska tällöin ne olisivat automaattisesti olleet kouluhallituksen hyväksymiä, eikä tältä osin olisi jouduttu odottamaan kouluhallituksen erillistä päätöstä piirustuksista. Mallipiirustuksista jouduttiin joka tapauksessa maksamaan, joten tältäkin osin niiden käyttö olisi voinut olla perusteltua. Toisaalta vanhojen perustusten käytössä säästettiin materiaaleissa ja koulupaikkoja ei tällöin tarvinnut miettiä uudelleen.

Seuraavan kerran rakennuspiirustusasiat alkoivat todella edetä vasta maaliskuun lopulla vuonna 1947. Tuolloin valtuusto hyväksyi piirustukset neljälle kansakoululle ja myöhemmin samana vuona piirustukset saatiin hankittua vielä kolmelle koululle. Näistä tosin Kallungin ja Kemilän koulujen piirustusten hyväksymistä kouluhallitukselta

⁵⁶ KKA, Kunnanvaltuuston kokous, 5.1.1946 § 29; 16.2.1946 § 22; 29.11.1946 § 14; Kunnallislautakunnan kokous 25.1.1946 § 3; 11.6.1946 § 12; 25.9.1946 § 11; 26.11.1946 § 11; Kansakoululautakunnan kokous 13.3.1946 § 1.

jouduttiin odottamaan, koska koulupaikkariidan takia piirustusten lähettäminen Helsinkiin lykkääntyi. Kirkonkylän koulu oli kuuden opettajan kouluna selvästi muita kouluja suurempi ja sinne päätettiin tilata rakennuspiirustukset arkkitehti Arolta. Koulun piirustusasiaa oli käsitelty ensimmäisen kerran jo syyskuussa 1946, mutta tuolloin asia siirrettiin myöhemmin ratkaistavaksi. Toinen käsittelykerta oli vuonna 1947, mutta tuolloinkaan piirustusten ei katsottu olevan valmiit, joten niiden lopullinen hyväksyminen siirtyi kesään 1948.⁵⁷ Koska rakennuspiirustukset tuli aina hyväksyttää kouluhallituksella, jonka jälkeen oli vasta mahdollista aloittaa varsinainen rakennustyö, piirustusten käsitteleminen useaan kertaan saattoi viivästyttää varsinaisen rakentamisen aloittamista pitkäänkin. Kirkonkylän kansakoulukin oli jo piirustusten hyväksymisvaiheessa vuoden jäljessä alkuperäisestä rakennussuunnitelmasta.

⁵⁷ KKA, Kunnallislautakunnan kokous 16.9.1946 § 4; 6.8.1948 § 2; Kunnanvaltuuston kokous, 11.1.1947 § 26; 27.3.1947 § 19, § 22; 7.6.1947 § 16; 27.11.1947 § 16–17; 25.6.1948 § 8; Rakennuslautakunnan kokous 27.3.1947 § 3; 10.11.1947 § 3.

3.3. Jälleenrakennuskoulujen urakkasopimukset ja koulujen valmistuminen

Taulukosta 6 näkyy selvästi, miten ainoastaan kaksi koulua, Nissi ja Salmivaara, etenivät vuonna 1946 alkuperäisen rakennustahdin mukaan. Taulukkoon 7 olen koonnut kaikki jälleenrakennussuunnitelmaan kuuluneiden koulujen urakkasopimukset.

Taulukko 7. Jälleenrakennussuunnitelmaan kuuluvien koulujen urakkasopimukset

Kansakoulu	Urakka solmittu	Urakoitsija	Urakkasumma markkoina	Ehdot
Nissi	Toukokuu 1946	Reino Hauru ja Väinö Grönbald	550 000	Sisältää perustus- ja puutyöt, muuraustyöt eivät kuulu hintaan
Salmivaara (Kurvisenvaara)	Syyskuu 1946	L. Lahti	760 000	Työ tehdään täysin valmiiksi
Kuolio	Huhtikuu 1947	Reino Hauru	1 051 000	
Säkkilä	Toukokuu 1947	Pentti Järvelin	1 350 000	
Alakitka	Toukokuu 1947	Pentti Järvelin	1 300 000	
Kärppä	Toukokuu 1947	Arvid Pisilä	1 020 000	
Liikanen	Toukokuu 1947	Pentti Järvelin	1 250 000	
Rukajärvi	Toukokuu 1947	Heino Soinio	1 170 000	Työ tehdään täysin valmiiksi
Kirkonkylä	Toukokuu 1948	Lapin rakennus Oy	32 700 000	Työ tehdään täysin valmiiksi ja yritys hankkii rakennustarvikkeet
Kallunki	Toukokuu 1948	Heimo Sakaristo	1 500 000	
Kemilä	Toukokuu 1948	Reino Hauru	1 380 000	
Pukari (Hiltunen)	Toukokuu 1948	Herman Hiltunen	1 270 000	

Lähde: KKA, Kunnallislautakunnan kokous 24.5.1946 § 3; 16.9.1946 § 5; Rakennuslautakunnan kokous 28.4.1947 § 1; 14.5.1947 § 2; Rakennus ja Kunnallislautakunnan kokous 3.5.1948 § 2, § 4.

Urakkasopimus saatiin laadittua vuoden 1946 aikana vain kahdelle koululle, ensin Nissin ja sitten Salmivaaran koululle. Seuraavana vuotena sopimusten laatiminen kiihtyi

ja kaikkiaan kuudelle koululle hankittiin urakoitsijat. Näistä kouluista Kuolion ja Säkkilän koulut olivat alun perin kuuluneet vuoden 1946 rakennusohjelmaan. Toisaalta Rukajärven koulun urakkasopimus laadittiin hyvissä ajoin, koska sen rakentaminen kuului vuoden 1948 rakennusohjelmaan. Lopuille jälleenrakennussuunnitelmaan kuuluville kouluille haettiin huhtikuussa 1948 rakennuttajia lehti-ilmoituksella. Ilmoitus pienemmistä kouluista laitettiin Oulun lehtiin ja isomman kirkonkylän kansakoulun urakkailmoitus laitettiin Helsingin Sanomiin. Kaikki muut koulut oli tarkoitus rakentaa puusta, mutta kirkonkylän koulun rakennusmateriaaliksi valittiin betoniitiili.⁵⁸

Koulu-urakoitsijoita löytyi Kuusamon ohella naapuripitäjistä, esimerkiksi urakoitsija Pentti Järvelin oli kotoisin Pudasjärveltä ja Reino Hauru oli haukiputaalainen. Molemmat heistä urakoitsivat useammalla koulutyömaalla, joten on todennäköistä, että he olivat alansa ammattilaisia. Myös kirkonkylän koulun rakentaminen oli ammattilaisten käsissä, kun kymmenestä urakkatarjouksesta urakoitsijaksi valittiin Lapin rakennus Oy.⁵⁹ Muiden urakoitsijoiden osalta ei ilmoiteta heidän kotipaikkaansa, joten on todennäköistä, että he ovat kuusamolaisia, eikä näin ollen paikkakunnan ilmoittamista pöytäkirjoihin ole katsottu aiheelliseksi.

Rakennettavien koulujen koko vaihteli supistetusta koulusta kaksiohettajaiseen kouluun lukuun ottamatta kirkonkylän koulua, joka oli kuusiohettajaisena kouluna muita huomattavasti suurempi. Eri urakoiden hintavertailu on vaikeaa, koska rakennusurakoiden ehdot vaihtelivat urakoitsijoiden välillä, eikä niitä ole aina merkitty pöytäkirjoihin. Esimerkiksi verrattaessa kahta vuoden 1946 aikana laadittua urakkasopimusta toisiinsa voi huomata, että Salmivaaran koulun urakkahinta oli Nissin koulua korkeampi, vaikka Salmivaaran koulu oli tarkoitus rakentaa supistettuna ja Nissin koulu kaksiohettajaisena. Tässä tapauksessa Salmivaaran koulun korkeampaa hintaa voidaan perustella sillä, että Salmivaaran urakoitsija sitoutui tekemään koulun rakennustyöt valmiiksi, korjaamaan ulko- ja päärakennuksen sokkelin, valmistamaan sementtitiilen ja suorittamaan kaikki maalaustyöt. Nissin urakkaan ei puolestaan kuulunut esimerkiksi muuraustöitä, vaan ne jouduttiin teettämään erikseen toisella

⁵⁸ KKA, Kunnallislautakunnan kokous 24.5.1946 § 3; 16.9.1946 § 5; 28.4.1947 § 1; 5.5.1947 § 5; 14.5.1947 § 7; Rakennuslautakunnan kokous 3.5.1948 § 2, 4.

⁵⁹ KKA, Rakennuslautakunnan kokous 28.4.1947 § 1; 3.5.1948 § 2.

urakoitsijalla 73 000 markan hintaan⁶⁰. Jonkinlaisen käsityksen hinnoista saa myös vertaamalla Reino Haurun työstämiä Kuolion ja Kemilän kouluja. Molemmat näistä rakennettiin kaksiopettajaisiksi kouluiksi. Vuonna 1947 Kuolion koulun hinta oli 1 051 000 markkaa ja vuonna 1948 Kemilän urakan arvo oli 1 380 000 markkaa. Hintataso on noussut, mutta tämän perustella nousua ei voi kuvata valtavaksi. Myös Urakoitsija Järvelinin kolmen eri urakan hinnat vaihtelevat toisistaan. Säkkilä on näistä kallein, mutta se on ainoana niistä kahden opettajan koulu. Alakitkan ja Liikasen hintaero voi selittyä esimerkiksi kouluun olevien kulkuyhteyksien mukaan. Kirkonkylän koulun huomattavasti muita suurempi hinta selittyy koulun suurella koolla sekä sillä, että se päätettiin rakentaa betonitiilestä.⁶¹

Pääpiirteissään verrattaessa eri urakoiden hintoja voi taulukosta 7 huomata, että urakkahintojen ero on suurempaa vuosien 1946 ja 1947 välillä kuin vuosien 1947 ja 1948 välillä. Kahden jälkimmäisen vuoden kehityksestä voisi jopa sanoa, etteivät hinnat ole juurikaan nousseet. Liitteessä 5 olen kuvannut elinkustannusindeksin muutosta ja sen perusteella vuonna 1946 elinkustannukset nousivat edellisvuoteen verrattuna lähes huimat 60 %. Vuonna 1947 elinkustannusten nousu on noin 30 % luokkaa ja vuonna 1948 elinkustannusindeksi lähtee taas noususuuntaan indeksin ollessa hieman reilu 30 %. Elinkustannusindeksin mukaan siis hintojen kasvu olisi ollut suurempaa vuosien 1947 ja 1948 välillä kuin vuosien 1946 ja 1947 välillä. Taulukon 7 urakkatiedot antaisivat kuvan päinvastaisesta kehityksestä, mutta toisaalta kahden koulun urakkahinnat eivät anna vielä luotettavaa vertailupohjaa. Lisäksi elinkustannusindeksiä huomioitaessa tulee muistaa, ettei se kuvaa alueellista kehitystä, vaan koko maan suuntausta⁶². Elinkustannusindeksi ei myöskään ole yksi yhteen esimerkiksi rakennuskustannuksissa tapahtuneiden muutosten kanssa, mutta elinkustannusindeksi antaa käsityksen hintojen yleisestä kehityksestä sodan jälkeen.

Taulukon 6 mukaan ensimmäinen valmistunut jälleenrakennuskoulu oli Nissin koulu, joka valmistui jo ennen vuoden 1946 loppua. Koulun rakentaminen oli siis edennyt hyvin ripeästi, koska urakkasopimuksen ja valmistumisen välillä on kulunut aikaa vain noin puoli vuotta. Koulun vastaanottotilaisuuteen liittyvää tarkastuspöytäkirjaa ei ole

⁶⁰ KKA, Kunnallislautakunnan kokous 24.5.1946 § 3; 16.8.1946 § 3; 16.9.1946 § 5.

⁶¹ Ks. taulukot 3 ja 7.

⁶² Ursin 1980, 216–218.

aineistossani, mutta vuoden 1946 kunnalliskertomus kertoo, että kyseisen vuoden lopussa kunnassa toimi kahdeksan kansakoulua omissa tiloissa, joista yksi oli jälleenrakennettu Nissin kansakoulu⁶³. Koulun vastaanottopöytäkirja puuttuu, koska koulu valmistui ennen vuoden 1947 maaliskuuta, jolloin Kuusamon kunta perusti rakennuslautakunnan. Tuolloin lautakunnan tehtäväksi annettiin kunnan kansakoulujen ja muiden kunnallisten rakennusten rakentamisesta huolehtiminen. Laki olisi velvoittanut rakennuslautakunnan perustamisen jo aiemmin, mutta Kuusamossa lain toimeenpanolle oli haettu lykkäystä helmikuussa 1946.⁶⁴

Seuraavat jälleenrakennussuunnitelmaan kuuluneet koulut valmistuivat vuoden 1947 puolella. Ensin syyskuussa 1947 valmistui Salmivaaran koulu, jonka urakkasopimus oli solmittu vuotta aiemmin, joten varsinaiseen rakentamiseen kului aikaa vajaa vuosi. Seuraavana saatiin valmiiksi Kuolion koulu, jonka valmistumisen ja urakkasopimuksen laatimisen välinen aika oli myös vain reilu puoli vuotta. Näiden koulujen lisäksi vuonna 1947 ei saatu muita kouluja valmiiksi. Sen sijaan seuraava vuosi oli koulujen valmistumisen kannalta varsinainen ruuhkavuosi, kun kaikkiaan yhdeksän jälleenrakennussuunnitelmaan kuulunutta koulua valmistui. Käytännössä tämä tarkoitti sitä, että ainoastaan kirkonkylän niin sanottu keskuskansakoulu ei valmistunut jälleenrakennussuunnitelmaan kuuluneiden vuosien aikana. Yleisesti ottaen jälleenrakennuskoulujen rakennusurakan ja valmistumisen välinen aika vaikutti vaihtelevan noin puolesta vuodesta yhteentoista kuukauteen. Peräti neljä koulua valmistui tammikuun 1948 aikana.⁶⁵

Jälleenrakentamissuunnitelman mukaan vuosina 1946–1948 Kuusamoon tuli rakentaa 12 jälleenrakennuskoulua. Suunnitelman alkuperäisessä aikataulussa ei pysytty, mutta kokonaisuudessaan muut suunnitelmassa olleet koulut saatiin rakennettua kirkonkylän kansakoulua lukuun ottamatta. Kirkonkylän kansakoulu oli kuusiopettajaisena suurin kuntaan rakennettavista kouluista, ja se päätettiin rakentaa betonitiilestä, joten sen rakentamisaika on venynyt suunniteltua pitemmäksi. Aiemmin mainitsin sodan jälkeisestä tilanteesta, jossa muun muassa ammattitaitoisista rakennusmiehistä ilmeni puutetta. Vastaavasti sodan jälkeen oli myös pulaa rakennustarvikkeista, joka osaltaan

⁶³ KKA, Kunnalliskertomus 1946, 10.

⁶⁴ KKA, Kunnanvaltuuston kokous 27.3.1947 § 17.

⁶⁵ Ks. taulukko 6.

on vaikuttanut siihen, että aluksi kouluja valmistui hitaammin⁶⁶. Rakennustarvikkeiden säännöstelyä purettiin osittain vuoden 1947 aikana ja vuoden 1948 lopulla ei esiintynyt enää pahaa materiaalipulaa⁶⁷. Kuusamossa rakentaminen vilkastuikin vuoden 1947 aikana sillä vuonna 1948 valmistui useita jälleenrakennettavia kansakouluja, joista peräti neljä heti tammikuussa. Rakennustahti on työmailla ollut varsin ripeää, sillä lähes kaikki koulut valmistuivat alle vuoden rakentamisen jälkeen. Tämä on melkoinen suoritus, kun otetaan huomioon paikoin haasteelliset työolot esimerkiksi kelirikkoaikana.

3.4. Jälleenrakennuskoulujen ohella tapahtuva rakennustoiminta

Kuusamon kunta alkoi toteuttaa myös muita koulurakennushankkeita samaan aikaan kuin se vei läpi laatimaansa jälleenrakennussuunnitelmaa. Samaan aikaan ryhdyttiin nimittäin korjaamaan sodassa osittain tuhoutuneita kouluja ja rakentamaan uusia kouluja joihinkin sellaisiin koulupiireihin, joissa ei aiemmin ollut sijainnut omaa koulutaloa.⁶⁸ Olen kutsunut tällaisia kouluja uudiskouluiksi erotuksena jälleenrakennetuista kouluista. Sotavaurioita korjattiin jälleenrakennussuunnitelman aikana Lämsän, Soivion, Törmäsen ja Vuotungin kouluilla (Ks. liite 2). Näistä Lämsän ja Soivion koulut toimivat vuoden 1946 koulupiiritilaston mukaan supistettuna, mutta Törmäsessä ja Vuotungissa koulunkäynti oli mahdollista jo täydessä mitassaan.⁶⁹

Mustaniemen kaksiopettajainen koulu oli ensimmäinen uudiskoulu, joka päätettiin rakentaa (Liite 6). Sen rakentamispäätös tehtiin syyskuussa 1947 samanaikaisesti, kun jälleenrakennettavien Kallungin ja Kemilän koulujen rakentaminen päätettiin aloittaa. Mustaniemen koulupiiriin kuului vajaa 60 oppilasta ja vuoden 1946 koulupiiritilastojen mukaan se toimi vuokratiloissa supistettuna kouluna. Koulun oppilasmäärä oli sekä alasta että yläkoululaisten osalta niin suuri, että oppivelvollisuuslain mukaisesti piirissä kuuluisi toimia täydellinen kansakoulu. Vuoden 1947 lopussa päätettiin aloittaa myös

⁶⁶ Ks. esim. Ursin 1980, 318–326.

⁶⁷ Ursin 1980, 326.

⁶⁸ Ks. esim. KKA, Kunnanvaltuuston kokous 2.9.1947 § 5, § 10–11; 27.11.1947 § 16 30.1.1948 § 12; Rakennuslautakunnan kokous 19.1.1948 § 2.

⁶⁹ KKA, Kunnanvaltuuston kokous 19.8.1946 § 4, § 16; 28.9.1946 § 11; 21.5.1948 § 20; Rakennuslautakunnan kokous 19.1.1948 § 2; Kunnallislautakunnan kokous 30.11.1948 § 2.

Keron uudisrakenteisen koulun rakentaminen. Myös tämä koulu oli tarkoitus rakentaa kaksiohittajaisena.⁷⁰

Rakennuslautakunnan kokouksessa tammikuussa 1948 pohdittiin kuntaan vuosina 1948–1949 rakennettavien koulujen puuhankintoja. Puutavaran hankintaehdotuksesta voi päätellä Kuusamossa olleen tarkoitus aloittaa kyseisinä vuosina ainakin kymmenen kansakoulun rakentaminen⁷¹. Lisäksi kuun lopussa pidetyssä kunnanvaltuuston kokouksessa päätettiin Murtovaaran koulun ja Kurtinvaaran koulun rakentamisesta kappelikouluina⁷² siinä tapauksessa, että kouluhallitus tähän suostuisi. Murtovaaran koulu sisältyi jo rakennuslautakunnan suunnitelmiin, mutta Kurtinvaaran koulua ei aiemmin puutavaran hankintasuunnitelmissa mainittu, joten sen rakentamisajankohta on suunniteltu myöhäisemmäksi.⁷³ Kaiken kaikkiaan vuosien 1948–1949 aikana päätettiin aloittaa yhdentoista uudiskoulun rakentaminen, kun mukaan lasketaan Mustaniemen koulun rakennustyö, josta oli tehty päätös vuoden 1947 aikana.

Itse asiassa Mustaniemen ja Keron kouluille oli saatu hankittua kouluhallituksen vahvistukset rakennuspiirustuksille vuoden 1947 lopulla. Huhtikuussa 1948 rakennuslautakunnan tehdessä päätöksen hakea urakoitsijoita lehti-ilmoituksella jälleenrakennettaville kouluille päätettiin myös Mustaniemen koululle hakea urakoitsija samaan aikaan. Mustaniemen urakkasopimus tehtiin Riku Huhtalan kanssa toukokuussa, jolloin hinnaksi sovittiin ilman maalausta 1 200 000 markkaa. Hintaa voi pitää kunnan kannalta hyvänä, koska esimerkiksi samaan aikaan solmittujen supistettujen Hiltusen ja Kallungin koulujen hinnat olivat tätä korkeampia ja Kemilän kaksiohittajaisen koulun urakkasumma oli 1 380 000 markkaa. Keron koulun rakentaminen sen sijaan päätettiin siirtää vuodelta vuoteen 1949, joten käytännössä marraskuussa 1948 valmistunut Mustaniemen koulu oli ainoa uudisrakenteinen koulu,

⁷⁰ KKA, Kunnanvaltuuston kokous 19.8.1946 § 4, § 16; 28.9.1946 § 11; 2.9.1947 § 5, § 10–11; 27.11.1947 § 16.

⁷¹ Keron, Murtovaaran, Poussun, Mäkelän, Irnin, Suorajärven, Kesäjärven, Suiningin, Heikkilän ja Kuontilan kansakoulut. KKA, Rakennuslautakunnan kokous 19.1.1948 § 2.

⁷² Kappelikoululla tarkoitetaan ilmeisesti koulua, jonka suurimmassa luokassa oli siirrettävä alttarikalusto. Samanlainen järjestely oli käytössä Kuusamon naapurikunnan Sallan Hautajärven koululla vuodesta 1947 alkaen. Lähde: Kettunen 1993, 8.

⁷³ KKA, Rakennuslautakunnan kokous 19.1.1948 § 2; Kunnanvaltuuston kokous 30.1.1948 § 12.

joka saatiin valmiiksi samaan aikaan jälleenrakennussuunnitelmaan kuuluneiden koulujen kanssa.⁷⁴

3.5. Kuusamon kansakoululaitoksen kokonaistilanne vuoden 1948 lopussa

Vuoden 1946 uuteen koulupiirijakoon tehtiin seuraavan vuoden aikana vain muutamia muutoksia, joilla perustettiin kaksi uutta koulupiiriä sekä muutettiin muutamien koulujen koulumuotoa. Tämän jälkeen seuraavan kerran koulupiirejä muutettiin ja perustettiin lisää sekä maaliskuussa että kesäkuussa 1948. Näille muutoksille ei vielä saatu kouluhallituksen hyväksyntää ennen kuin saman vuoden joulukuussa, jolloin kunnanvaltuusto myös kokosi kaikki kunnan koulupiirit yhteen luetteloon. Tuolloin Kuusamossa toimi kaikkiaan 54 koulupiiriä.⁷⁵

Verrattuna aiempaan vuoden 1946 koulupiirilistaan vuoden 1948 loppuun tultaessa voitaneen sanoa, että koulupiirien koot olivat muutoksista huolimatta pysyneet samankaltaisina. Edelleen tyypillisin kansakoulun koko oli 31–40 ja 41–50 oppilaan suuruiset koulut. Näiden jälkeen tyypillisin oli 51–60 oppilaan koulu ja maksimissaan 30 oppilaan koulut olivat vähentyneet yhdellä vuodesta 1946. Suuria yli sadan oppilaan kouluja oli edelleen kaksi, joista kirkonkylän koulupiirin koulu oli selvästi Kuusamon suurin koulu noin 260 oppilaallaan.⁷⁶

Muutosta oli kuitenkin tapahtunut koulunkäynnin yleistymisen suhteen. Vuoden 1948 lopussa oli enää kaksi koulupiiriä, joissa ei toiminut omaa koulua. Juuman piirin lapsilla oli kuitenkin mahdollisuus käydä koulua naapuripiirin koulussa, johon oli rakennettu oppilasasuntola, ja Visalan uudessa koulupiirissä oli tarkoitus aloittaa koulutoimi syyslukukaudella 1949. Supistettu koulu oli edelleen kunnan yleisin koulumuoto. Supistettuja kouluja toimi kunnassa vielä 31 kappaletta, mutta kahdeksassa näistä oli tarkoitus muuttaa koulu kaksiolettajaiseksi seuraavan syyslukukauden alusta. Suurin osa kouluista toimi edelleen vuokratiloissa, mutta vuoden lopussa 19 kansakoulua oli

⁷⁴ KKA, Kunnanvaltuuston kokous 2.9.1947 § 7, § 10; 27.11.1947 § 16—17; 22.9.1948 § 40; Rakennuslautakunnan kokous 2.4.1948 § 4; Rakennus ja kunnallislautakunnan kokous 3.5.1948 § 2, § 4; Pöytäkirja Mustaniemen piiriin rakennetun kansakoulu- ja talousrakennuksen tarkastus- ja vastaanottotilaisuudesta 24.11.1948.

⁷⁵ KKA, Kunnanvaltuuston kokous 24.3.1948 § 13; 25.6.1948 § 3; 3.12.1948 § 7.

⁷⁶ KKA, Kunnanvaltuuston kokous 3.12.1948 § 7.

päässyt jo omaan koulurakennukseen.⁷⁷ Tähän mennessä omiin koulurakennuksiin oli aiempien sodassa lievästi vaurioituneiden ja korjattujen koulujen lisäksi päässyt kaikki muut jälleenrakennuskoulut kirkonkylän koulua lukuun ottamatta sekä Mustaniemen uudisrakenteinen koulu ja Purnun koulu.

Koulupiirejä muutettiin lähinnä oppilasmäärän muutoksien takia. Kuusamon kuntaan perustettiin esimerkiksi uusia asuinalueita⁷⁸, joihin asutettiin perheitä, joiden vanha tila oli jäänyt muuttuneen itärajan taakse. Aina aloite koulupiirimuutokseen ei kuitenkaan tullut kansakoulutarkastajalta tai koulujen johtokunnilta, vaan toisinaan koulupiirissä asuvat kyläläiset olivat aktiivisia ja ehdottivat uuden piirin perustamista lyhentääkseen lapsiensa koulumatkaa. Kyläläisten tekemät aloitteet koulupiiriin perustamisesta eivät kuitenkaan johtaneet koulupiirimuutoksiin. Kunnan päättäjät vetosivat kielteisissä päätöksissään oppilaiden alle viiden kilometrin mittaisiin koulumatkoihin, tai lasten mahdollisuuteen käydä koulua lähimmässä asuntolakoulussa. Uusien koulujen avaaminen oli toisinaan myös riippuvainen opettajien ja vuokratilojen saatavuudesta.⁷⁹

Vanhempien aloitteellisuus viestittää osaltaan heidän kiinnostustaan lastensa koulunkäyntiä kohtaan. Kansakoulusta oli tullut tai oli tulossa osa lasten normaalia päivärytmiä, joten kyläläisillä oli tahtoa saada lähettyville oma koulu. Lasten asumista asuntoloissa ei pidetty toivottavana, vaan vanhemmat toivoivat lapsilleen lyhempiä koulumatkoja. Tietömillä alueilla kansakoululain asettamaa viiden kilometrin enimmäismatkaa pidettiin ilmeisesti myös liian pitkänä koulumatkana, ja vanhemmat tekivät myös tällöin aloitteita oman koulun saamiseksi.

Saara Tuomaala tuo väitöskirjassaan esille, miten pitkät koulumatkat ovat olleet merkityksellisiä lapsuuden ja koulunkäynnin jäsentäjinä varsinkin syrjäkylillä. Hänen haastatteluissaan tuli ilmi, miten koulumatka on jäänyt haastateltavien mieleen nimenomaan fyysisenä suorituksena. Sulan maan aikaan kouluun kuljettiin jalan ja talvisin kouluun saatettiin kulkea suksilla. Talvisia koulutaipaleita muistellessaan varsinkin naiset mainitsivat koulumatkojen aikana koetun kylmyyden tunteen.⁸⁰

⁷⁷ KKA, kunnanvaltuuston kokous 3.12.1948 § 7.

⁷⁸ Esimerkiksi Vaimojärven asutusalue on tällainen. Lähde: KKA, Kunnallislautakunnan kokous 5.2.1948 § 2.

⁷⁹ KKA, Kunnanvaltuuston kokous 29.11.1946 § 16; kunnallislautakunnan kokous 17.4.1947 § 13; 17.10.1947 § 3; Kansakoululautakunnan kokous 12.5.1947 § 3, § 5, § 7; 18.6.1948 § 7.

⁸⁰ Tuomaala 2004, 116–124.

Kuusamossa alueilla, joissa lapsia ei voitu laittaa kouluasuntolaan, pitkiä koulumatkoja pyrittiin helpottamaan järjestämällä koululaisille tietömillä teillä esimerkiksi hevoskuljetus tai majoituspaikka jossain koulua lähellä sijaitsevassa talossa.⁸¹

4. Kiivas rakentaminen jatkuu vuosina 1949 ja 1950

4.1. Vuosien 1949 ja 1950 suunnitelmat ja koulujen piirustukset

Kuusamon kunnassa kansakoulujen rakentaminen lähti todella vauhtiin vuosien 1949 ja 1950 aikana. Näinä vuosina kunnassa oli tarkoitus aloittaa yhteensä 29 kansakoulun rakentaminen. Nopea rakennustahti johtui kunnassa vallitsevasta koulupulasta ja halusta vähentää kunnassa toimivia vuokratouluja. Kansakouluntarkastaja Toivo Karttunen piti myös mahdollisena, että valtiolta saatavat ylimääräiset rakennusavustukset tulisivat vähenemään lähivuosina, joten kouluja olisi kannattavaa rakentaa ripeällä tahdilla ennen avustusten vähenemistä. Lisäksi uusien koulujen ajateltiin houkuttelevan kuntaan uusia opettajia.⁸²

Taulukko 8. Vuosina 1949 ja 1950 rakennettavat koulut

Vuosi	Rakennettavat koulut
1949	Kivijärvi, Säynäjä, Vaimojärvi, Heikkilä, Poussu, Ylä-Suininki, Kero, Piiloperä, Irni, Suorajärvi, Kurkijärvi, Suininki, Penttilä
1950	Teeriranta, Sänkikangas, Kuontila, Keskikitka, Ollila, Mäkelä, Kiitämä, Koski, Peura, Haataja, Juuma, Meskusvaara (myöhemmin Noukavaara), Kesäniemi, Mustonen, Murtovaara, Kurtinvaara

Lähde: KKA, Rakennuslautakunnan kokous 15.2.1949 § 2; Kunnanhallituksen kokous 18.8.1949 § 4, 6.9.1949 § 8; 8.12.1949 § 19; Kunnanvaltuuston kokous 27.6.1950 § 23.

Taulukon 8 mukaan kaikkiaan 29 koulun rakentaminen aiottiin hajauttaa vuosien 1949 ja 1950 välillä niin, että ensimmäisenä vuotena rakennettaisiin 13 koulua ja seuraavana vuotena loput 16 koulua (Liite 7). Vuoden 1949 rakennussuunnitelman yhteydessä

⁸¹ KKA, Kunnallislautakunnan kokous 9.7.1946 § 5; Kunnanvaltuuston kokous 28.9.1946 § 19; 27.11.1947 § 27;

⁸² KKA, Rakennuslautakunnan kokous 15.2.1949 § 2; Kunnanhallituksen kokous 12.4.1949 § 4; 18.8.1949 § 4, 6.9.1949 § 8; 8.12.1949 § 19; Kunnanvaltuuston kokous 27.6.1950 § 23.

päätettiin, että kaikki kyseisenä vuonna aloitettavat koulut tulisi saada rakennettua kahden vuoden aikana. Enää kuntaan ei suunniteltu rakennettavaksi supistettuja kouluja vaan kaikki koulut olivat vähintään kaksiopettajaisia lukuun ottamatta kappelikouluina rakennettavia Kurtinvaaran ja Murtovaaran kouluja.⁸³

Rahoituksen⁸⁴ kannalta kaikki rakennettavat koulut eivät olleet uudisrakenteisia kouluja, vaan Kivijärven, Kuontilan sekä Vaimojärven koulut kuuluivat jälleenrakennuskouluihin. Kuontilan koulu oli rajan taakse jääneen Paanajärven koulun perillinen ja Vaimojärven koulu oli Tavajärven koulun perillinen. Kivijärven koulun asema jälleenrakennuskouluna on kahta muuta koulua epäselvempi, kuten edellisessä luvussa jo esitin.⁸⁵

Merkittävä osa vuosina 1949 ja 1950 aloitetusta koulurakennuksista rakennettiin rakennusmestari Olavi Kinnusen piirtämien rakennuspiirustusten mukaisesti. Aluksi kaikkiaan 22 koulua päätettiin rakentaa niillä, mutta Keskikitkan ja Mäkelän koulujen piirustukset vaihdettiin toisiksi myöhemmin. Kaikkiaan siis 20 koulua kuntaan rakennettavista 29 koulusta tehtiin Kinnusen piirustuksilla⁸⁶. Hänen laatimissaan piirustuksissa oli kolmea eri koulutyyppiä, jotka erosivat toisistaan rakennusmateriaalien sekä sen suhteen, oliko poikien käsityöluokalle varattu erilliset tilat vai ei. Jäljelle jääneistä seitsemästä koulusta, joille ei hankittu rakennusmestari Kinnusen piirustuksia, Kurtinvaaran ja Murtovaaran koulut rakennettiin kappelikouluina. Lopuille viidelle koululle piirustukset saatiin puolestaan rakennusmestari Viljo Haapalalta⁸⁷. Aineistoni ei mainitse ollenkaan, mistä kappelikoulujen piirustukset hankittiin. Vuosina 1949 ja 1950 rakennettavista kouluista kolme oli isompia kolmenopettajan kouluja. Ne myös erosivat muista rakennusmateriaalinsa suhteen. Kaikki muut koulut rakennettiin puusta, mutta isommat koulut rakennettiin sementtitiilestä ja kevytbetonista. Koko ei ilmeisesti ollut ainoa

⁸³ KKA, Kunnanvaltuuston kokous 30.1.1948 § 12; Rakennuslautakunnan kokous 15.2.1949 § 2.

⁸⁴ Koulurakennusten rahoittamista käsitellään myöhemmin tässä työssä luvussa 6.

⁸⁵ KKA, Kunnanvaltuuston kokous 25.6.1948 § 3.

⁸⁶ Olavi Kinnusen suunnitteleminen piirustusten mukaan rakennettiin vuoden 1949 rakennussuunnitelmasta Penttilän, Piiloperän, Suorajärven, Säynäjän, Vaimojärven, Heikkilän, Poussun ja Yläsuiningin koulut ja vuoden 1950 rakennussuunnitelmasta Teerirannan, Sänkikankaan, Kuontilan, Ollilan, Kiitämän, Kosken Peuran, Haatajan, Juuman, Noukavaaran, Kesäniemen ja Mustosen koulut. Lähde: KKA, Rakennuslautakunnan kokous 15.2.1949 § 2; Kunnanvaltuuston kokous 1.9.1949 § 6.

⁸⁷ Viljo Haapalan piirustusten mukaan rakennettiin Kurkijärven, Suiningin, Irnin, Kivijärven ja Keron koulut. Lähde: KKA, Rakennuslautakunnan kokous 15.2.1949 § 2.

rakennusmateriaalia määrittävä seikka, sillä kolmeopettajaiseksi suunnitellun Ylä-Suiningin koulun kohdalla tiili- ja betoniratkaisua perusteltiin lähistöllä tehdyllä sora- ja hiekka löydöksellä.⁸⁸

4.2. Ensivaikutelma rakennussuunnitelmien toteutumisesta

Vuosien 1949 ja 1950 rakennussuunnitelmiin kuuluville kouluille piirustusten ja urakoitsijoiden hankkimista oli selvästi tehostettu verrattuna jälleenrakennussuunnitelmaan kuuluneisiin kouluihin. Aiemmin kunta oli teettänyt piirustukset vain muutamalle koululle kerrallaan. Olen koonnut asian havainnollistamiseksi vuosien 1949 ja 1950 koulutöiden rakentamistahdin taulukoihin 9 ja 10.

Taulukko 9. Vuoden 1949 rakennustöiden eteneminen

Kansakoulu	Rakentamisen aloitusvuosi	Rak.piirustukset	Urakkasopimus laadittu	Valmistumisaika
Kivijärvi	1949	Tammikuu 1949	Toukokuu 1949	Tammikuu 1950
Säynäjä	1949	Tammikuu 1949	Toukokuu 1949	Tammikuu 1950
Vaimojärvi	1949	Tammikuu 1949	Toukokuu 1949	Kesäkuu 1951
Heikkilä	1949	Tammikuu 1949	Toukokuu 1949	<i>Loppuvuosi 1950</i>
Poussu	1949	Tammikuu 1949	Toukokuu 1949	<i>Joulukuu 1951</i>
Ylä-Suininki	1949	Tammikuu 1949	Toukokuu 1949	<i>Kesä 1951</i>
Kero	1949	Tammikuu 1949	Toukokuu 1949	Kesäkuu 1951
Piiloperä	1949	Tammikuu 1949	Toukokuu 1949	Tammikuu 1950
Irni	1949	Tammikuu 1949	Toukokuu 1949	Kesäkuu 1951
Suorajärvi	1949	Tammikuu 1949	Toukokuu 1949	Tammikuu 1950
Kurkijärvi	1949	Tammikuu 1949	Toukokuu 1949	Kesäkuu 1951
Suininki	1949	Tammikuu 1949	Toukokuu 1949	Kesäkuu 1951
Penttilä	1949	Tammikuu 1949	Toukokuu 1949	Tammikuu 1950

Lähde: KKA, Rakennuslautakunnan kokous 15.2.1949 § 2; 25.11.1950 § 14; 16.5.1951 § 2; 17.3.1952 § 23; 15.4.1952 § 4; Rakennuslautakunnan tarkistus- ja vastaanottotilaisuus 2.1.1950 Suorajärven; 7.1.1950 Piiloperän; 19.1.1950 Kivijärven; 20.1.1950 Penttilän; 30.1.1950 Säynäjän kouluilla; Kunnanhallituksen kokous 10.5.1949 § 2; 24.5.1949 § 6; 28.11.1950 § 6; 23.8.1955 § 8; Kunnanvaltuuston kokous 12.1.1949 § 13–14; 20.6.1951 § 38; 29.6.1954 § 22.

⁸⁸ KKA, Rakennuslautakunnan kokous 15.2.1949 § 2; Kunnanhallituksen kokous 9.3.1949 § 8; 12.4.1949 § 4; 18.8.1949 § 4; 30.8.1949 § 2; 6.9.1949 § 8; Kunnanvaltuuston kokous 1.9.1949 § 6; 19.9.1951 § 24; 12.3.1953 § 6.

Taulukosta 9 käy ilmi, miten rakennuspiirustukset hankittiin keskitetysti samalla kertaa useammille kouluille. Tällä tavalla piirustukset voitiin myös lähettää yhdellä kertaa kouluhallitukselle hyväksyttäväksi. Kaikille vuoden 1949 aikana aloitettavaksi tarkoitetuille kouluille on saatu myös urakkasopimukset kirjoitettua jo saman vuoden toukokuun aikana. Näin ollen voi todeta, että rakennuspiirustusten tapaan myös urakkasopimusten hankkimista on onnistuttu tehostamaan. Ripeän piirustusten hankkimisen ja urakkasopimusten laatimisen ansiosta vuoden 1949 koulurakentaminen on saatu kesän aikana hyvään vauhtiin. Alun perin oli suunniteltu, että kyseisen vuoden rakennusohjelma vietäisiin läpi kahden seuraavan vuoden aikana, mutta viisi tuolloin aloitettua koulua olivat valmiita jo tammikuussa 1950.

Heikkilän ja Ylä-Suiningin koulujen valmistuminen on haasteellisempaa määritellä käyttämäni aineiston perusteella. Kesäkuussa 1954 kunnanvaltuusto on hyväksynyt näiden rakennustyömaiden rakennustilit ja ottanut ne lopullisesti kunnan haltuun, joten viimeistään tällöin nämä koulut ovat olleet täysin valmiita.⁸⁹ Heikkilän koulun rakennustyön kerrotaan kuitenkin olevan vuoden 1950 marraskuussa loppusuoralla, joten se tulisi viimeistellä sellaiseen kuntoon, että rakennuksessa voitaisiin pitää koulua. Töiden loppuun saattamista perusteltiin sillä, että rakennuksessa oli pidettävä joka tapauksessa lämpö päällä, joten kunta säästäisi vuokramenoissa siirtäessään koulutoiminnan riittävän valmiiseen koulurakennukseen. Tämän johdosta kunnanhallitus päättikin teettää Heikkilän koululla alustavat maalaustyöt heti ja suorittaa ne muuten loppuun kesän 1951 aikana.⁹⁰ Toukokuussa 1951 rakennuslautakunta esitti kyseisen kesän rakentamissuunnitelman, jossa myös molemmat Heikkilän ja Ylä-Suiningin koulut ovat mukana. Lisäksi kunnan kansakouluilla suoritettiin kouluhallituksen tarkastavan rakennusmestari Malmin toimesta joulukuussa 1951 tarkastuskierros, jonka yhteydessä myös Heikkilän koulu tarkastettiin. Tällöin koulun tilaa kuvattiin ”valmiiksi”. Näin ollen on siis perusteltua sanoa, että koulutyö aloitettiin Heikkilän koululla todennäköisesti tammikuussa 1951 ja viimeistään elokuussa 1951. Missään tapauksessa en pidä todennäköisenä, että koulun käyttöönottoa olisi odotettu kesään 1954 asti.⁹¹

⁸⁹ KKA, Kunnanvaltuuston kokous 29.6.1954 § 22.

⁹⁰ KKA, Kunnanhallituksen kokous 28.11.1950 § 7.

⁹¹ KKA, Rakennuslautakunnan kokous 16.5.1951 § 2; 15.4.1952 § 4.

Rakennuslautakunnan kesän 1951 rakentamissuunnitelmassa Ylä-Suiningin koulun töitä kuvataan vielä suuriksi, mutta tästäkin huolimatta ainoastaan listassa olevan Kurtinvaaran koulun rakennustöiden kerrotaan olevan sen verran keskeneräiset, etteivät ne valmistu vuoden 1951 aikana. Ylä-Suiningin koulurakennus ei kuulunut joulukuussa 1951 tarkastettuihin kouluihin, mutta pidän todennäköisenä, että myös tällä koululla koulutyö aloitettiin syyslukukaudesta 1951 lähtien. Tähän viittaa myös se, että koululle on elokuussa 1950 vuokrattu koulutilat siksi ”kunnes omat koulutalot valmistuvat”, eikä koulua mainita enää koulutilojen vuokrasopimusten yhteydessä seuraavina vuosina.⁹²

Poussun koulun valmistumisvuotta on myös syytä tarkastella lähemmin. Koulusta on tehty tarkistustilaisuuden pöytäkirja joulukuussa 1952. Kuitenkin jo vuotta aiemmin kansakoulujen tarkistuskierröksellä koulu todetaan valmiiksi.⁹³ Pidän hyvin epätodennäköisenä sitä, ettei valmista koulua otettu koulukäyttöön mahdollisimman nopeasti kunnassa, jossa vuokratilojen saatavuutta ja hintoja pidetään jatkuvana ongelmana. Tämän tähden on todennäköistä, että koulutyö on saatu alkuun Poussun koululla kevätlukukaudella 1952. Päätelmää tukee myös se, ettei aineistostani löydy viitteitä siitä, että koulun rakentamisen yhteydessä olisi ilmennyt sen enempää ongelmia kuin muissakaan rakenteilla olevissa kouluissa.

Taulukosta 9 voi huomata, miten kaikki vuoden 1949 rakentamishjelmassa olleiden koulujen rakennustyöt ovat edenneet suunnitelmien mukaisesti ja ne kaikki valmistuivat tai saatiin ainakin koulukäyttöön alle kahden vuoden rakentamisen jälkeen. Olen koonnut vuoden 1950 koulutöiden rakennustahdin taulukkoon 10, josta voi havaita, ettei rakentaminen etene tuolloin kaikkien koulujen osalta yhtä mutkattomasti kuin edellisvuoden rakennusohjelman koulujen rakentaminen eteni.

⁹² KKA, Rakennuslautakunnan kokous 16.5.1951 § 2; Kunnanhallituksen kokous 1.8.1950 § 20.

⁹³ KKA, Rakennuslautakunnan kokous 15.4.1952 § 4; Rakennuslautakunnan tarkistus- ja vastaanottotilaisuus 8.12.1952 Poussun koululla.

Taulukko 10. Vuoden 1950 rakennustöiden eteneminen

Kansakoulu	Rakentamisen aloitusvuosi	Rak.piiirustukset	Urakkasopimus laadittu	Valmistumisaika
Murtovaara	1950	Tammikuu ja syyskuu 1949	Maaliskuu 1950	<i>Loppuvuosi 1950</i>
Kurtinvaara	1950	Tammikuu ja syyskuu 1949	Ei solmittu vuonna 1950	Ks. taulukko 14
Teeriranta	1950	Syyskuu 1949	Maaliskuu 1950	Syyskuu 1951
Sänkikangas	1950	Syyskuu 1949	Maaliskuu 1950	<i>Kesä 1951</i>
Kuontila	1950	Syyskuu 1949	Maaliskuu 1950	Syyskuu 1951
Keskikitka	1950	Syyskuu 1949	Ei solmittu vuonna 1950	Ks. taulukko 14
Ollila	1950	Syyskuu 1949	Maaliskuu 1950	Joulukuu 1950
Mäkelä	1950	Syyskuu 1949	Maaliskuu 1950	Ks. taulukko 14
Kiitämä	1950	Syyskuu 1949	Maaliskuu 1950	Syyskuu 1951
Koski	1950	Syyskuu 1949	Maaliskuu 1950	<i>Kesä 1951</i>
Peura	1950	Syyskuu 1949	Maaliskuu 1950	viim. Marraskuu 1952
Haataja	1950	Syyskuu 1949	Maaliskuu 1950	Kesäkuu 1951
Juuma	1950	Syyskuu 1949	Maaliskuu 1950	Lokakuu 1951
Meskusvaara (Noukavaara)	1950	Syyskuu 1949	Maaliskuu 1950	Syyskuu 1951
Kesäniemi	1950	Syyskuu 1949	Maaliskuu 1950	Syyskuu 1951
Mustonen	1950	Syyskuu 1949	Maaliskuu 1950	Kesäkuu 1951

Lähde: KKA, Rakennuslautakunnan kokous 16.5.1951 § 2; 10.12.1951 § 3; 15.4.1952 § 4; 3.10.1952 § 4; Rakennuslautakunnan tarkistus- ja vastaanottotilaisuus 14.12.1950 Ollilan; 30.6.1951 Haatajan; 30.6.1951 Mustosen; 7.7.1951 Kiitämän; 20.9.1951 Kesäniemen; 20.9.1951 Kuontilan; 25.9.1951 Noukavaaran; 25.9.1951 Teerirannan; 23.10.1951 Juuman; 15.5.1952 Peuran; 19.11.1952 Peuran kouluilla; Kunnanhallituksen kokous 18.8.1949 § 4; 6.9.1949 § 8; 27.9.1949 § 21; 7.3.1950 § 11; 14.11.1950 § 12; 27.2.1951 § 14; 23.8.1955 § 8; Kunnanvaltuuston kokous 12.1.1949 § 13; 12.3.1953 § 7; 29.6.1954 § 22.

Taulukosta 10 olen lihavoanut Kurtinvaaran, Keskikitkan ja Mäkelän koulut, koska niiden rakentaminen ei sujunut vuoden 1950 aikana alkuperäisten suunnitelmien mukaisesti. Olen täydentänyt taulukkoon 10 näiden koulujen rakennuspiirustusten

hankkimisajankohdan sekä Mäkelän koulun kohdalta myös urakkasopimuksen laatimisajankohdan, koska näiltä osin koulujen rakentamisen valmistelu eteni aluksi muiden koulujen kanssa samaa tahtia. Muilta osin kouluja käsitellään tarkemmin seuraavassa luvussa. Muuten taulukosta 10 voi havaita, että kaikille vuoden 1950 rakennussuunnitelmaan kuuluville kouluille rakennuspiirustukset on hankittu jo vuoden 1949 aikana. Myös nämä piirustukset on saatu tehokkaasti hyväksytyä sillä vain Kurtinvaaran ja Murtovaaran kappelikouluille jouduttiin alkuperäisiin piirustuksiin tekemään kouluhallituksen vaatimuksesta paloturvallisuuteen liittyviä muutoksia⁹⁴.

Suurimmalle osalle 1950 aloitetuista koulutöistä urakkasopimukset kirjoitettiin maaliskuussa 1950. Poikkeuksena tästä olivat Keskikitkan sekä Kurtinvaaran koulut, joiden rakennustahtiin vaikuttivat koulupaikasta syntyneet erimielisyydet⁹⁵. Huomattava osa vuonna 1950 aloitetuista kouluista saatiin vuoden 1951 aikana valmiiksi, joten nekin valmistuivat alle kahden vuoden tavoiteaikataulun.

Murtovaaran, Sänkikankaan ja Kosken koulujen valmistumisen arvioinnissa piti käyttää samantapaista päättelyketjua kuin Heikkilän ja Ylä-Suiningin koulukäyttöön ottamisen arviointi vaati. Murtovaaran koululle tehtiin tarkastus marraskuussa 1950, missä todettiin, että rakennustyöt pitäisi saada sellaiseen kuntoon, että koulutyö voitaisiin aloittaa uusissa tiloissa. Rakentamisen viimeistelytyöt tulisi tehdä tulevan kesän aikana⁹⁶. Sänkikangas ja Koski olivat puolestaan kesän 1951 rakennustyölistassa, eikä niille vuokrattu tiloja lukuvuoden 1950–1951 jälkeen, joten nekin olivat todennäköisesti valmiita koulukäyttöön lukuvuoden 1951–1952 alussa.⁹⁷ Edellisistä poiketen Peuran koululle puolestaan tehtiin kaksi vastaanottoasiakirjaa. Ensimmäinen on toukokuulta ja toinen marraskuulta 1952. Ensimmäisessä vastaanottotilaisuudessa kunta otti työn vastaan urakoitsijalta, mutta rakennustyö oli osin keskeneräinen. Toiseen vastaanottotilaisuuteen mennessä kunta oli ilmeisesti suorittanut työt omana työnään loppuun ja koulu saatiin lopullisesti valmiiksi tuolloin.⁹⁸

⁹⁴ KKA, Kunnanhallituksen kokous 27.9.1949 § 21.

⁹⁵ KKA, Kunnanvaltuuston kokous 16 ja 17.6.1949 § 33; 4.8.1949 § 3b; 27.11.1951 § 19; Kunnanhallituksen kokous 9.2.1950 § 7; 21.2.1950 § 12.

⁹⁶ KKA, Kunnanhallituksen kokous 14.11.1950 § 12.

⁹⁷ KKA, Rakennuslautakunnan kokous 16.5.1951 § 2, Kunnanhallituksen kokous 1.8.1950 § 20.

⁹⁸ KKA, Rakennuslautakunnan tarkistus- ja vastaanottotilaisuus 15.5.1952 ja 19.11.1952 Peuran koululla.

4.3. Vuoden 1949 urakkasopimukset ja rakennustöiden rivakka eteneminen

Taulukoista 9 ja 10 näkee, että molempien vuosien urakkasopimukset on saatu solmittua lähes saman aikaan. Tähän on vaikuttanut kunnan tekemä periaatepäätös, jonka mukaan kaikki koulutyömaat pyrittiin rakentamaan nimenomaan urakkatöinä. Tällöin laaja rakennusohjelma koettiin olevan helpommin organisoitavissa ja työmaiden valvonnan ajateltiin olevan helpompaa, tehokkaampaa ja halvempaa. Tukea suunnitelmalle saatiin myös kansakoulutarkastaja Toivo Karttuselta, jolla oli kokemusta koulujen rakentamisesta myös muista tarkastuspiireistä. Hänen mukaansa urakalla rakennetut koulut olivat myös yleensä ottaen paljon halvempia ja parempia. Kuusamon kunnassa oli vaikea työllisyystilanne, joten koulujen rakennustyömaat haluttiin järjestää sillä tavalla, että ne työllistäisivät kuntalaisia mahdollisimman paljon. Yhtenä keinona laajaan työllistämiseen ajateltiin olevan urakkasopimusten antaminen ensisijaisesti paikallisille urakoitsijoille, jos vain heidän urakkatarjouksensa pärjäisivät hintavertailussa. Tehokkuutta ajatellen työmaille suunniteltiin palkattavaksi etumies, jonka tehtävänä olisi valvoa urakan etenemistä.⁹⁹

Vuoden 1949 rakentamisohjelman toteuttaminen aloitettiin hakemalla ensin urakoitsijoita kymmenelle puurakenteiselle koululle. Urakoitsijoita haettiin Oulussa ilmestyvien sanomalehtien kautta, mutta kuitenkin niin, että urakoissa käytettäisiin ensisijaisesti kuusamolaista työväkeä. Määräaikaan mennessä tarjouksia oli jätetty kaikkiaan 24, joista neljätoista oli Kuusamosta ja kymmenen ulkopaikkakuntalaisilta. Hyväksytyistä urakkasopimuksista yksi oli ulkopaikkakuntalaisen tekemä, mutta myös hänet veloitettiin käyttämään mahdollisimman paljon kuusamolaista työvoimaa.¹⁰⁰

⁹⁹ KKA, Kunnanhallituksen kokous 23.3.1949 § 12; 12.4.1949 § 4.

¹⁰⁰ KKA, Kunnanhallituksen kokous 12.4.1949 § 4 ja 10.5.1949 § 2.

Taulukko 11. Vuonna 1949 solmitut puurakenteisten koulujen urakkasopimukset

Kansakoulu	Urakoitsija	Urakkasumma markkoina	Ehdot
Penttilä	Väinö Happonen	1 458 000	Ei maalausta ja lasitusta
Suorajärvi	Ville Suorajärvi	1 500 000	Ei maalausta
Vaimojärvi	Ville Loukusa ym.	1 500 000	Ei maalausta
Suininki	Ville Kurvinen ym.	1 640 000	Ei maalausta
Piiloperä	A.K. Airisniemi ym.	1 400 000	Valmiiksi sisämaalauksineen
Irni	Reino Hauru ym.	1 485 000	Valmiiksi maalauksineen
Kero	Reino Hauru ym.	1 485 000	Valmiiksi maalauksineen
Kurkijärvi	Toivo Hiltunen	1 670 000	Ei maalausta
Kivijärvi	Riku Huhtala	1 360 000	Ei maalausta
Säynäjä	Ilmari Pesonen ym.	1 529 680	Ei maalausta

Lähde: KKA, Kunnanhallituksen kokous 10.5.1949 § 2 ja 18.5.1949 § 2.

Tehtyjen urakkasopimusten arvo vaihteli 1 360 000 markasta 1 670 000 markkaan, joten kaikkiaan urakat pyörivät samoissa hintaluokissa. Ainoan ulkopaikkakuntalaisen urakoitsijan, Reino Haurun, palkkaamista perusteltiin sillä, että hänen tekemänsä sopimus oli ylivoimaisesti edullisin. Hän myös oli tuttu urakoitsija, sillä hän oli suorittanut jälleenrakennettujen Kemilän ja Kuolion koulujen urakkatyöt. Pelkkiä markkamääriä tuijotettaessa Haurun sopimus ei ole edullisin, mutta ratkaisevaa onkin, että hän on sitoutunut myös suorittamaan urakoitsemiensa Irnin ja Keron koulujen maalaukset. Maalausurakan ottaminen tai ottamatta jättäminen vaikuttaa muutenkin vaikuttaneen oleellisesti urakkasopimusten tekoon. Esimerkiksi Vaimojärven kansakoulun urakoitsija Ville Loukusa hinnoitteli aluksi urakkansa 1 563 000 markkaan ilman maalausta. Kunnanhallituksen mielestä kyseiseen hintaan olisi pitänyt sisältyä

myös maalausurakan hinta. Tässä tapauksessa osapuolet päätyivät alentamaan urakkahintaa 63 000 markalla, joka ilmeisesti arvioitiin olevan maalausurakan arvo.¹⁰¹ Käytännössä kaikki rakennusaineet oli jo vapautettu säännöstelystä vuoden 1949 aikana, mutta tätä ennen maalitarvikkeista oli ollut pulaa ja saatavuus oli ollut vaihtelevaa.¹⁰² Pidänkin todennäköisenä, että maalaustyön sopimisesta erikseen urakoitsijan kanssa, oli toimivaksi todettu tapa aiempina vuosina, jolloin maaliaineiden saanti ei ollut taattua. Tällöin urakoitsijat eivät joutuneet pitkittämään urakoittensa valmistumista maaliaineiden puutteen takia. Usein Kuusamon kunta solmikin maalausurakat erikseen, kun koulun rakentaminen oli siihen sopivassa vaiheessa¹⁰³.

Kivikoulujen urakkasummiin verrattuna puurakenteiset koulut tulivat kunnalle huomattavasti edullisemmaksi. Kolmelle rakennettavalle kivikoululle jätettiin kaksitoista urakkatarjousta, joista kunta piti edullisimpana rakennusliike Huhtalat & Niittymäen hintapyyntöä, joka oli Heikkilän koulun osalta 13 800 000 mk, Poussun koulusta 13 620 000 mk ja Ylä-Suiningin koulusta 14 270 000 markkaa. Urakat sovittiin sillä ehdolla, että urakoitsija tekee kaikki työt valmiiksi sekä rakentaa koulujen talousrakennukset. Heikkilän koulun tontilla oli jo tuolloin valmis talousrakennus, joten sen arvo sovittiin vähennettävän koulun urakkasummasta.¹⁰⁴

Vuoden 1949 rakennussuunnitelman mukaiset koulu-urakat edistyivät hyvässä tahdissa. Syksyllä kaikki työmaat olivat siinä vaiheessa, että harjannostajaisten järjestäminen oli ajankohtaista, ellei niitä oltu vielä ehditty pitää. Itse asiassa rakennustoimet näyttivät etenevän niin tehokkaasti, että kunta alkoi pohtia mahdollisuutta aloittaa seuraavan vuoden rakennussuunnitelman toteuttamista jo vuoden 1949 lopulla. Kouluhallitukselta oli saatu rakennusohjelman aikaistamiselle myönteinen kanta, ja kouluille oli jo luvattu maksaa varsinainen rakennusapukin vuoden 1949 puolella. Ajatuksena oli käynnistää kaikkien sellaisten koulujen pohjatyöt, joissa ei ollut erimielisyyksiä tai esitetty valituksia koulupaikoista. Ongelmaksi osoittautui kuitenkin ilmeisen leuto syksy. Järvet eivät olleet vielä jäätyneet ja tämä hankaloitti rakennustarvikkeiden kuljettamista vesistöjen takana oleville rakennustyömaille. Tästä syystä kaikkien työmaiden

¹⁰¹ KKA, Kunnanhallituksen kokous 10.5.1949 § 2 ja 18.5.1949 § 2.

¹⁰² Ursin 1980, 320–326.

¹⁰³ Ks. esim. KKA, Rakennuslautakunnan kokous 3.7.1950 § 16; Kunnanhallituksen kokous 19.6.1951 § 10; 28.8.1951 § 10.

¹⁰⁴ KKA, Kunnanhallituksen kokous 24.5.1949 § 6.

aloittamista päätettiin sittenkin lykätä seuraavaan kevääseen. Talven aikana suunniteltiin hankittavan kaikki raskaammat ja hankalimmat rakennustarvikkeet sekä toimittaa nämä niille rakennustyömaille, joihin kuljetus on talviaikana edullisin vaihtoehto.¹⁰⁵

Vuoden 1949 aikana jatkettiin myös jo valmistuneiden koulujen viimeistelytyötä. Tuolloin tuli esimerkiksi ajankohtaiseksi sähköjohtojen ja niihin liittyvien sähkölaitteiden asentaminen aiemmin valmistuneille kahdelletoista koululle¹⁰⁶. Sähköurakat kilpailutettiin ja lopulta kunta päätyi lopputulokseen, jossa valmiiden koulujen sähköistäminen annettiin Tuiran sähkön tehtäväksi. Lokakuussa nämä työt oli ilmeisesti myös saatu päätökseen sillä kunnanvaltuusto valitsi aiemmin valmistuneille kouluille lopputarkastajan tarkastamaan koulu-, oppilasarun- ja talousrakennukset. Rakenteilla olevalle kymmenelle puukoululle sähköurakan suorittajaksi valittiin Luukkosen kone- ja sähköliike Oy.¹⁰⁷

Sähkötöiden lisäksi pihapiirien siistiminen tuli ajankohtaiseksi rakennusvaiheen päätyttyä. Kuusamon kunta sai Suomen Koulukasvitarhayhdistykseltä tarjouksen koulujen sekä muiden kunnan rakennusten ympäristöjen siistimisestä. Tarjoukseen kuului puu- ja pensasistutukset sekä kukkapenkkiä laittaminen. Aluksi kunta päätti hyväksyä tarjouksen kolmelle tai neljälle kansakoululle ja soveltaa myöhemmin näitä suunnitelmia myös muille kouluille. Tämä ajatus ei kuitenkaan toteutunut vaan lopulta kunta tilasi puutarhasuunnitelman kahdellekymmenelle teiden ja matkailureittien varsilla sijaitseville kouluille.¹⁰⁸

¹⁰⁵ KKA, Kunnanhallituksen kokous 11.10.1949 § 16; 18.11.1949 § 2.

¹⁰⁶ Liikasen, Kallungin, Säkkilän, Alakitkan, Rukajärven, Nissin, Hiltusen, Kemilän, Salmivaaran, Kuolion, Mustaniemen ja Kärpän kouluille. Lähde: KKA, Kunnanhallituksen kokous 4.5.1949 § 3.

¹⁰⁷ KKA, Kunnanhallituksen kokous 4.5.1949 § 3; 15.6.1949 § 2; Kunnanvaltuuston kokous 26.10.1949 § 13.

¹⁰⁸ KKA, Kunnanhallituksen kokous 4.5.1949 § 19 ja 16.8.1949 § 31.

4.4. Vuoden 1950 urakkasopimukset

Tammikuussa aloitettiin urakoitsijoiden etsiminen kaikkiaan viidelletoista eri koululle¹⁰⁹. Taulukon 10 mukaisesti kaikille muille kouluille siis haettiin urakoitsijoita paitsi Keskikitkan koululle. Keskikitkan koulun paikasta oli ollut kunnanvaltuuston sisäisiä erimielisyyksiä jo kesällä 1949, mutta jonkinlainen sopu oli ilmeisesti löytynyt, sillä marraskuussa kouluhallituksen vahvistamassa koulupiirtilastossa koulupaikka oli ilmoitettu. Asia ei ilmeisesti kuitenkaan tyydyttänyt kaikkia osapuolia sillä koulua ei alettu rakentaa alkuperäisen suunnitelman mukaisesti. Sisäisestä kuohunnasta antaa viitteitä myös se, että koulupaikkaa muutettiin vuonna 1951.¹¹⁰ Muiden koulujen kohdalla tulevista urakoista ilmoitettiin vastaavasti kuin vuoden 1949 rakennusohjelman kohdalla eli urakoitsijat haettiin sanomalehti-ilmoituksen sekä ilmoitustaulun kautta. Yhteensä urakkahakemuksia tuli kunnalle koulujen osalta 134 kappaletta. Tietyille kouluille osoitettujen tarjousten lisäksi kunta sai 11 urakkatarjousta, joissa ei määritelty tarkalleen kohdekoulua. Koulu-urakoiden lisäksi kunta oli hakenut muihin rakennuskohteisiinsa urakoitsijoita samalla ilmoituksella. Kaikkiaan urakkahakemuksia kouluihin sekä muihin kohteisiin tuli 55:tä eri rakennusliikkeeltä, urakoitsijalta tai työryhmältä.¹¹¹ Sekä eri urakoitsijoiden että urakkatarjousten suuri määrä viittaisivat siihen, ettei vuonna 1950 kärsitty Oulun seudulla tai Kuusamossa suuresta työvoimapulasta. Kunnanvaltuusto päätti urakkatarjouksia tehdessään edellisvuoden tapaan antaa lähtökohtaisesti urakat kuusamolaisille urakoitsijoille tai työryhmille, jos vain niiden tarjoukset olivat kilpailukykyisiä¹¹².

¹⁰⁹ Urakoitsijoita etsittiin Haatajan (14 kpl), Juuman (8 kpl), Kesänimen (4 kpl), Kiitämän (6 kpl), Kosken (7 kpl), Kuontilan (9 kpl), Kurtinvaaran (3kpl), Murtovaaran (5 kpl), Mustosen (6 kpl), Mäkelän (17 kpl), Noukavaaran (9 kpl), Ollilan (5 kpl), Peuran (7 kpl), Sänkikankaan (16 kpl) ja Teerirannan kouluille (7 kpl). Suluissa olevat luvut ilmoittavat, kuinka monta hakemusta kullekin koululle tuli. Lähde: KKA, Rakennuslautakunnan kokous 6.3.1950 § 2.

¹¹⁰ KKA, Kunnanvaltuuston kokous 16 ja 17.6.1949 § 33; 4.8.1949 § 3b; 27.11.1951 § 19.

¹¹¹ KKA, Kunnanhallituksen kokous 11.1.1950 § 12; Rakennuslautakunnan kokous 6.3.1950 § 2.

¹¹² KKA, Kunnanhallituksen kokous 7.3.1950 § 11.

Taulukko 12. Vuonna 1950 solmitut koulujen urakkasopimukset

Kansakoulu	Urakoitsija	Urakkasumma markkoina	Ehdot
Haataja	Ilmari Määttä ym.	2 320 000	Ei maalaus-, sähkö-, ja koneteknillisiä töitä
Juuma	Eino Määttä	2 240 000	Ei maalaus-, sähkö-, ja koneteknillisiä töitä
Kesäniemi	I. Virranniemi ja A. Säkkinen	2 101 920	Ei maalaus-, sähkö-, ja koneteknillisiä töitä
Kiitämä	Yrjö Maunula	2 337 000	Ei maalaus-, sähkö-, ja koneteknillisiä töitä
Koski	Herman Hiltunen	2 000 000 (ilman sosiaalikuluja) 2 320 000	Ei maalaus-, sähkö-, ja koneteknillisiä töitä
Kuontila	Aaro Kallioniemi	2 350 000	Ei maalaus-, sähkö-, ja koneteknillisiä töitä
Murtovaara	A. ja Kauko Sutinen	1 682 000	Ei maalaus-, sähkö-, ja koneteknillisiä töitä
Mustonen	Aaro Kallioniemi	2 370 000	Ei maalaus-, sähkö-, ja koneteknillisiä töitä
Mäkelä	Johannes Rahkola	1 300 000 (ilman sosiaalikuluja) 1 508 000	Ei eristys-, muuraus-, lämmityslaite-, sähkö- ja maalaustöitä
Noukavaara	Väinö Happonen	2 475 000	Sisältää sisämaalaus-, pahvitus- ja tapetoimistyöt
Ollilla	Toivo Hiltunen	2 330 000	Ei maalaus-, sähkö-, ja koneteknillisiä töitä
Peura	Väinö Happonen	2 450 000	Ei kone- ja sähkötekniillisiä töitä. Sisämaalaus kuuluu hintaan.
Sänkikangas	Johannes Rahkola	1 300 000 (ilman sosiaalikuluja) 1 508 000	Ei eristys-, muuraus-, lämmityslaite-, sähkö- ja maalaustöitä
Teeriranta	Eino Paasovaara ym.	1 800 000 (ilman sosiaalikuluja) 2 088 000	Ei maalaus-, sähkö-, ja koneteknillisiä töitä

Lähde: KKA, Kunnanhallituksen kokous 7.3.1950 § 11; 11.4.1950 § 4.

Verrattaessa vuoden 1950 urakoita vuoden 1949 koulu-urakoihin voi huomata, että Väinö Happonen sekä Toivo Hiltunen ovat saaneet urakoitavakseen kouluja molempina vuosina. Edellisvuotena Happonen rakensi Penttilän koulua ja Hiltunen Kurkijärven

koulua. Heidän kohdallaan kunta ainakin noudattaa omaa periaatettaan valita urakoitsijoiksi paikkakuntalaisia ja luotettavaksi katsomiaan tahoja.

Uusien urakkasopimusten hinnat vaihtelevat reilun 2 475 000 markan ja 1 508 000 markan välillä. Joillekin urakoille on annettu kaksi mahdollista hintaa, joka riippuu siitä, onko sopimukseen sisällytetty urakoitsijan maksettavaksi työntekijöidensä sosiaalimenot. Alempi urakkasumma tarkoittaa, että kunta maksaa itse erikseen sosiaalikulut, jolloin niiden arvioitua hintaa ei ole laskettu urakoitsijan kanssa tehtyyn sopimukseen. Tämän takia näidenkin koulujen osalta vertailukelpoisempi on suurempi summa, koska ainakin tämän verran kunta joutui yhteensä sosiaalikuuluineen koulun rakentamisesta maksamaan.

Urakoitten arvojen vertailua monimutkaistaa erilaiset sopimuksiin kuuluneet ehdot. Tyypillisesti näyttää siltä, ettei koulujen maalaus-, sähkö-, ja koneteknillisiä töitä otettu mukaan perusrakennusurakkaan. Verrattaessa näiden niin sanottujen perussopimusten hintoja vuonna 1950 voi sanoa, että tyypillisesti kunta maksoi reilun 2 300 000 markkaa urakkasopimuksesta, kun on verrattu sosiaalikustannukset sisältäviä hintoja. Erilaiset tavat merkitä urakkasopimusten ehtoja vaikeuttaa myös vuosien 1949 ja 1950 urakkahintojen keskinäistä vertailua. Jonkinlaisen kuvan antaa ehkä Toivo Hiltusen antamien urakkatarjousten arvo. Molempina vuosina hän on tehnyt tarjouksen kaksiohittajaisille puurakenteisille kouluille. Vuonna 1949 hän hinnoittelee Kurkijärven koulun työn ilman maalausta olevan 1 670 000 markkaa, kun vuotta myöhemmin hän arvioi työnsä arvoksi Ollilan koululla 2 330 000 markkaa ilman maalausta, sähkötöitä tai koneteknillisiä töitä. Kustannusten korkea nousu kuvaa hyvin sodan jälkeisten vuosien inflaation kehitystä¹¹³.

Urakkasummat eivät luonnollisesti vastaa koulujen rakentamisesta syntyneitä kuluja, koska kaikki työvaiheet eivät sisälly urakkasopimukseen. Tällöin ne täytyy teettää joko kunnan omina töinä tai kilpailuttaa työt muilla urakoitsijoilla myöhemmin. Esimerkiksi Sänkikankaan koulun osalta muurausurakkasopimus solmittiin Yrjö Kurvisen kanssa 280 000 markan hinnalla¹¹⁴. Tällöin koulun hinnaksi sosiaalikuuluineen tulisi noin 1 788 000 markkaa, jolloin se edelleen on edullisimmasta päästä kunnan koulu-

¹¹³ Ks. Liite 5.

¹¹⁴ KKA, Kunnanhallituksen kokous 13.6.1950 § 16.

urakoissa. Toukokuussa tosin tuli lakimuutos, jonka perusteella urakoitsijat pystyivät anomaan urakkasummaan 15 % korotusta, koska yleisiin palkkoihin oli tullut vastaava korotus¹¹⁵. Tämä luonnollisesti nosti taulukossa esiteltyjen alkuperäisten urakkasopimusten hintoja.

Taulukosta 12 puuttuu Kurtinvaaran koulu, vaikka sen rakentamisesta oli jätetty kolme tarjousta. Koulupaikka oli aiheuttanut erimielisyyksiä ja koulupiirin asukkaat olivat tehneet valituksen asiasta korkeimpaan hallinto-oikeuteen.¹¹⁶ Tästä syystä koulupiirin oman koulutalon rakentaminen ei voinut edetä ennen kiistan ratkaisemista. Vastaavasti Mäkelän koulupaikasta oli tullut erimielisyyttä. Koululle oli ehditty tehdä urakkasopimus Johannes Rahkolan kanssa, mutta työt eivät päässeet alkuun vuoden 1950 aikana, koska vielä loppuvuodesta koulupaikka-asia oli ratkaisematta¹¹⁷.

4.5. Koulujen korjausrakentaminen ja kansakoululaitoksen kokonaistilanne vuoden 1950 lopussa

Vuonna 1950 oli jo aiheellista alkaa korjaamaan joitain aiemmin valmistuneita koulurakennuksia. Ensimmäinen tällainen tapaus oli kirkonkylän koulu. Korjaustöihin päätettiin alkaa, kun varsinainen uusi koulurakennus valmistui syksyllä. Vanhempi tilapäisenä koulutilana toiminut rakennus päätettiin nyt korjata, jotta korjaustöiden jälkeen saataisiin keskikoulun käyttöön kaksi luokkahuonetta ja yksi luokkatila jatkokoululaisten asunnoksi.¹¹⁸

Toinen korjausta tarvitseva koulu oli Soivion koulu, joka oli jo kertaalleen vaatinut korjaustöitä sodassa saamiensa vaurioiden vuoksi¹¹⁹. Nyt kunnanhallituksen kokouksessa todettiin, ettei rakennusta edes kannata korjata sen alkaessa olla niin vanha ja lahonnut. Rakennuslautakunta oli ehdottanut, että koululle rakennettaisiin kokonaan uusi luokkatila sekä opettajan asunto. Kunnanhallitus päätti edetä tämän ehdotuksen mukaisesti ja sisällyttää Soivion koulun korjaamisen vuoden 1951 rakennusohjelmaan. Soivion koulun tila vaati kuitenkin pikaisempia toimenpiteitä, joten koulun korjaamiskysymystä jouduttiin pohtimaan uudelleen jo vuoden 1950 aikana. Tällä

¹¹⁵ Ks. esim. KKA, Kunnanhallituksen kokous 1.8.1950 § 14; 22.8.1950 § 8; 5.9.1950 § 25.

¹¹⁶ KKA, Kunnanhallituksen kokous 9.2.1950 § 7; Kunnanhallituksen kokous 21.2.1950 § 12.

¹¹⁷ KKA, Kansakoululautakunnan kokous 21.12.1950 § 11.

¹¹⁸ KKA, Kunnanhallituksen kokous 16.5.1950 § 10.

¹¹⁹ Ks. Liite 2.

kertaa koululle tehtiin tarkastuskäynti, jonka seurauksena edelleen pysyttiin kannassa, ettei koululla kannata suorittaa isompia korjauksia, koska rakennus on niin vanha. Kuitenkin koulun kunto oli ilmeisen huono sillä rakennukselle päätettiin suorittaa niin sanottu hätäkorjaus.¹²⁰

Myös toinen ennen sotia rakennettu Törmäsen koulu vaati korjaustoimenpiteitä. Koulun katto vaati uusimista, mutta kunta ei voinut vielä vuoden 1950 aikana korjata tilannetta määrärahojen puutteen vuoksi. Ensivuksi rakennusmestarille päätettiin antaa tehtäväksi suorittaa koululla pienempiä korjaustöitä ja saada katto sellaiseen kuntoon, ettei sen kautta pääse vuotamaan vettä sisätiloihin.¹²¹

Myös Liikasen koulun johtokunta anoi kansakoululautakunnan tuella kyseisen koulun korjaamista. Kunnanhallitus ei suostunut laajamittaiseen korjausrakkaan, koska sen mukaan koululla oli suoritettu korjaustöitä viimeksi kesällä 1949. Hallitus kuitenkin suostui rahoittamaan aivan välttämättömimmät korjaustyöt, jotka voidaan tehdä talousarvioon varatun 20 000 markan suuruisen määrärahan puitteissa.¹²²

Kuusamon kuntaan perustettiin vuonna 1949 kaksi uutta koulupiiriä, jonka jälkeen koko kunnassa toimi yhteensä 56 piiriä. Vuonna 1948 oli ollut vielä koulupiirejä, joissa ei toiminut lainkaan koulua, mutta syyslukukauden alussa 1949 oli tarkoitus avata koulut myös näihin koulupiireihin. Kunnanvaltuusto käsitteli koulutilastoja kesän 1949 aikana. Tuolloin valmistuneita koulurakennuksia oli edelleen 19, jotka olivat olleet valmiina edellisen koulupiiritilaston aikanakin. Loput koulut aloittaisivat koulutyönsä vuokratiloissa. Koulutilastojen laatimisen välillä on niin vähän aikaa, että esimerkiksi oppilasluvut ovat muuttumattomien koulupiirien osalta identtisiä.¹²³ Tämän tähden vertailu vuoden 1948 joulukuun ja kesän 1949 koulupiirilistojen osalta ei ole kovin hedelmällistä.

Vuoden 1950 aikana ei koulupiireissä tapahtunut muutoksia, joten kyseisenä vuotena oli edelleen voimassa vuoden 1949 kouluhallituksen vahvistamat koulupiiri- jaot. Tämän takia myöskään oppilasmääriä ei tarkastettu tai ainakaan niitä ei ollut syytä käydä läpi

¹²⁰ KKA, Kunnanhallituksen kokous 13.6.1950 § 21; 17.10.1950 § 15; Rakennuslautakunnan kokous 19.1.1948 § 2.

¹²¹ KKA, Kunnanhallituksen kokous 12.9.1950 § 24.

¹²² KKA, Kunnanhallituksen kokous 14.6.1950 § 3.

¹²³ KKA, Kunnanvaltuuston kokous 16. ja 17.6.1949 § 34; 4.8.1949 § 3, § 3b.

kootusti kunnan hallinnossa. Taulukkojen 9 ja 10 perusteella voi kuitenkin sanoa, että vuoden 1950 loppuun mennessä oli koulukäyttöön saatu kahdeksan uutta koulurakennusta vuosien 1949 ja 1950 rakennussuunnitelmiin kuuluneista kouluista. Näiden lisäksi kirkonkylän kansakoulu oli valmistunut syyskuussa 1950. Tämä tarkoitti, että kevätlukukaudella 1951 koulutyö saattoi alkaa omassa koulutilassa yhteensä 29 koulupiirissä kunnan 56 koulupiistä. Koulujen rakennustyön voidaan siis sanoa olleen vähän yli puolen välin vuoden 1950 lopulla.

5. Rakennusvauhti rauhoittuu vuosina 1951–1955

5.1. Rakentaminen ei etene suunnitellussa tahdissa

Vuoden 1950 jälkeen koulurakentaminen ei sujunut enää yhtä vauhdikkaasti kuin edeltävinä vuosina. Sen sijaan, että hankkeet olisi saatu toteutettua käytännössä, rakennustyöt jäivät enemmän suunnitelman tasolle. Taulukko 13 havainnollistaa hyvin vuosien 1951–1955 rikkonaista rakentamista.

Taulukko 13. Vuosina 1951–1955 rakennettavat kansakoulut

Vuosi	Rakennettavat kansakoulut
1951	Kallioluoma, Korpihovi, <u>Kurtinvaara</u> Käsmä, Maanselkä, Oivanki, Virkkula, Visala
1952	Kallioluoma, <u>Keskikitka</u> , Korpihovi, Käsmä, Maanselkä, <u>Mäkelä</u> , Oivanki, Virkkula, Visala
1953	Keskikitka, Käsmä, Maanselkä, Nilo, Virkkula, Visala
1954	Keskikitka, Käsmä, Nilo, Visala
1955	Vuotena ei aloitettu uusia koulurakennushankkeita.

Lähde: Kunnanvaltuuston kokous 27.6.1950 § 23; 19.9.1951 § 24; 16.12.1952 § 33; 12.3.1953 § 5; 29.6.1954 § 20; Kunnanhallituksen kokous 12.2.1952 § 23; 8.9.1953 § 46; 25.11.1953 § 42; Rakennuslautakunnan kokous 10.9.1951 § 2; 3.10.1952 § 4; 12.7.1954 § 3.

Olen alleviivannut taulukosta 13 Kurtinvaaran, Keskikitkan ja Mäkelän koulut, koska niiden rakentaminen oli viivästynyt vuonna 1950 koulupaikkakiistojen takia. Vuoden 1951 alussa Kurtinvaaran koulupaikkakiista ratkesi kunnanvaltuuston käsitellessä korkeimman hallinto-oikeuden päätöstä, jolla koulupaikkavalitus hylättiin ja

koulupaikaksi valittu Niittylehto sai vahvistuksen¹²⁴. Mäkelän ja Keskikitkan koulujen koulupaikka-asiaa selvitettiin vielä vuoden 1951 aikana kunnes Mäkelän koulupaikka määrättiin kesäkuussa ja Keskikitkan marraskuussa 1951. Koulupaikan ratkeamisen myötä nämä koulut voitiin ottaa vuoden 1952 rakentamishjelmaan.¹²⁵

Taulukosta 13 näkee, että itse asiassa vuosien 1951–1955 aikana käsiteltiin yhteensä yhdentoista koulun rakentamista, mikä on reilusti vähemmän kuin aiempina vuosina (Liite 8). Muuten taulukosta ilmenee, että Kurtinvaaran koulu oli vuonna 1951 ainoa koulu, jota ryhdyttiin suunnitelman mukaisesti rakentamaan. Kaikki muut koulut löytyvät jälleen vuoden 1952 puolelta, jolloin aiottiin aloittaa myös vuodelta 1950 viivästyneet Keskikitkan ja Mäkelän koulut. Tämä vuosi oli edeltäjänsä tuloksekkaampi koulujen rakentamisen suhteen, sillä neljän koulun rakennustyöt saatiin käyntiin. Vuonna 1953 viiden edellisvuoden perintönä olevien koulujen lisäksi päätettiin uutena hankkeena saada käyntiin kirkonkylän tuntumaan tuleva Nilon koulu. Nämäkään suunnitelmat eivät täysin toteutuneet, sillä vain Maanselän ja Virkkulan koulut saatiin pudotettua pois seuraavan vuoden rakennussuunnitelmista. Vuodelle 1954 jääneiden koulujen rakennustyöt saatiin muiden koulujen paitsi Visalan koulun osalta käyntiin¹²⁶. Koulua ei kuitenkaan suunniteltu enää rakennettavaksi vuonna 1955, ja kuten yllä olevasta taulukosta näkyy, kyseisenä vuotena ei myöskään suunniteltu minkään muun uuden koulutyön aloittamista.

5.2. Rakennussuunnitelmien eteneminen

Taulukkoon 14 olen koonnut tiedot vuosina 1951–1955 suunniteltujen koulujen rakennustöiden etenemisestä. Olen lihavoanut taulukon yhdeksän ensimmäisen koulun varsinaisen vuoden, jolloin rakennustyöt saatiin käynnistettyä. Järjestin myös koulut niiden rakennustöiden aloitusvuoden mukaan. Taulukossa on lisäksi kolme koulua, joita ei saatu valmiiksi käsittelemäni ajanjakson puitteissa, mutta käsittelen myös niiden rakennustöiden etenemistä seuraavissa alaluvuissa.

¹²⁴ KKA, Kunnanvaltuuston kokous 9.1.1951 § 33.

¹²⁵ KKA, Kunnanvaltuuston kokous 20.6.1951 § 23; 27.11.1951 § 19.

¹²⁶ KKA, Kunnanvaltuuston kokous 29.6.1954 § 16.

Taulukko 14. Vuosien 1951–1955 rakennustöiden eteneminen

Kansakoulu	Suunniteltu rakennustöiden aloitusvuosi	Rak.pii rustukset	Urakkasopimus laadittu	Valmistumisaika
Kurtinvaara	1951	Tammikuu 1949 Syyskuu 1949	Helmikuu 1951	Lokakuu 1952
Kallioluoma	1951, 1952	Kesäkuu 1950 Syyskuu 1951	Toukokuu 1952 Heinäkuu 1952	Lokakuu 1953
Mäkelä	1950, 1952	Syyskuu 1949 Syyskuu 1951	Päätettiin rakentaa kunnan työnä maaliskuussa 1952.	Kesäkuu 1954
Oivanki	1951, 1952	Kesäkuu 1950 Syyskuu 1951	Päätettiin rakentaa kunnan työnä maaliskuussa 1952.	<i>Viimeistään ennen vuoden 1953 loppua.</i>
Maanselkä	1951, 1952, 1953	Kesäkuu 1950 Syyskuu 1951 Maaliskuu 1953	Päätettiin rakentaa kunnan työnä heinäkuussa 1953.	<i>Ennen lukuvuoden 1954–1955 alkua.</i>
Virkkula	1951, 1952, 1953	Kesäkuu 1950 Syyskuu 1951	Maaliskuu 1953	Elokuu 1954
Keskikitka	1952, 1953, 1954	Syyskuu 1949 Maaliskuu 1953	<i>Kunnan omana työnä tammikuussa 1954</i>	Elokuu 1955
Käsmä	1951, 1952, 1953, 1954	Kesäkuu 1950 Syyskuu 1951 Huhtikuu 1954	Syyskuu 1954	Lokakuu 1955
Nilo	1953, 1954	Kesäkuu 1953	Päätettiin rakentaa kunnan työnä syyskuussa 1954.	Ei valmistunut tarkastelujakson aikana.
Korpihovi	1951, 1952	Kesäkuu 1950 Syyskuu 1951	Sopimusta ei tehty tarkastelujakson aikana.	Ei valmistunut tarkastelujakson aikana.
Visala	1951, 1952, 1953, 1954	Kesäkuu 1950 Syyskuu 1951 Huhtikuu 1954	Sopimusta ei tehty tarkastelujakson aikana.	Ei valmistunut tarkastelujakson aikana.

Lähde: KKA, Rakennuslautakunnan kokous 15.2.1949 § 2; 17.3.1952 § 23; 23.8.1954 § 4; Kunnanhallituksen kokous 18.8.1949 § 4, 6.9.1949 § 8; 17.9.1949 § 21; 8.12.1949 § 19; 27.2.1951 § 14; 7.5.1952 § 8; 1.7.1952 § 19; 24.3.1953 § 1; 14.7.1953 § 9–10; 11.8.1953 § 37; 10.8.1954 § 1; 23.8.1955 § 8; 21.9.1954 § 24; 4.10.1955 § 38; Kunnanvaltuuston kokous 12.1.1949 § 13; 1.9.1949 § 6; 27.6.1950 § 23; 19.9.1951 § 24; 12.3.1953 § 7-8; 25.6.1953 § 14, 16; 24.4.1954 § 17–18; 29.6.1954 § 22; 24.9.1954 § 24; Rakennuslautakunnan tarkistus- ja vastaanottotilaisuus 4.10.1952 Kurtinvaaran koululla; 24.10.1953 Kallioluoman koululla.

Taulukossa 14 on esitetty kursiivilla Oivangin ja Maanselän koulujen valmistumisaika sekä Keskikitkan koulun urakkasopimuksen laatimisajankohta. Teksti on kursivoitu, koska nämä ajankohdat olen joutunut päättämään aineistostani. Oivangin ja Maanselän kouluista ei ole tehty luovutusasiakirjoja, koska koulut tehtiin kunnan omina töinä eikä urakkatöinä. Oivangin koulun valmistumisajan olen päätellyt siitä, ettei koululle tehty enää vuokrasopimusta lukuvuodelle 1953–1954, vaan viimeiseksi vuokrasopimukseksi jäi edellisen lukuvuoden vuokrasopimus¹²⁷. Koululle myös haettiin kuoletuslainaa kesäkuussa 1953 otsikon ”Kuoletuslainojen anominen valmistuvia koulurakennuksia varten”, joten koulun rakennustyöt ovat ilmeisesti tuolloin loppusuoralla. Tähän viittaa myös se, että koululle solmittiin heinäkuussa urakkasopimus koulun sisä- ja ulkomaalauksesta, ja maalaustyöt on yleensä suoritettu kouluilla rakentamisen loppuvaiheessa. Oivangin koululla on tehty myös lämpö-, vesi- ja viemäritöiden lopputarkastus marraskuussa, joten koulun rakentaminen on ilmeisesti viimeistään vuoden lopussa valmis.¹²⁸ Oivangin koulun rakennustyöt eivät myöskään ole olleet käsiteltävinä aineistossani enää vuoden 1954 puolella.

Maanselän koulun valmistumisajankohdan olleen päätelty olevan ennen lukuvuoden 1954–1955 alkua, koska koululle ei tehty vuokrasopimusta vuoden 1953 elokuun jälkeen. Koulu on myös ollut kesällä 1954 sisä- ja ulkomaalausvaiheessa. Näiden lisäksi myös Maanselän koulun rakentamisasiat häviävät aineistostani vuoden 1954 jälkeen.¹²⁹ Koulun rakentaminen olisi tapahtunut hyvin nopealla tahdilla noin vuodessa, mutta Käsmän koulu on valmistunut myös vain reilun vuoden rakentamisen jälkeen, joten myös Maanselän koulun nopea rakennustahti on täysin mahdollinen.

Keskikitkan koulun kohdalla kursivointi tarkoittaa sitä, että koulu rakennettiin ilmeisesti kunnan omana rakennustyönä. Tätä tukee se, ettei aineistossani ole koulun osalta laadittua urakkasopimusta. Muuten koulun rakentamisesta todetaan marraskuussa 1953, että koulu tulisi rakentaa seuraavana vuotena. Tammikuussa 1954 koulun vuokratilojen kerrotaan tuhoutuneen tulipalossa, joten kunnanhallitus kehottaa kiirehtimään aloitettuja rakennustöitä. Työt eivät olleet ilmeisesti kovin pitkällä, koska samassa kokouksessa

¹²⁷ KKA, Kunnanhallituksen kokous 26.8.1952 § 37.

¹²⁸ KKA, Kunnanvaltuuston kokous 25.6.1953 § 16; Kunnanhallituksen kokous 14.7.1953 § 10; 17.11.1953 § 11.

¹²⁹ KKA, Kunnanhallituksen kokous 11.8.1953 § 37; 1.6.1954 § 8.

hallitus mietti koulun rakennuspuiden ja rakennustarvikkeiden hankintoja.¹³⁰ Tämän vuoksi rakennustöiden voi arvioida käynnistyneen tammikuussa 1954.

Taulukosta 14 näkee, ettei Korpihovin, Visalan ja Nilon kouluja saatu käsittelemäni aikavälin puitteissa valmiiksi, vaikka näistä kahta ensimmäistä oli suunniteltu rakennettavaksi vuodesta 1951 lähtien. Taulukosta huomaa, että koulujen rakentamista kyllä suunniteltiin ja vietiin eteenpäinkin rakennuspiirustusten suhteen, mutta silti rakennustyöt eivät edenneet. Nilon koulu poikkeaa kahdesta muusta koulusta siinä, että sen rakennustyöt saatiin käyntiin vuoden 1954 aikana. Koulu ei kuitenkaan ehtinyt valmistua tarkastelujaksoni aikana. Sen rakentaminen on kuitenkin sujunut ilmeisen hyvin, koska koulu on voitu ottaa asteittain käyttöön vuosien 1956–1957 aikana¹³¹.

Vuosien 1951–1955 aikana rakentaminen oli huomattavasti aiempia vuosia rikkonaisempaa. Edellisinä vuosina 1949 ja 1950 Kuusamon kunta oli hankkinut koulujen rakennuspiirustukset sekä urakoitsijat keskitetysti lähes yhtäaikaisesti. Vuosien 1951–1955 aikana tähän samaan ei päästy, vaan itse asiassa Nilon koulu oli ainoa koulu, jolle hankittiin vain yhden piirustukset. Kunta ei myöskään enää teettänyt kaikkia rakennettavia kouluja urakatöinä, vaan itse asiassa viisi koulua yhdeksästä vuosina 1951–1955 aloitetuista koulurakennuksista tehtiin kunnan omana työnä. Taulukkoon 15 olen koonnut vuosina 1951–1955 aikana laaditut urakkasopimukset.

¹³⁰ KKA, Kansakoululautakunnan kokous 8.3.1954 § 3; Kunnanhallituksen kokous 23.3.1954 § 3; 10.8.1954 § 1; 25.11.1953 § 42; 12.1.1954 § 3–5.

¹³¹ Muhonen 1976, 24.

Taulukko 15. Vuosina 1951–1955 solmitut urakkasopimukset

Kansakoulu	Urakkasopimus laadittu	Urakoitsija	Urakkasumma markkoina	Ehdot
Kurtinvaara	Helmikuu 1951	Aarne Säkkinen	2 055 555 (ilman sosiaalikuluja) 2 383 800	
Kallioluoma	Heinäkuu 1952	Eino Paasovaara	2 650 000	Ei sisällä maalaustöitä, koneteknillisiä töitä, eikä ulkopuolisia viemäritöitä
Virkkula	Maaliskuu 1953	Aarne Säkkinen	3 392 500	Ei sisällä maalaustöitä, koneteknillisiä töitä, eikä pellitystöitä
Käsmä	Syyskuu 1954	Toivo Hiltunen ja Ali Isopoussu	2 050 000	

Lähde: KKA, Rakennuslautakunnan kokous 26.2.1951 § 2; Kunnanhallituksen kokous 27.2.1951 § 14; 1.7.1952 § 19; 24.3.1953 § 1; 10.8.1954 § 1; 21.9.1954 § 24.

Taulukosta 15 voi havaita urakkahintojen pysyneen vuosien 1951–1955 aikana suhteellisen samalla tasolla. Virkkulan koulun urakkasopimus oli laadituista sopimuksista kallein. Koulun urakoitsija Aarne Säkkinen urakoi sekä Kurtinvaaran että Virkkulan koulutyöt. Verrattaessa näiden koulujen hintaa hintaeroksi saadaan reilu miljoona markkaa, kun huomioidaan kunnan arvio sosiaalikulusta. Kurtinvaaran koulu rakennettiin kappelikouluna, joten se oli kaksiopettajaista Virkkulan koulua pienempi. Kokoero näkyy todennäköisesti urakkahinnassa, mutta on myös mahdollista, että Aarne Säkkinen on haluttu aiempien hyvien kokemusten mukaan palkata myös toisen koulun urakoitsijaksi, jolloin hänellä on ollut mahdollisuus nostaa urakkatyönsä hintaa. Tarkasteltaessa urakkasopimuksia voi taulukoita 14 ja 15 verrattaessa havaita, että Kallioluoman koulua varten jouduttiin solmimaan kaksi urakkasopimusta. Alun perin työ annettiin viiden urakkatarjouksen perusteella veljekset Pönkölle, mutta he eivät

hyväksyneet kunnan vaatimia tarkennuksia urakkasopimukseen¹³². Tästä syystä koululle laadittiin uusi urakkasopimus Eino Paasovaaran kanssa.

Aluksi urakalla tehtäviä kouluja oli yksi enemmän, kun molemmat vuoden 1953 rakennusohjelmassa olleet Virkkulan ja Maanselän koulut, päätettiin tehdä urakkatöinä. Virkkulan koulun urakoitsijoita haettiin kunnan ilmoitustaulun lisäksi sanomalehtien Kansan Tahdon, Liiton sekä uuden paikallislehden Koillissanomien kautta. Maanselän koulun rakentamista varten oli jätetty neljä eri urakkatarjousta, mutta rakennuslautakunta päätyi urakkatarjouksia lukiessaan lopputulokseen, että koulu tulisi rakentaa kunnan omana työnä. Ehdotus sai kannatusta myös muissa kunnan elimissä, joten yhtäkään esitettyä urakkatarjousta ei hyväksytty.¹³³

Urakkatöitä oli aiemmin suosittu muun muassa paremman laadun ja rakentamisen nopeuden perusteella. Asiaa voi tarkastella taulukosta 14 vertaamalla urakkatöiden ja kunnan omien töiden valmistumisia keskenään. Tällöin voi huomata, että kaikki muut valmistuneet koulut, paitsi Mäkelän koulu, ovat valmistuneet alle kahden vuoden tavoiteaikataulun. Mäkelän koulu puolestaan rakennettiin kivistä, joten sen pitempi rakennusaika selittyy pääosin tällä. Muuten urakkatöiden ja kunnan omien töiden valmistumisen välillä ei vaikuta olevan suurta eroa.

Vuosien 1951–1955 rakennettaville kouluille myös piirustusten hankkiminen oli edellisvuosia mutkikkaampaa. Taulukosta 14 voi huomata, että muutamille kouluille piirustukset hyväksyttiin jopa kolme kertaa ennen kuin varsinaiset rakennustyöt pääsivät alkamaan. Piirustusasioita käsiteltiin useaan kertaan, koska koulujen suunnitellut rakentamisvuodet eivät pitäneet paikkaansa. Koulurakentamisen lykkääntyessä seuraavaan vuoteen myös piirustukset tarkastettiin. Kaikki muut koulut rakennettiin puusta paitsi Mäkelän koulu, jonka lähettyviltä oli löydetty kiveä ja soraa. Mäkelän piirustukset saatiin Maalaiskunta-lehdestä, jossa julkaistiin Maaseudun Keskusrakennustoimiston laatima mallipiirustus kaksiopeettajaiselle kivikoululle. Muut vuoden 1952 rakennusohjelmaan kuuluneet koulut tehtiin rakennusmestari Olavi

¹³² KKA, Kunnanhallituksen kokous 7.5.1952 § 8.

¹³³ KKA, Rakennuslautakunnan kokous 9.2.1953 § 2; Kunnanhallituksen kokous 24.3.1953 § 2; 14.7.1953 § 9.

Kinnusen piirustusten mukaan.¹³⁴ Hänen piirustuksillaan rakennettiin myös seuraavan vuoden rakennusohjelmassa ollut Virkkulan koulu, mutta Maanselän ja Keskikitkan kouluille hankittiin piirustukset rakennusmestari Veikko Pohjolalta. Nämä kaksi jälkimmäistä koulua haluttiin rakentaa kivistä, joten Kinnusen puukoulutyypiset piirustukset eivät olleet tarkoitukseen sopivat. Kansakoululautakunta suositteli kivikoulujen rakentamista, koska koreammista rakennuskustannuksista huolimatta ajan myötä kivikoulut tulisivat korjaus- ja ylläpitokustannusten osalta vastaavia puukouluja halvemmiksi.¹³⁵

Käsmän koulu oli viimeinen koulu, joka valmistui tarkastelujaksoni aikana. Myös sille oli ehditty hankkia useat piirustukset, joista uusimmat hankittiin huhtikuussa 1954 yhdessä Visalan koulun piirustusten kanssa. Tuolloin kouluille hyväksyttiin rakennusmestari Yrjö Pramilan laatimat piirustukset, joiden mukaan koulut rakennettaisiin lautarakenteisina supistettuina kansakouluina. Piirustuksissa oli kuitenkin huomioitu mahdollinen koulupiirin lapsiluvun kasvu, sillä kirjastotila oli laadittu niin suureksi, että sitä voitaisiin tarvittaessa pitää myös opetustilana. Kouluhallitus ei enää suositellut supistettujen koulujen rakentamista, mutta on tästä huolimatta hyväksynyt Käsmän koulun rakennussuunnitelmat.¹³⁶

5.3. Miksi koulurakentaminen viivästyi vuodesta toiseen?

Lähdettäessä tarkastelemaan syitä suunniteltujen rakennustöiden viivästymiseen jopa useilla vuosilla yhdeksi selkeäksi syyksi erottuvat koulujen paikoista syntyneet erimielisyydet ja niistä johtuvat kiistat. Olen jo aiemmin maininnut, miten Kurtinvaaran, Keskikitkan ja Mäkelän koulupaikkakiistat lykkäsivät kyseisten koulujen rakentamisen aloittamista. Keskikitkan koulupaikkakiistaa selvitettiin itse asiassa vielä vuonna 1952¹³⁷. Vuoden 1951 osalta ainakin Korpihovin, Visalan ja Maanselän koulujen paikat aiheuttivat kiistaa. Maanselän koululle oli määrätty kouluhallituksenkin hyväksymä koulupaikka ja tontin ostamista koulua varten valmisteltiin. Koulupaikka oli kuitenkin ilmeisesti kiistanalainen, koska toukokuussa 1952 sopivaa koulupaikkaa määriteltiin

¹³⁴ KKA, Kansakoululautakunnan kokous 9.3.1951 § 2; Rakennuslautakunnan kokous 10.9.1951 § 2; 10.12.1951 § 3; Kunnanhallituksen kokous 11.9.1951 § 25; Kunnanvaltuuston kokous 19.9.1951 § 24.

¹³⁵ KKA, Kansakoululautakunnan kokous 10.2.1953 § 25; Kunnanvaltuuston kokous 12.3.1953 § 7–8.

¹³⁶ KKA, Kansakoululautakunnan kokous 8.3.1954 § 3; Kunnanhallituksen kokous 23.3.1954 § 3; 10.8.1954 § 1; 25.11.1953 § 42; 12.1.1954 § 3–5.

¹³⁷ KKA, Kansakoululautakunnan kokous 23.4.1952 § 64; Kunnanvaltuuston kokous 18.9.1952 § 10.

toimikunnan toimesta ja sen ehdottamalle koulupaikalle saatiin myös kouluhallituksen hyväksyntä vuoden lopussa. Visalan koulupaikka-asiaa ratkottiin vuoden 1952 aikana ja valtuusto tekikin asiasta päätöksen. Siitä kuitenkin tehtiin valitus korkeimpaan hallinto-oikeuteen, joten asia ei ratkennut kuin vasta vuoden 1953 alussa.¹³⁸

Yleensä kiistat koulupaikoista olivat lähtöisin koulupiirin asukkaiden tyytymättömyydestä määrättyyn koulupaikkaan tai koulun johtokunnan valituksesta. Jokaisella kansakoululla toimi johtokunta, jonka toimia valvoi valtion koulupiiritarkastaja. Hän oli puolestaan vastuussa toimistaan kouluhallitukselle. Hallinnollisesti ja varsinkin taloudellisesti kansakoulu oli myös osa kunnallishallintoa¹³⁹. Tämän tähden kansakouluihin liittyvät kiistat, joita ei saatu ratkaistua kunnan päättävien elinten ja koulujen johtokuntien välisesti, päätyivät kouluhallituksen käsiteltäviksi.

Kunta kohtasi taloudellisia haasteita¹⁴⁰ vuonna 1949, jotka vaikuttivat vuoden 1950 rakentamiseen. Tämä ei kuitenkaan suoranaisesti estänyt vuoden 1951 suunnitellun uuden seitsemän koulun rakentamisen aloittamista, sillä maaliskuun lopulla 1951 kunta sai tiedon opetusministeriön päätöksestä, jolla annettiin rakennuslupa kaikille vuoden 1951 suunnitelmassa olleille kouluille. Kunta suunnitteli kesän 1951 rakennusohjelmaa toukokuussa. Tuolloin laadittu suunnitelma ei sisältänyt yhdenkään uuden rakennustyön aloittamista.¹⁴¹ Uskon tämän johtuneen edellisen vuoden koulutöiden viivästymisestä, joka aiheutti rakennusruuhkan kuntaan. Kesän 1951 aikana oli nimittäin tarkoitus suorittaa keskeneräisten 17 koulurakennuksen¹⁴² loppuun rakentaminen siinä järjestyksessä, jossa urakoitsijat saivat työmailleen tarvitsemansa tarveaineet ja työt loppuun¹⁴³. Vuosi 1950 oli ollut koko maassa rakennustoiminnan laajuuden suhteen sotien jälkeisistä vuosista laajin, joten rakennusmateriaaleista syntyi jälleen uusi pula, vaikka niiden säännöstelystä oli jo luovuttu vuotta aiemmin. Vielä vuoden 1950 lopulla

¹³⁸ KKA, Kunnanvaltuuston kokous 27.11.1951 § 20, § 22; 27.5.1952 § 17–18; 16.12.1952 § 45; 23.1.1953 § 35.

¹³⁹ Tuomaala 2004, 74.

¹⁴⁰ Käsittelen kunnan koulurakentamisen rahoittamista ja siihen liittyviä ongelmia tarkemmin luvussa 6.

¹⁴¹ KKA, Kunnanhallituksen kokous 28.3.1951 § 19; Rakennuslautakunnan kokous 16.5.1951 § 2.

¹⁴² Keskeneräisillä kouluilla tarkoitetaan Kesäniemen, Kuontilan, Haatajan, Noukavaaran, Kiitämän, Kosken, Teerirannan, Sänkikankaan, Peuran, Ylä-Suiningin, Kurtinvaaran, Juuman, Mustosen, Ollilan, Murtovaaran, Poussun ja Heikkilän kansakouluja. Lähde: KKA, Rakennuslautakunnan kokous 16.5.1951 § 2.

¹⁴³ KKA, Rakennuslautakunnan kokous 16.5.1951 § 2.

oli puutetta lasista, nauloista ja betoniteräksestä.¹⁴⁴ Rakennusaineiden saatavuuteen ei ilmeisesti aivan varmasti luotettu vielä keväällä Kuusamossa, koska rakennustöiden etenemiseen jätettiin varaus siltä varalta, etteivät urakoitsijat pystyisi hankkimaan tarvitsemiaan rakennustarpeita.

Urakoitsijoiden lopetettua työnsä kunta päätti suorittaa kouluilla omana työnään urakkaan kuulumattomat työt, kuten esimerkiksi pihojen tasaukset. Näiden töiden lisäksi kesän aikana oli aikomus suorittaa jälkityöt kaikkiaan 14 koululla¹⁴⁵. Töissä huomioitiin kustannusarvioiden antamat rajoitteet sekä töiden ajoittaminen koulujen kesäloman ajaksi. Vastaavalla tavalla myös koulujen korjaustyöt, joita oli tarkoitus tehdä kaikkiaan seitsemällä koululla¹⁴⁶, oli tarkoitus suorittaa koulujen kesäloman aikana.¹⁴⁷ Kunnassa aiottiin siis suorittaa rakennustöitä kesällä 1951 kaikkiaan 38 koulurakennuksella. Tässä valossa vaikuttaa järkevältä ratkaisulta siirtää uusien rakennustöiden aloittamista myöhemmäksi myös niiden koulujen osalta, missä koulupaikat eivät olleet kiistanalaisia.

Vuoden 1952 rakennussuunnitelmasta saatiin aloitettua Kallioluoman, Mäkelän ja Oivangin koulujen rakennustyöt. Edellä esittämäni tapaan Keskikitkan, Maanselän ja Visalan koulupaikkakiistoja ei saatu ratkaistua ennen kesän rakennusohjelman aloittamista. Käsmän ja Virkkulan koulut päätettiin sen sijaan siirtää vuoden 1953 rakennusohjelmaan, koska niille ei saatu kuljetettua rakennustarvikkeita talven aikana runsaan lumen ja ”heikon pohjan” takia¹⁴⁸. Ilmeisesti lumi oli satanut maahan ennen kunnollisen roudan syntymistä, joten tiettömille alueille oli vaikea päästä. Korpihovin koulu päätettiin syyskuussa 1951 rakentaa vuoden 1952 rakennusohjelmassa¹⁴⁹. Kuitenkin marraskuun lopulla 1951 kunnanvaltuusto käsitteli kyseisen koulupiirin koulupiirijakoa ja koulun paikkaa todeten, että asia voidaan käsitellä vasta, kun vielä

¹⁴⁴ Ursin 1980, 326.

¹⁴⁵ Jälkityövaiheessa olevat koulut ovat: Liikasen, Kallungin, Rukajärven, Irnin, Salmivaaran, Alakitkan, Nissinvaaran, Kivijärven, Kuolion, Kemilän, Mustaniemen, Hiltusen, Säkkilän ja Suiningin koulut. Lähde: KKA, Rakennuslautakunnan kokous 16.5.1951 § 2.

¹⁴⁶ Korjaustöitä suunniteltiin Määttälän, Vuotungin, Lämsänkylän, Vasaraperän, Soivion, Törmäsen ja Purnun kouluille. Lähde: KKA, Rakennuslautakunnan kokous 16.5.1951 § 2.

¹⁴⁷ KKA, Kunnanhallituksen kokous 8.5.1951 § 7; Rakennuslautakunnan kokous 16.5.1951 § 2.

¹⁴⁸ KKA, Rakennuslautakunnan kokous 6.2.1952 § 2; Kunnanhallituksen kokous 12.2.1952 § 23.

¹⁴⁹ KKA, Rakennuslautakunnan kokous 10.9.1951 § 2.

keskeneräisessä isojaossa¹⁵⁰ tapahtuvat asutusmuutokset Korpihovin ja sen naapurikoulupiireihin ovat selvillä. Tämän tähden koululle ei haettu muiden vuoden 1952 suunnitelmassa olevien koulujen kanssa rakentamislupaa, eikä koulun rakentamista enää suunniteltu tai valmisteltu myöhemminkään tarkastelujaksollani.¹⁵¹

Vuoden 1953 osalta ei ole löydettävissä yhtä selkeitä syitä rakennustöiden viivästymiselle kaikkien koulujen osalta kuin aiempina vuosina. Kyseisenä vuotena viivästyivät Visalan, Keskikitkan, Käsmän ja Nilon koulujen rakentaminen. Kaikkien muiden koulujen paitsi Visalan rakentamista kyllä valmisteltiin, mutta varsinaisia rakennustöitä ei vielä saatu vuoden 1953 aikana aloitettua.

Käsmän koulun puutavaran hakkausurakoita ja puiden kuljettamista koululle alettiin suunnitella jo tammikuun aikana. Aiempana vuotena koulun rakennustyöt päätettiin aloittaa heti, kun valmisteilla oleva Käsmän tie tulisi liikennöitävään kuntoon suunnitellulle koululle asti.¹⁵² Tie ei ilmeisesti valmistunut vielä vuoden 1953 aikana, sillä varsinaisia rakennustöitä ei aloitettu kyseisenä vuotena koulutontilla. Keskikitkan koulun tontti puolestaan paalutettiin loppukesällä 1953, mutta muuten koulurakennuksen rakentamista ei aloitettu vuoden aikana¹⁵³. Keskikitkan koulun talousrakennuksen rakennustyöt annettiin kyllä urakalla rakennettavaksi marraskuussa 1953.¹⁵⁴ Tämä poikkeaa aiemmasta kunnan toimintatavasta, sillä yleensä urakoitsijoiden tehtäväksi on annettu sekä koulurakennuksen että talousrakennusten rakentaminen. Siihen, miksi Keskikitkan koulun osalla on menetelty näin, en osaa antaa selvää vastausta. Mielenkiintoista on kuitenkin verrata Maanselän koulun ja Keskikitkan koulujen rakennustöiden etenemistä. Taulukosta 14 näkee, että molempien koulujen piirustukset hyväksyttiin samaan aikaan. Ne myös päätettiin molemmat ottaa vuoden

¹⁵⁰ Kuusamon isojakoa oli alettu valmistella itse asiassa jo 1800-luvun puolessavälissä. Tätä ennen isojaon oli estänyt Ruotsin kruunun aikainen ruotusopimus. Tällä sopimuksella oli kauaskantoiset seuraukset sillä sen takia ennen varsinaista isojakoa Kuusamon maanomistusoloja jouduttiin järjestämään väliaikaisilla lohkomisilla, joiden jälkeen saatiin annettua vuoden 1898 asetus isojaon järjestämisestä Kemijärvellä, Kuusamossa ja Kuolajärvellä. Ennen varsinaisen isojaon toimeenpanoa Kuusamossa täytyi kuitenkin suorittaa alueen jakokartoittaminen sekä sen päätyttyä verollepano. Nämä toimenpiteet olivat valmiit vasta vuonna 1934, jolloin isojakotyö saatiin viimein käyntiin Kuusamossa, kunnes se taas keskeytyi sotavuosien ja alueluovutusten takia. Lähde: Savola 1993, 20–40, 44–83, 93.

¹⁵¹ KKA, Kunnanvaltuuston kokous 27.11.1951 § 20; Rakennuslautakunnan kokous 3.3.1952 § 2.

¹⁵² KKA, Rakennuslautakunnan kokous 3.10.1952 § 4; Kunnanhallituksen kokous 27.1.1953 § 7.

¹⁵³ KKA, Kunnanhallituksen kokous 25.8.1953 § 10.

¹⁵⁴ KKA, Kunnanhallituksen kokous 3.11.1953 § 4; 24.11.1953 § 11.

1953 rakennusohjelmaan maaliskuussa 1953¹⁵⁵. Maanselän koulua alettiin rakentaa jo heinäkuussa kunnan omana työnä, mutta Keskikitkan koulun varsinaiset rakennustyöt eivät edenneet. Koulu suunniteltiin kuitenkin todennäköisesti kunnan omaksi rakennustyöksi, koska sen rakentamista ei kilpailutettu eri urakoitsijoilla samanaikaisesti kuin Maanselän koululle haettiin urakoitsijoita.¹⁵⁶ Voi olla, että rakennuslautakunnan päätös suorittaa Maanselänkoulun rakennustyöt kunnan toinā viivästytti Keskikitkan koulun rakennustöiden aloittamista. Kunta ilmeisesti halusi nopeuttaa koulun rakennustyötä teettämällä talousrakennuksen etukäteen valmiiksi ulkopuolisella urakoitsijalla.

Nilon koulun rakentamista edistettiin vuoden aikana ja alun perin sen rakennustöiden ajateltiin alkavan marraskuussa 1953. Kunta ei kuitenkaan ollut varma vielä pystyisikö se suoriutumaan koulun arvioiduista rakennuskustannuksista, joten rakentamisaikataulu lykkääntyi kunnan päättäessä selvittää lisärahoitusmahdollisuutta. Visalan koulu on mielenkiintoinen tapaus, koska vielä joulukuussa 1952 sen ilmoitettiin kuuluvan seuraavan vuoden rakennussuunnitelmaan. Kuitenkin maaliskuussa koulu on jätetty pois kuluvan vuoden rakennusohjelmasta. Koulun koulupaikkakiistasta oli jouduttu tekemään selvitys korkeimpaan hallinto-oikeuteen tammikuun lopulla, joten voi olla, ettei koulua haluttu ottaa rakennussuunnitelmissa huomioon ennen kuin lopullinen päätös koulupaikasta selviäisi.¹⁵⁷

Vuoden 1954 suunnitelluista koulutöistä saatiin rakennustyöt käyntiin kaikissa muissa kouluissa paitsi Visalan koululla, vaikkakin sen rakentamista alettiin jälleen suunnitella. Koululle oli olemassa piirustukset jo vuodelta 1951 asti¹⁵⁸, mutta kasvavaan lapsilukuun vedoten näitä pidettiin liian pieninä. Tämän tähden piirustukset vaihdettiin rakennusmestari Pohjolan kahden opettajan kivikoulupiirustuksiin, joissa kirjastohuone olisi isompi, joten sen voisi tarvittaessa muuttaa luokkahuonekäyttöön. Asia ei kuitenkaan edennyt nopeimman kaavan kautta kouluhallituksen vaatiessa piirustuksiin muutoksia. Piirustusten pariin ei kuitenkaan enää palattu, koska Visalan koulupaikka aiheutti jälleen päänvaivaa. Kuusamossa oli vielä tuolloin isojako sekä sodanjälkeinen

¹⁵⁵ KKA, Kunnanhallituksen kokous 6.3.1953 § 3; 12.3.1953 § 5, § 7.

¹⁵⁶ KKA, Kunnanhallituksen kokous 14.7.1953 § 9.

¹⁵⁷ KKA, Kunnanvaltuuston kokous 16.12.1952 § 33; 23.1.1953 § 35; 12.3.1953 § 5; 25.6.1953 § 14; 25.9.1953 § 20; Kunnanhallituksen kokous 11.8.1953 § 1; 8.9.1953 § 46.

¹⁵⁸ Ks. taulukko 14.

asutustoiminta kesken. Visalan koulupiiriin oli ilmeisesti suunnitteilla seitsemän tai kahdeksan rintamamiestilan perustaminen, minkä arveltiin vaikuttavan nykyiseen koulupaikkaan. Tästä syystä kunnanvaltuusto päätti lykätä Visalan koulun rakentamista siihen saakka kunnes asutustoimet koulupiirissä olisivat selvillä.¹⁵⁹ Visalan ja Korpihovin koulut ovatkin siten ainoat koulut, joita ei suunnitelmista huolimatta aloitettu tarkastelujaksoni aikana ollenkaan rakentamaan. Molempien koulujen kohdalla epäselvyys isojaon ja asutustoiminnan vaikutuksesta koulupiirin kokoon tulevaisuudessa lykkäsi rakennustoimia tarkastelujaksoni ulkopuolelle.

Kuusamon keskeneräinen isojako kohtasi sotien jälkeen uusia viivytyksiä. Alueluovutusten takia syntynyt kuusamolainen siirtoväki tuli saada asutettua ennen kuin isojakoa voitaisiin jatkaa. Siirtoväen asuttamiseen ei voitu toisaalta soveltaa vuoden 1945 yleistä maanhankintalakia, koska keskeneräisen isojaon takia kunnan maanomistussuhteet eivät olleet vielä selvillä. Tämän tähden heinäkuussa 1945 siirtoväen asuttamiseen jouduttiin säätämään erillinen Kuusamon ja Sallan kuntien maanhankintalaki.¹⁶⁰

Lain myötä siirtoväen asuttaminen saatiin aloitettua Kuusamossa kesän 1946 aikana. Siirtoväen lisäksi Kuusamon ja Sallan kuntien maanhankintalaissa määrättiin sotainvalidien, -leskien ja -orpojen sekä rintamamiesten maan saannista. Näiden osalta laki velvoitti, että muiden kuin siirtoväen tilat muodostettaisiin vasta isojaon jälkeen. Isojaon kannalta Kuusamon ja Sallan kuntien maanhankintalaki toi ilmi maanjakolainsäädännön puutteita, joita pyrittiin korjaamaan Kuusamon isojakolainsäädännön uudistamisella. Lakiuudistus oli valmis vuonna 1950, jonka jälkeen kesällä 1951 varsinainen isojakotyö oli valmis alkamaan. Kuusamossa isojako toimitettiin kunnan eri alueilla yhtäaikaaisesti. Tämä myös tarkoitti sitä, että osassa kuntaa isojako oli jo suoritettu, kun se toisaalla oli vielä kesken.¹⁶¹ Näissä olosuhteissa lopullisten koulupiirirajojen ja koulupaikkojen määräämistä jouduttiin paikoin odottamaan siihen asti kunnes isojako ja asutustoimenpiteet olisi saatu selviksi. Pääosin

¹⁵⁹ KKA, Rakennuslautakunnan kokous 8.2.1954 § 7; 22.3.1954 § 4; 15.6.1954 § 8; Kansakoululautakunnan kokous 8.3.1954 § 2; Kunnanvaltuuston kokous 24.4.1954 § 18–19; 29.6.1954 § 16–17.

¹⁶⁰ Savola 1993, 92–93.

¹⁶¹ Savola 1993, 92–93, 97–103, 120–124.

Kuusamon isojako saatiin eri jakokunnissa valmiiksi 1950-luvun lopulla, mutta viimeinen isojakoon liittyvä valitus sai ratkaisunsa tammikuussa 1961¹⁶².

5.4. Kuusamon kansakoululaitoksen kokonaistilanne vuoden 1955 lopussa

Vuoteen 1955 tultaessa Kuusamon kunnan koulupiirimäärä oli noussut vuoden 1949 yhteensä 56 koulupiiristä 66 koulupiiriin.¹⁶³ Taulukossa 16 esitän tarkemmin uusien koulupiirien perustamistahdin. Koulupiirien suhde vanhaan koulupiiriin on myös nähtävissä liitteestä 9.

Taulukko 16. Kuusamon kuntaan perustetut koulupiirit 1951–1955

Vuosi	Koulupiiri
1951	Jyrkkäkoski, Särkelä, Sosso
1952	Nilo
1953	Multasniemi, Kirpistö, Vallio
1954	Särkiluoma
1955	Vapavaara, Kuontila

Lähde: KKA, Kunnanvaltuuston kokous 4.5.1951 § 10; 20.6.1951 § 33; 27.11.1951 § 21; 27.5.1952 § 12; 23.1.1953 § 16; 9.12.1953 § 26–27; 29.6.1954 § 30; 12.7.1955 § 7; 27.9.1955 § 17.

Vuoden 1951 aikana Kuusamon kuntaan perustettiin kolme uutta koulupiiriä. Jyrkkäkoski kuului aiemmin Vuotungin koulupiiriin ja koulupiirissä oli itse asiassa toiminut Vuotungin koulusta erillinen vuokratiloissa toimiva koulu. Käytännössä koulupiirijako vahvisti tässä tapauksessa jo vallinneen tavan ja antoi koululle itsenäisemmän aseman. Särkelän piiri oli puolestaan kunnan laajin ja harvaan asutuin alue ilman tieyhteyksiä. Särkelän seudun lapset olivat itse asiassa saaneet opetusta vielä vuonna 1950 kirkollisessa katekeettakoulussa. Tämä ei ollut vielä 1950-luvulla aivan tavatonta muuallakaan, sillä esimerkiksi naapurikunnassa Sallassa viimeinen katekeettakoulu lopetettiin myös vuonna 1950, ja Inarissa viimeinen katekeetan virka lakkautettiin vasta vuonna 1956. Katekeettakoulun toiminta Kuusamossa näinkin pitkään on osoitus siitä, ettei Särkelän seudun kouluoloja onnistuttu vielä tarkoituksen

¹⁶² Savola 1993, 129, 343.

¹⁶³ KKA, Kunnanvaltuuston kokous 16. ja 17.6.1949 § 34; 4.8.1949 § 3, § 3b; 9.1.1951 § 32, § 35; 4.5.1951 § 10, § 12, 20.6.1951 § 23, § 33 § 49; 27.11.1951 § 19, § 21; 27.5.1952 § 12; 18.9.1952 § 9; 16.12.1952 § 25; 23.1.1953 § 16; 9.12.1953 § 26–27; 24.9.1954 § 8, § 17; 17.12.1954 § 36; 12.7.1955 § 7, § 10; 27.9.1955 § 15, § 17.

mukaisesti järjestämään ennen oman koulupiirin perustamista. Alue kuului ennen Käsmän koulupiirin, jonka kouluun Särkelän alueen lapsilla oli tietöntä matkaa noin 10–20 kilometriä. Lapsia ei myöskään voitu sijoittaa naapurikoulupiireihin, joten koulunkäynnin takaamiseksi kunta näki parhaaksi ratkaisuksi perustaa uuden koulupiirin, jonka lapsiluku oli yhteensä 27 lasta. Koulunkäynti oli tarkoitus aloittaa supistettuna vuokratiloissa.¹⁶⁴

Seuraavana vuotena perustettiin kuntaan vain Nilon koulupiiri. Tämä jaettiin kunnan suurimmasta koulupiiristä, eli kirkonkylän piiristä. Jaon jälkeen kirkonkylän koulupiiriin kuului 205 oppilasta ja uuteen Nilon piiriin kuului 107 oppilasta. Käytännössä uusi piirijako ei vaikuttanut aluksi mitenkään Kuusamon keskustan seudun koulunkäyntiin, sillä uudessa erillisessä Nilon piirissä koulukäynti saatettiin aloittaa vasta sitten, kun sinne saataisiin rakennettua oma koulutalo. Keskustan seudun tilanahtaus helpottikin vasta neljän vuoden jälkeen Nilon koulupiirin perustamisesta, kun koulun tilavuudeltaan suurin rakennusvaihe oli saatu loppuun ja koulu otettiin tältä osin asteittain käyttöön vuosien 1956–1957 aikana.¹⁶⁵

Vuonna 1953 perustettiin kolme uutta koulupiiriä, jolloin piirien määrä koko kunnassa nousi 63 kappaleeseen. Kunnan kolmanneksi suurimmasta koulupiiristä, Määttälästä, lohkaistiin Multasniemen piiri, jossa koulunkäynti päätettiin aloittaa vuokratiloissa syyslukukauden 1953 alussa. Kahdessa muussa uudessa piirissä koulunkäynti päätettiin aloittaa supistettuna syyslukukauden 1954 alussa. Seuraavana vuonna perustettiin uusi Särkiluoman koulupiiri. Koulun tarpeellisuutta perusteltiin sillä, että Suiningin koulun lapsiluku oli noussut niin suureksi, että koululle olisi lain mukaan pitänyt perustaa kolmannen opettajan virka. Koulun tilat eivät kuitenkaan riittäneet kolmanteen luokkaan, eikä alueella ollut vuokratiloja saatavilla. Nyt perustetussa Särkiluoman koulupiirissä oli vain 18 oppilasta. Koulu päätettiin kuitenkin avata supistettuna vuokratiloihin syyslukukauden 1954 alussa. Vuonna 1955 kuntaan perustettiin kaksi uutta koulupiiriä, jolloin näiden kokonaismäärä nousi 66 kappaleeseen. Toinen uusista piireistä oli Vapaavaaran koulupiiri, jossa koulutoiminta aloitettaisiin vuokratilassa supistettuna syyslukukauden 1955 alussa. Toisen uuden piirin perustamisen yhteydessä

¹⁶⁴ KKA, Kunnanvaltuuston kokous 4.8.1949 § 3; 4.5.1951 § 10; 20.6.1951 § 33; 27.11.1951 § 21; Kansakoululautakunnan kokous 20.3.1950 § 3; Heinänen 1993, 380; Lehtola 2003, 439.

¹⁶⁵ KKA, Kunnanvaltuuston kokous 27.5.1952 § 12; Muhonen 1976, 24.

tehtiin muutoksia vanhaan Kuontilan koulupiiriin. Tässä toimenpiteessä Kuontilan koulupiirin nimi muutettiin Salmisen koulupiiriksi. Vanha piiri myös jaettiin pienemmäksi ja uuden perustetun piirin nimeksi annettiin puolestaan Kuontila. Uudessa Kuontilan piirissä oli kouluikäisiä lapsia 23 kappaletta, ja koulunkäynti aloitettaisiin vuokratiloissa supistettuna.¹⁶⁶

Kuusamon kansakoululaitoksen tilasta saa hyvän kuvan selvityksestä, jonka Kuusamon kunta teki kouluhallitukselle. Valtioneuvosto antoi joulukuussa 1954 uudet määräykset kansakoulurakennusohjelmien valmistamisesta ja alistamisesta. Tämän tähden Kuusamon kunta joutui esittämään Kouluhallitukselle uuden rakennusohjelman.¹⁶⁷

Rakennusohjelman mukaan Kuusamon kunnassa oli edelleen vuonna 1955 yhdeksän koulupiiriä, joissa ei ollut vielä omaa koulutaloa tai koulutalon rakentamista ei ole vielä piirissä aloitettu.¹⁶⁸ Tästä luvusta kannattaa huomioida se, että vuoden 1955 uudet koulupiirit perustettiin kuntaan heinä- ja syyskuussa, joten rakennusohjelman kirjoittamishetkellä ne eivät vielä olleet itsenäisiä koulupiirejä.¹⁶⁹ Näin ollen vuoden lopussa kunnassa oli vielä yksitoista koulupiiriä ilman omaa koulutaloa tai edes, että koulutaloa olisi aloitettu rakentamaan.

Kouluhallitukselle ilmoitettiin myös, että Soivion koulupiirin pitäisi saada uusi lisärakennus. Kansakoululautakunta asetti lisärakennuksen rakennusohjelmassaan tärkeysjärjestyksessä ensimmäiselle sijalle. Toisella sijalla rakennusohjelmassa oli Visalan koulu ja kolmannella sijalla Särkelän koulu. Vuoden 1955 ajan Visalan koulu toimi kaksiolettajaisena ahtaissa vuokratiloissa, mutta lähistöltä ei ollut saatavilla parempia tiloja. Särkelä toimi vielä vuoden 1955 ajan supistettuna kouluna, mutta mahdollisena pidettiin, että koulu muuttuisi myöhemmin kaksiolettajaiseksi. Oma koulutalo oli tarpeellinen myös sen tähden, että alueelta oli vaikea saada kunnollista vuokratilaa sekä se, ettei oppilaita ollut mahdollista siirtää naapuripiirien kouluihin.¹⁷⁰ Soivion koulutilojen korjaamista tai mahdollista laajentamista oli mietitty jo vuodesta 1950 lähtien. Koululle oli myös jouduttu tekemään aiemmin niin sanottu hätäkorjaus,

¹⁶⁶ KKA, Kunnanvaltuuston kokous 23.1.1953 § 16; 9.12.1953 § 26–27; 29.6.1954 § 30, § 32; 12.7.1955 § 7; 27.9.1955 § 17.

¹⁶⁷ KKA, Kansakoululautakunnan kokous 3.6.1955 § 8.

¹⁶⁸ KKA, Kansakoululautakunnan kokous 3.6.1955 § 8.

¹⁶⁹ KKA, Kunnanvaltuuston kokous 12.7.1955 § 7; 27.9.1955 § 17.

¹⁷⁰ KKA, Kansakoululautakunnan kokous 3.6.1955 § 8.

joten ilmeisesti, kun kunnan muu rakentaminen oli rauhoittunut, myös Soivion koulun tilanteeseen aiottiin puuttua.¹⁷¹

Yhteensä seitsemälle koulupiirille¹⁷² ei suunniteltu välittömästi koulutalojen rakentamista. Tämä johtui siitä, että Kuusamon kunnassa oli isojaon toimitus vielä kesken. Lopullinen isojako tulisi mahdollisesti muuttamaan koulupiirien rajoja ja koulujen paikkoja. Näiden lisäksi rintamamiehille ei vielä oltu jaettu kaikkia tontteja, joten myös näiden perheiden osuus saattoi vaikuttaa kunkin koulupiirin tilanteeseen ja koulutarpeeseen. Lisäksi osassa silloisista kouluttomista koulupiireistä toimi vielä supistettu kansakoulu. Uusien ohjeiden mukaisesti tällaisiin piireihin ei pitäisi rakentaa omaa koulutaloa, mikäli koulupiirien yhdistämisellä tai koulukuljetuksilla voitaisiin mahdollistaa lasten koulunkäynti muissa isommissa kouluissa. Esimerkiksi kansakoululautakunta ei edes suositellut oman koulutalon rakentamista Kirpistön koulupiiriin, koska alueella oli niin vähän lapsia. Lisäksi kunnan tieolot eivät olleet vielä tuolloin valmiit. Tielinjojen varmistuminen ja teiden valmistuminen vaikutti myös koulukyytimahdollisuuksiin.¹⁷³

Kuten olen edellä esittänyt, Visalan koulu oli kuulunut kunnan rakennussuunnitelmiin jo usean vuoden ajan, ja jälleen vuoden 1955 aikana koulun rakentamisen aloittamista suunniteltiin kunnanhallituksen ja kansakoululautakunnan toimesta. Aluksi kunnanvaltuusto hylkäsi hankkeen vedoten asutustoiminnan vaikutukseen koulupiirissä, kuten se oli myös vuoden 1954 kohdalla tehnyt. Koulun johtokunnalta tuli kuitenkin vuoden aikana tieto, ettei rintamamiesasutus tulisi muuttamaan koulupiiriin asutusjakautumista siinä määrin, että jo aiemmin hyväksytty koulupaikka tulisi siirtää. Kansakoululautakunta tutustui tilanteeseen tarkemmin ja tämän pohjalta kunnanvaltuusto päätti muuttaa päätöstään ja hyväksyä Visalan koulun rakentamisen aiemmin hyväksytylle koulupaikalle. Koululle päätettiin laatia vuoden lopussa mahdollisimman pian suunnitelma rakennusohjelmaksi.¹⁷⁴

¹⁷¹ KKA, Kunnanhallituksen kokous 13.6.1950 § 21; 17.10.1950 § 15.

¹⁷² Näitä koulupiirejä olivat Jyrkänkosen, Kirpistön, Korpihovin, Multasniemen, Sosson, Särkiluoman ja Vallion koulupiirit. Lähde: KKA, Kansakoululautakunnan kokous 3.6.1955 § 8.

¹⁷³ KKA, Kansakoululautakunnan kokous 3.6.1955 § 8.

¹⁷⁴ KKA, Kunnanvaltuuston kokous 29.6.1955 § 8; 8.11.1955 § 7; 15. ja 16.12.1955 § 34.

Jo vuoden 1955 aikana kunnassa päädyttiin ensimmäistä kertaa lakkauttamaan kansakoulu. Kesällä päätettiin lakkauttaa toistaiseksi Peuran koulun toiminta elokuun alusta alkaen. Tämä johtui koulun oppilasmäärän vähenemisestä. Alueella oli myös ollut rintamamiesperheitä, jotka olivat muuttamassa pois saatuaan rintamamiestontit muualta. Koulupiiriin jääville lapsille päätettiin hankkia asuntolamajoitus Lämsän koulupiiristä. Kansakoululautakunta ja kunnanvaltuusto olivat ehdottaneet Peuran koulun lisäksi myös Kirpistön koulupiirin lakkauttamista. Niiden mukaan alueen lapset voitaisiin kuljettaa Heikkilän koululle, mutta kunnanvaltuusto ei halunnut lakkauttaa koulupiiriä. Näin ollen Kirpistön koulu jatkoi toimintaansa supistettuna kouluna vuokratiloissa.¹⁷⁵

Tietyissä mielessä vuonna 1955 Kuusamon kansakoululaitos oli saavuttanut huippunsa. Kunnan koulupiirimäärä oli tuolloin korkeimmillaan, eli piirejä oli 66 kappaletta, ja jo lähivuosina piirien määrä väheni. Oma koulutalo oli rakennettu kaikkiaan 54 piiriin (Liite 10), ja oppilaita kunnassa oli lukuvuonna 1955–1956 kaikkiaan 2 990. Edellisvuosina perustetut uudet koulupiirit olivat pieniä, ja usein niissä toimi yhden opettajan supistettu koulu. Tarkastelujaksoni lopussa supistettuja kouluja oli kunnassa vielä yhteensä 17 kappaletta.¹⁷⁶ Piirien väheneminen kertoi osaltaan kunnan kehittyvistä tieoloista. Koulukyyditys mahdollisti kauempana asuvien lasten päivittäisen koulunkäynnin ilman majoittumista joko koulun oppilasarunkoon tai lähistöllä sijaitseviin taloihin. Tilanne näyttää pysyneen samanlaisena myös kunnan omien koulutalojen suhteen. Vuonna 1955 kunnassa oli 11 koulupiiriä, joissa ei ollut omaa koulutaloa tai sellaista ei ollut piiriin rakenteilla. Vielä vuonna 1960 kymmenen kansakoulua toimi täysin vuokratiloissa ja viidelle oli jouduttu vuokraamaan lisätilaa¹⁷⁷.

¹⁷⁵ KKA, Kansakoululautakunnan kokous 3.6.1955 § 10; Kunnanvaltuuston kokous 29.6.1955 § 9–10.

¹⁷⁶ SVT X Kansanopetus 1955–1956, 56–57.

¹⁷⁷ KKA, Kuusamon kunnalliskertomus 1960, 7.

6. Kunnan talous sekä rakennustöiden laatu aiheuttavat päänvaivaa

6.1. Koulurakentamisen rahoittaminen

Oppivelvollisuus aiheutti suuria kustannuksia kuntien joutuessa rakentamaan paljon uusia koulutaloja. Lain mukaan maalaiskunnat olivat oikeutettuja saamaan valtiolta 20–50 % suuruista avustusta ja kuoletuslainaa 40–60 % rakennuskustannuksista, kun ne pysyvät normaalihintojen sisällä. Normaalihinnoissa määriteltiin ne rajat, kuinka paljon koulun rakentaminen saisi korkeimmillaan maksaa. Hinnat oli määritelty sekä markkoina kuutiometriltä että koko rakennuksen kokonaishintana. Esimerkiksi puinen alakoulu asuntoineen sai maksaa 3 500 markkaa kuutiometriltä ja koko rakennuksen kattohinnaksi oli määritelty 2 354 000 markkaa. Laki kuitenkin mahdollisti, että erityisten syiden vaatiessa kouluhallitus voi hyväksyä enintään 30 % suuruiset normaalihintojen ylitykset. Lisäksi vuoden 1950 aikana tai sen jälkeen aloitetuille koulurakennuksille voitiin normaalihintaa korottaa korkeintaan 30 % yleisten rakennuskustannusten nousemisen vuoksi.¹⁷⁸

Avustuksia tai lainaa ei voitu myöntää ennen kuin kouluhallitus oli valtioneuvoston määräämien perusteiden mukaan vahvistanut koulurakennuksen piirustukset ja työselitykset¹⁷⁹ sekä määrännyt normaalihinnan. Piirustuksilta ja työselityksiltä edellytettiin, että rakennustyöt oli suunniteltu tarkoituksenmukaisesti ja että niissä oli huomioitu koulun eri tiloille määritellyt ehdot. Ehdossa esimerkiksi määriteltiin luokkahuoneiden ja muiden tilojen koko leveyden, pituuden ja korkeuden suhteen. Maan köyhimpien ja harvaan asututtujen seutujen oli mahdollista saada edellä mainittua enemmän avustusta. Erityistapauksissa oli mahdollista, että valtio kustantaisi kokonaan koulun rakennuskustannukset. Näiden avustusten ja lainojen lisäksi maalaiskunnat saattoivat saada valtiolta opettajan rahapalkan lisäksi kaksi kolmasosaa niistä koululaitoksensa todellisista menoista, jotka johtuivat koulurakennusten kunnossapidosta, koulukaluston, opetusvälineiden, oppilaille ilmaiseksi jaettavien

¹⁷⁸ Mäntyoja 1951, 57, 84–85.

¹⁷⁹ Työselityksillä tarkoitetaan niitä tietoja, joilla arkkitehti on täydentänyt laatimiaan piirustuksia taatakseen tarkoitetun lopputuloksen. Lähde: Waltari 1942, 21.

oppikirjojen ja muiden koulutarvikkeiden hankinnasta ja oppilaiden terveydenhoidosta.¹⁸⁰

Kuusamo määriteltiin kuuluvan maan köyhimpien ja harvaanasuttujen kuntien joukkoon. Se oli siis oikeutettu tarvittaessa saamaan lisäavustuksia koulujen rakentamista varten. Sotien jälkeen valtio myös kustansi kaikkien sodassa tuhoutuneiden kansakoulujen jälleenrakentamisen¹⁸¹. Periaatteessa tämä tarkoitti Kuusamossa kaikkiaan 13 täysin tuhoutuneen kansakoulun jälleenrakentamista sekä yhden sodan aikana rakennustyövaiheessa olleen koulun uudelleen rakentamista valtion varoin. Käytännössä Kuusamoon kuitenkin rakennettiin kaikkiaan 15 jälleenrakennuskoulua. Täysien koulurakennusmenojen lisäksi Kuusamon kunta sai sotavahinkoalueena tukea myös pienempien sotavahinkojen korjaustöihin¹⁸².

Avustusten saaminen ja normaalihinnan taso olivat riippuvaista kouluhallituksen hyväksymistä rakennuspiirustuksista. Tämän takia piirustusasioissa tapahtuneet muutokset lykkäsivät myös rahoituksen saamista. Kuusamon kunnan rahatilanne oli Lapin sodan jälkeen tiukalla eikä ollut tavatonta, että kunta joutui pyytämään sille kuuluvia rakennusavustuksia jo ennakkoon, jotta rakennustyöt päästäisiin ylipäätään aloittamaan. Kunnan tiukka rahatilanne näkyi myös siinä, että sille myönnettiin ylimääräisiä avustuksia myös niihin kansakoulumenoihin, jotka laskettiin normaalisti kunnan yksin kustannettaviksi menoiksi. Tällaisia menoja olivat esimerkiksi osa vähävaraisten oppilaiden avustamisesta, opettajien kunnan palkka sekä luontaisedut ja koulutilojen siivous.¹⁸³

Rakennusavustusten lisäksi Kuusamon kunta joutui ottamaan myös lainaa voidakseen suoriutua laajan rakennusohjelman kustannuksista. Kesäkuussa 1948 valtuusto käsitteli ensimmäisen kerran koulurakennuslainan anomista kouluhallitukselta. Kansakoulurakennuslainaa myönnettiin pitkäaikaisena kuoletuslainana valtion kansakoulurakennuksiin varaamista varoista. Kuusamon kunnan taloudellinen tilanne ei näyttänyt valoisalta, sillä syksyllä 1948 valtuuston kokouksessa keskusteltiin, että

¹⁸⁰ Halila 1949, 374–375, Mäntyoja 1951, 83–84.

¹⁸¹ Salmela 1966, 82.

¹⁸² KKA, Kunnallislautakunnan kokous 8.12.1948 § 6.

¹⁸³ Ks. esim. KKA, Kunnallislautakunnan kokous 25.1.1946; Kunnanvaltuuston kokous 16.2.1946 § 18; 12. ja 13.6.1946 § 8–§ 9; 5.5.1950 § 8; 22.9.1950 § 2; Kunnalliskertomus 1950, 97–98, 118.

kunnan olisi saatava oikeus valtion jatkuvaan ylimääräiseen rahoitusavustukseen, jottei veroäyrin hinta ylittäisi 10 markkaa. Varsinkin kansakoululaitoksen kustannukset koettiin niin suuriksi, ettei kunnan taloudellisen kantokyvyn ajateltu kestävän sitä silloisilla valtion avustuksilla.¹⁸⁴

Kuusamossa koulurakentamisen rahoittamisessa näyttää tyypillisenä kaavana olleen, että ennen rakentamisen aloittamista kouluhallitukselta anottiin 40 % suuruista varsinaista rakennusavustusta kouluhallituksen määräämästä koulun normaalihinnasta, minkä lisäksi kunta anoi poikkeuksetta valtioneuvostolta ylimääräistä rakennusavustusta 60 % normaalihinnasta. Koululle arvioitava normaalihinta pyrittiin anomaan kouluhallitukselta korkeimmaksi mahdolliseksi summaksi. Normaalihintaan haettiin usein myös korotusta vielä siinä vaiheessa, kun rakennukset oli saatu lähes valmiiksi. Tällöin korotustarvetta pystyttiin perustelemaan alkuperäisen normaalihinnan arvioimishetken ja koulun valmistumisen välillä tapahtuneen yleisen hintatason nousun perusteella.¹⁸⁵ Käytännössä kunta pyrki siis saamaan valtion maksamaan kunkin koulun rakennuskustannukset täysimääräisenä. Valtio ei myöntänyt kuitenkaan täysimääräistä avustusta muille kuin jälleenrakennuskouluille. Kuitenkin myös muille kansakouluille, joille ei saatu täyttä korvausta, valtion kustantama osuus nousi huomattavaksi. Esimerkiksi kaikille vuonna 1949 aloitetuille koulutöille saatiin rakennusavustuksina katettua yhteensä 90 % normaalihinnan mukaan lasketuista rakennusmenoista. Vuonna 1951 taas kunta sai kokonaisuutenaan avustuksista useimmille rakenteilla oleville kouluilleen 95 % normaalihinnasta. Jäljelle jääneen osuuden Kuusamon kunta pyrki rahoittamaan esimerkiksi Kouluhallituksen myöntämällä kuoletuslainalla.¹⁸⁶

Vuodesta 1950 eteenpäin kouluhallituksen ja valtioneuvoston myöntämien varsinaisten ja ylimääräisten rakennusavustusten suhdetta muutettiin niin, että Kouluhallituksen myöntämä varsinaisen rakennusavustuksen osuus oli 50 % rakennuksen normaalihinnasta ja ylimääräisen rakennusavustuksen osuus oli vastaavasti 50 %. Tämä

¹⁸⁴ KKA, Kunnanvaltuuston kokous 25.6.1948 § 7; 22.9.1948 § 38.

¹⁸⁵ Ks. esim. KKA, Kunnanvaltuuston kokous 5.1.1946 § 30–33; 30.4.1946 § 2–5; 11.1.1947 § 27–28; 27.3.1947 § 19; 7.6.1947 § 16; 2.9.1947 § 7, § 10; 27.11.1947 § 16–17; 25.6.1948 § 8; 3.12.1948 § 24; 14.6.1950; 12; 27.6.1950 § 24; Kunnanhallituksen kokous 7.12.1949 § 13; Mäntyoja 1951, 88.

¹⁸⁶ Ks. esim. KKA, Kunnanhallituksen kokous 12.4.1949 § 3; 18.8.1949 § 15; 30.8.1949 § 2; 6.9.1949 § 8–9; Kunnanvaltuuston kokous 1.9.1949 § 6–7; 4.5.1951 § 29; 27.11.1951 § 1.

ei sinällään muuttanut Kuusamon kunnan toimintamallia, vaan edelleen jokaisen koulun kohdalla haettiin täyttä 100 % avustusta.¹⁸⁷

Valtionavustusten merkitystä kansakoulujen rakentamiseen ei ole juuri tutkittu aiemman tutkimuskirjallisuuden puitteissa. Tero Parkkonen on tehnyt pro gradu -tutkielman, jossa hän on työnsä yhtenä osana käsitellyt paikallishistorioiden kautta kansakoulujen valtionavustuksia 1800-luvun puolella¹⁸⁸. Sotien jälkeisen ajan koulurakentamiseen ei kuitenkaan tunnuta syventyneen paikallishistorioissakaan näin yksityiskohtaisella tasolla, joten Kuusamon menettelytavan vertailu valtionavustusten käytön suhteen on osoittautunut vaikeaksi. Pidän kuitenkin todennäköisenä, että niiden köyhien kuntien kohdalla, joiden kansakouluverkko oli vielä sotien jälkeen keskeneräinen, valtion rahoitus on ollut merkittävä tekijä kansakoulun yleistymisen mahdollistajana.

6.2. Rakennustoiminta hidastuu talousvaikeuksien takia

Huhtikuussa 1950 kunnan rakennustoiminta hidastui taloudellisten vaikeuksien takia. Tuolloin jouduttiin keskeyttämään kivirakenteisten Heikkilän, Poussun ja Ylä-Suiningin koulujen urakat, koska urakoitsija Huhtalat ja Niittymäki ilmoitti, etteivät he pysty jatkamaan rakentamista talousvaikeuksien vuoksi. Urakoitsija ehdotti kunnalle, että kunta hankkisi työmaille tarvittavat rakennustarvikkeet ja maksaisi työntekijöiden palkat. Urakoitsijoiden vastuulle jäisi tällöin työnjohtaminen ja tarviketilausten suorittaminen. Kunnanhallitus ei kuitenkaan hyväksynyt kyseistä ehdotusta, joten kolmen kivikoulun rakentaminen jouduttiin keskeyttämään toistaiseksi. Urakat seisoivat toukokuuhun, jolloin kunnanhallitus päätti jatkaa rakennustöitä kunnan omina töinä. Tähän päädyttiin, koska uusien rakennusurakoiden solmimiseen ei uskottu olevan suuria mahdollisuuksia. Kunnan rakennusmestareiden ollessa kiireisiä muilla rakennustyömaille kuntaan päätettiin palkata tilapäisesti kolme uutta rakennusmestaria hoitamaan kivikoulujen rakennusurakat loppuun.¹⁸⁹

¹⁸⁷ Ks. esim. KKA, Kunnanvaltuuston kokous 27.6.1950 § 23.

¹⁸⁸ Ks. tarkemmin Parkkonen, Tero (2008). *Kansakoululaitoksen perustaminen 1800-luvun puolivälistä 1900-luvun loppuun. Kuntakokouksen suhtautuminen kansakoulukysymykseen tasa-arvon ja alueellisuuden kannalta*. Suomen historian pro gradu -tutkielma, Jyväskylän yliopisto. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:ju-200808125645>, viitattu 11.5.2012.

¹⁸⁹ KKA, Kunnanhallituksen kokous 13.4.1950 § 2; 2.5.1950 § 15.

Syyskuussa käynnissä oleva rakennustoiminta oli jälleen vastatuulella. Tuolloin Kuusamon kunnanhallitus totesi kunnan oman taloustilanteen käyneen niin vaikeaksi, että kunnan kaikki rakennustoiminta on keskeytettävä. Ainoa poikkeus tehtiin valtion aravarahoituksen kautta rahoitetun Arava-talon¹⁹⁰ rakentamisen kohdalla, minkä rakentamista päätettiin jatkaa. Kaikilla muilla työmailla työt keskeytettiin ja tarvikkeet varastoitiin, jotta ne eivät pilaantuisi töiden seisoessa. Myöhemmin syyskuussa kunta sai myös talousasiain ministerivaliokunnan kunnille lähettämän kehotuksen, jonka mukaan kuntien tulisi omien etujensa vuoksi lykätä ja jättää toteuttamatta uusien kansakoulujen rakentamissuunnitelmat. Kielto liittyi ilmeisesti hallituksen toimiin, joilla se pyrki estämään rakennusalalla ilmenneen rakennustarvikkeiden ja ammattityömiesten puutteesta seuranneen keinottelun ja pimeiden palkkojen maksamisen¹⁹¹. Kuusamossa oli tuolloin jo hyväksytty vuoden 1951 aikana aloitettavien koulu-urakoiden piirustukset ja saatu niitä varten jo varojakin. Kunnanvaltuusto kuitenkin päätti kehottaa kunnanhallitusta ottamaan huomioon talousasiain ministerivaliokunnan huomautuksen tulevia rakennussuunnitelmia tehtäessä. Rahoitustilanteesta keskusteltiinkin jälleen lokakuussa. Tuolloin todettiin vaikean taloudellisen tilanteen lisäksi olevan pulaa myös monista tärkeistä rakennustarvikkeista, esimerkiksi lasista. Rakennustarvikepula sekä talousvaikeudet yhdessä johtivat tilanteeseen, jossa ei nähty olevan muuta ratkaisua kuin keskeyttää heti kaikki rakennustyöt. Töitä päätettiin alustavasti jatkaa seuraavana keväänä, jolloin keskeneräiset työt olisi myös vuodenajan puolesta helpompi suorittaa.¹⁹²

Marraskuussa kunnanjohtaja teki tarkastuskierroksen yhdessä rakennusmestareiden Rissasen, Pramilan sekä Kankkusen kanssa Mustosen, Kuontilan, Haatajan, Noukvavaaran ja Murtovaaran koulutyömaille. Tarkastusten tarkoituksena oli kartoittaa, voisiko rakentamista jatkaa joillakin näistä kunnan rakennuskohteista. Tarkastuskierroksen seurauksena Murtovaaran sekä Haatajan koulujen rakentamista päätettiin jatkaa tietyin ehdoin. Nämä koulut otettiin rakennettavaksi, koska koulutilat saataisiin käyttöön melko vähin kustannuksin. Haatajan koulun rakentamisessa

¹⁹⁰ Lyhenne Arava tulee sanoista asuntorakennustuotannon valtuuskunta. Aravajärjestelmä luotiin vuonna 1949 helpottamaan sotien jälkeistä asutuspulaa. Lähde: Aravaa kautta aikojen 1999, 2–6.

¹⁹¹ Valtiopäivä pöytäkirjat 24.8.1950 valtioneuvoston tiedonanto.

¹⁹² KKA, Kunnanhallituksen kokous 19.9.1950 § 2; 17.10.1950 § 13; 14.11.1950 § 12; Kunnanvaltuuston kokous 22.9.1950 § 2.

päätettiin kuitenkin keskittyä vain luokkatiloihin ja jättää niistäkin esimerkiksi loppumaalaukset tekemättä. Murtovaaran koulu tulisi myös sellaiseen kuntoon, että koulunkäynti voitaisiin aloittaa. Viimeistelytyöt tosin päätettiin suorittaa myöhemmin kesällä. Muiden tarkastuksen kohteena olleiden koulujen rakennustyöt päätettiin pitää keskeytettynä. Aivan marraskuun lopulla päätettiin myös Heikkilän koulun rakennustöitä jälleen jatkaa. Kyseisellä koululla ei ollut enää muita töitä kokonaan tekemättä kuin maalaustyöt. Koulun lämmitystä pidettiin muutenkin päällä koko ajan, joten rakennuslautakunnan mukaan olisi järkevää suorittaa koulun rakentaminen loppuun. Tällöin kunta säästäisi Heikkilän koulun vuokramenoissa sekä välttyisi ylimääräisiltä lämmityskustannuksilta. Muiden koulujen osalta rakennustyöt jäivät keskeytetyiksi kesään 1951 asti.¹⁹³

6.3. Puutteellinen rakennustyövalvonta sekä rakennuslaatu

Vuoden 1951 alussa rakennustöiden valvonta sekä laatu aiheuttivat keskustelunaihetta kunnan päättäjille. Rakennustöiden valvonnassa todettiin tapahtuneen epäkohtia, mutta ongelman ei koettu johtuneen rakennusmestareiden lukumäärän vähyydestä. Keskusteluissa tuli ilmi esimerkiksi kesällä 1950 Heikkilän koulun rakennustyömaalla tapahtunut laiminlyönti, josta oli seurannut rakennusmaalla tapahtuneita väärinkäytöksiä. Yhdeksi syyksi syntyneeseen tilanteeseen todettiin olleen rakennustyömaan valvojan, jota kuvailtiin toimeen sopimattomaksi nuoreksi mieheksi. Heikkilän koulun rakennustyömaan tapahtumia päätettiin tutkia rakennuslautakunnan toimesta. Muuten todettiin, etteivät rakennusmestarit ole talviaikaan läheskään yhtä kiireisiä kuin kesäaikana, joten heitä kehoitettiin kiinnittämään valvontatehtäviinsä entistä enemmän huomiota.¹⁹⁴

Valvonnan heikkous puhutti jälleen toukokuussa, kun kunnanvaltuusto keskusteli laajasti rakennustyömailla ilmenneistä virheistä. Virheiden syyksi löydettiin useita rakennusteknisiä seikkoja, mutta vakavimpana puutteena pidettiin edelleen heikkoa rakennusvalvontaa. Valvojien koettiin olevan liian nuoria ja pätemättömiä tehtäviinsä.

¹⁹³ KKA, Kunnanhallituksen kokous 14.11.1950 § 12; 28.11.1950 § 7; Rakennuslautakunnan kokous 25.11.1950 § 14; 16.5.1951 § 2.

¹⁹⁴ KKA, Kunnanhallituksen kokous 16.1.1951 § 7; 27.2.1951 § 4.

Yhdeksi ratkaisukeinoksi tähän ongelmaan nähtiin olevan kokeneempien kirvesmiehien ottamista rakennusmaiden valvojiksi.¹⁹⁵

Keskusteluissa käytiin läpi myös rakentamisen vaihtelevaa laatua. Rakennetuilla kouluilla oli tullut ilmi monenlaisia virheitä ja puutteita. Ongelmia olivat aiheuttaneet muun muassa väärin poratut tai kuivat kaivot, ullakoilla sijaitsevat puutteellisesti vuoratut vesisäiliöt, jotka saattoivat vuorauksen puutteellisuuden vuoksi jäätyä helposti, uuneja pidettiin huonosti tehtyinä ja niiden materiaalivalintoja heikkoina, minkä johdosta uuneja oli jo jouduttu uusimaan. Myös rakennussuunnittelussa ja rakentamisessa todettiin löytyneen jälkikäteen vaikeasti korjattavia virheitä. Erityisesti kellareiden kohdalla oli ollut vaikeuksia lämpötilan suhteen, mitä paikoin pyrittiin korjaamaan kaminalämmityksellä. Koulutiloissa ongelmia aiheuttivat lahoavat lattiat, joita oli jouduttu uusimaan useille eri kouluille. Lahoamisongelman syynä uskottiin olevan kouluilla käytetyt sopimattomat täytteet tai täytteiden heikko kuivaaminen. Myös koulujen kattojen vuotaminen aiheutti ongelmia muutamilla kouluilla.¹⁹⁶ Jälleenrakennuskautena rakennettujen koulujen heikko laatu on todettu myös muualla kuin Kuusamossa. Esimerkiksi Sallassa erään koulun talousrakennuksen katto romahti alas rakennusvirheen takia. Rakennuslaadun matalasta tasosta johtui myös se, että jälleenrakennuskautena rakennettuja kouluja on jouduttu remontoimaan normaalia nopeammin. Heikon laadun takana on ajateltu olevan Kuusamossakin vaivannut pula ammattitaitoisista työntekijöistä sekä materiaaleista ja rakennustöiden suorittaminen kiireessä.¹⁹⁷

Kuusamossa laatuongelmien tultua ilmi haluttiin korostaa kaksivaiheisen rakentamisen tärkeyttä. Ensimmäisessä vaiheessa koulu tulisi saada vesikattovaiheeseen ja keväällä toisessa vaiheessa suoritettaisiin muuraustyöt. Muurausten tulisi antaa kuivua tarpeeksi, jonka jälkeen rakennukseen voisi laittaa täytteet. Sisustus ja maalaustyöt tulisi jättää kesäaikaan. Tällä tavalla uskottiin välttävän täytteiden vettymiseltä, mitä liiallinen muurauskosteus voi aiheuttaa. Vaihteleva laatu otettiin myös huomioon rakennuslautakunnan kesälle 1951 laatimassa rakentamissuunnitelmassa. Siihen tuli

¹⁹⁵ KKA, Kunnanvaltuuston kokous 4.5.1951 § 16.

¹⁹⁶ KKA, Kunnanhallituksen kokous 12.9.1950 § 24; 14.8.1951 § 12; Kunnanvaltuuston kokous 4.5.1951 § 16.

¹⁹⁷ Palva 1966, 120; Heinänen 1993, 381.

erikseen listata kaikkien työmaiden kohdalle töiden tarkempi määrittely, työjärjestys, arvioitu rakennusaika sekä työmaiden valvoja. Näiden lisäksi suunnitelmaan kuului nimetä keskeneräisille työmaille etumiehet, joiden tehtäviin kuului valvoa sekä urakoitsijan että kunnan suorittamia töitä.¹⁹⁸ Aiempina vuosina rakennuslautakunta ei ollut saanut kunnanhallitukselta näin selkeitä ohjeita rakentamissuunnitelman tekemiseen. Vuoden 1951 ohjeistus voikin olla pyrkimystä ennaltaehkäistä aiemmin ilmenneiden ongelmien uusiutumista. Sen sijaan rakennusmaiden rakennusmateriaalien ja työvoiman hankkimisessa ei enää todettu olevan samanlaisia ongelmia kuin aiempina vuosina oli esiintynyt¹⁹⁹. Koulujen rakentamisen aikatauluna oli aiemminkin pidetty kaksi vuotta kestäväää rakentamisohjelmaa. Edellä esittämäni tapaan kuitenkin useat koulut valmistuivat tätä nopeammin. Voitaneenkin sanoa, että paikoin se, mikä voitti nopealla rakennustahdilla, hävittiin rakentamisen laadussa.

Lokakuussa kunnanhallitus asetti toimikunnan tutkimaan kouluja ja selvittämään, olivatko keskusteluissa ilmi tulleet valitukset koulujen rakennuslaadusta aiheellisia. Ensimmäisenä toimikunta kävi tarkastamassa seitsemän²⁰⁰ eri koulun tilanteen. Tehdyssä tarkastuksessa löytyi useita rakennusvirheitä ja epäloogisuuksia, jotka vastasivat aikaisemmissa keskusteluissa käsiteltyjä ongelmia. Tarkastuksissa huomattiin muun muassa, että kouluilla oli käytetty täyteenä märkää sahapurua. Huomauttamisen arvoista oli myös se, että kouluille oli jo asennettu sähköjohtoja, vaikka niitä ei vielä muuten ole kytketty sähköverkkoon. Johdot jouduttiin usein jälkitöiden yhteydessä irrottamaan ja osittain uusimaan, mistä on seurannut ylimääräisiä kustannuksia.²⁰¹

Rakennustöiden laadussa ilmenneet ongelmat voivat olla yksi syy siihen, miksi kunta rakensi tarkastelujaksoni viimeisinä vuosina kouluja myös kunnan omina töinä. Aiemmin urakatöitä oli perusteltu nimenomaan nopeudella, hinnalla ja sillä, että kouluista tulee ”parempia”. Tämä käsitys kuitenkin osoittautui paikoin erheelliseksi useiden rakennusvirheiden myötä.

¹⁹⁸ KKA, Kunnanvaltuuston kokous 4.5.1951 § 16; Kunnanhallituksen kokous 8.5.1951 § 7; Rakennuslautakunnan kokous 16.5.1951 § 2.

¹⁹⁹ KKA, Kunnanvaltuuston kokous 4.5.1951 § 16.

²⁰⁰ Ensiksi toimikunta tarkasti Haatajan, Kallungin, Kurkijärven, Liikasen, Mustaniemen, Ollilan ja Säkčilän koulut. Lähde: KKA, Kunnanvaltuuston kokous 27.11.1951 § 26.

²⁰¹ KKA, Kunnanhallituksen kokous 10.9.1951 § 9; Kunnanvaltuuston kokous 27.11.1951 § 26.

7. Päätäntö

Sodan jäljiltä Kuusamon kunnassa ei ollut yhtään koulutaloa, joka ei olisi kärsinyt vähintään jonkinlaisia sotavaurioita. Kunnan kansakouluverkkoa ryhdyttiinkin rakentamaan aluksi korjaamalla vaurioituneet koulurakennukset sekä jälleenrakentamalla kokonaan tuhoutuneet koulut. Kunta laati kouluhallitukselle jälleenrakennussuunnitelman, jonka mukaan vuosina 1946–1948 jälleenrakennettiin kuntaan 12 kansakoulua. Näistä kouluista valmistuivat vuoden 1948 loppuun mennessä kaikki muut koulut paitsi kirkonkylän kansakoulu, joka valmistui vuonna 1950. Kirkonkylän kansakoulu oli koko käsittelyjakson ajan kunnan suurin kansakoulu, jossa opiskeli yli 200 oppilasta.

Uudisrakenteisia kouluja ryhdyttiin rakentamaan osittain samanaikaisesti kuin jälleenrakennuskouluja, kun Mustaniemen koulun rakentaminen päätettiin aloittaa vuonna 1947. Muuten laajemmassa mittakaavassa uudiskouluja ryhdyttiin rakentamaan vuonna 1949, jolloin aloitettiin kaikkiaan 13 koulun rakennustyöt. Kun myös vuonna 1950 aloitettiin 13 koulun rakentaminen, voi vuosia 1949 ja 1950 kuvailla kiivaan koulurakentamisen vuosiksi, joiden jälkeen rakennustahti hidastui. Näinä vuosina kunta oli myös tehostanut tapansa hankkia koulujen rakennuspiirustuksia verrattuna jälleenrakennuskoulujen aikaiseen hankkimistapaan. Pääosa piirustuksista oli kunnan rakennusmestareiden piirtämiä. Rakennusmestari Kinnusen laatimia piirustuksia käytettiin käsittelemälläni ajanjaksolla kaikkiaan 23 koululla. Kinnunen oli laatinut useamman erilaisen piirustustyypin kansakouluille, mutta suuren suosion vuoksi hänen piirtämänsä koulut jättivät Kuusamon kansakouluille yhtenevän ilmeen.

Koulujen rakentamistahti hidastui selvästi vuosina 1951–1955. Tuolloin pyöriteltiin kaikkiaan 11 koulun rakentamista, mutta varsinaisesti yhdeksän koulua saatiin työn alle, ja seitsemän niistä valmistui käsittelemäni ajanjakson aikana. Aluksi vuoden 1951 koulurakentaminen hidastui, koska edellisenä vuotena jälkeen jääneet koulutyöt ruuhkautuivat suoritettavaksi kesän 1951 aikana. Muuten jatkuva samojen koulujen rakentamisen siirtäminen vuodesta toiseen johtui koulupaikkakiistoista sekä keskeneräisestä isojaosta ja tieverkosta, joka vaikeutti muun muassa raskaiden rakennustarvikkeiden kuljettamista kouluille.

Nilon kansakoulu oli ainoa koulu, jonka rakentamisen aloittamista lykättiin vedoten rahoitusvaikeuksiin. Suunniteltu koulu oli kirkonkylän kansakoulun jälkeen kunnan toiseksi suurin koulu, joten sen rakennuskustannukset olivat kaksiopettajaisiin kouluihin verrattuna paljon suuremmat. Muuten kunnan vaikea rahatilanne näkyi varsinkin vuonna 1950, jolloin kunnan rakennustoiminta jouduttiin keskeyttämään pariin otteeseen sekä vaikean rahatilanteen että rakennustarvikkeiden puutteen takia.

Tarkastelujaksoni aikana Kuusamon kunnan koulupiirien lukumäärä nousi 66 piiriin. Omia koulutaloja valmistui kaikkiaan 48 kappaletta, minkä lisäksi sotatuhot korjattiin kuudelta kansakoululta. Näin ollen oman koulutalon sai kaikkiaan 54 kansakoulua ja loput olivat edelleen vuokratiloissa. Tarkastelujaksoni lopussa tosin omassa koulutalossa toimiva Peuran koulu päätettiin lakkauttaa toistaiseksi lukuvuoden 1955–1956 alusta. Supistettuja koulua toimi vielä vuonna 1955 kaikkiaan 17 kappaletta, joten tältä osin koulunkäynnin laadun parantamisessa oli vielä kehittämistä tarkastelujaksoni jälkeenkin. Kouluolot oli kuitenkin saatu vakiinnutettua sen verran hyvin, että viimeinen katekeettakoulu oli saatu lopetettua lukuvuodelle 1951–1952 Särkelän koulupiirin perustamisen myötä vuonna 1951.

Jälleenrakennuskauden rakennustoimintaan vaikuttivat Kuusamossa samat ilmiöt kuin, mitä valtakunnallisestikin on todettu esiintyneen sotien jälkeen. Rakennustarvikkeista oli ajoittain pulaa, jonka takia urakoitsijat joutuivat muutamissa tapauksissa odottamaan töiden jatkamista. Halukkaita urakoitsijoita ei ollut vaikea löytää, mutta rakentamisen laatu oli välillä heikkoa. Tämän katsottiin johtuvat sekä ammattitaidon puutteesta että heikoista rakennusmateriaaleista. Kunnan laaja rakennustoiminta tarjosi työmahdollisuuksia rakennustyömailla, rakennustarvikkeiden kuljetuksissa sekä rakennuspuutavaran hankkimisessa. Kunnassa, jossa suurin osa väestöstä sai elantonsa maanviljelystä, edellä kuvatut lisätyömahdollisuudet olivat tärkeä leivän jatke. Aluksi koulujen rakentamisessa suosittiin töiden teettämistä yksityisillä urakoitsijoilla, mutta tarkastelujaksoni loppupuolella kunta alkoi suorittaa koulurakentamista myös omana työnään. Tähän saattoi vaikuttaa urakkatöissä havaitut laatuongelmat sekä rakennustoiminnan rauhoittuminen, joka vapautti resursseja kunnan rakennustoimesta.

Kunnan laaja rakennustoiminta oli suurelta osalta aluksi jälleenrakentamista, mutta viimeistään 1950-luvun puolella termin voi asettaa kyseenalaiseksi. Kunnan

rakennustoiminnassa aletaan keskittyä uudisrakentamiseen ja olojen kehittämiseen sotaa edeltänyttä tasoa korkeammaksi. Tästä osoituksena on esimerkiksi jo rakennettujen jälleenrakennuskoulujen sekä uudiskoulujen sähköistäminen ja vesijohtojen asentaminen sekä jatkuvasti laajeneva tieverkko. Kunnan olojen kehitys näkyi myös siinä, että vuonna 1955 lakkautettiin Peuran kansakoulu. Tieolojen parannuttua oli kannattavampaa kuljettaa lapset naapurikouluun kuin ylläpitää pientä supistettua koulua.

Laaja koulurakentaminen oli mahdollista Kuusamon kunnassa valtionrahoituksen ansiosta. Valtio kustansi täysin sodassa tuhoutuneiden koulujen jälleenrakentamisen myös niiden koulujen osalta, jotka jäivät siirtyneen itärajan taakse. Kuusamon kunta osasi käyttää valtion tukia hyödykseen, josta hyvänä osoituksena on esimerkiksi se, että ilmoitetun 14 sodassa tuhoutuneen koulun tilalle rakennettiin kaikkiaan 15 jälleenrakennustitteliä kantavaa koulua, kun rajan taakse jääneen Pukarin koulun tilalle rakennettiin Kivijärven ja Hiltusen jälleenrakennuskoulut. Uudiskoulujenkin osalta valtion kustantama osuus nousi huomattavaksi, ja jäljelle jääneen summan Kuusamon kunta rahoitti lainavaroin. Voitaneenkin sanoa, että ilman valtion rahallista panostusta oppivelvollisuuden laajentaminen kaikkien kuusamolaisten lasten ulottuville, olisi ollut mahdotonta. Tiheämmällä oppilasasuntolaverkolla olisi tarvittavien koulujen lukumäärä voinut jäädä pienemmäksi, mutta Kuusamossa vanhempien kuvattiin olevan haluttomia lähettämään lapsiaan viikoksi asuntolaan. Sen sijaan koulupiirien asukkaat olivat aktiivisesti ajamassa etujaan ja ehdottivat kunnalle koulupiirien jakamista sekä uusien koulutalojen rakentamista lähemmäksi asutusalueita.

Valtion vahvan roolin koulujen rakentamisesta voi katsoa olevan tärkeä koulupoliittinen kannanotto oppivelvollisuuden laajentamiseksi kaikille lapsille. Kansainvälisissä tutkimuksissa on myös havaittu koulupolitiikan liittyvän vahvasti kansallisvaltioiden kehittämiseen²⁰². Yhteisellä koulutuksella on usein pyritty luomaan vahvaa kansallista identiteettiä, ja myös Suomen koulupolitiikan kehittymisen voi sanoa seuranneen tätä perinnettä, koska juuri 1860-luvulla kansanopetus otti ensi askeleensa. Koulutusta voidaan käyttää toisaalta myös maan sisäisten ongelmien, kuten esimerkiksi eri etnisten ryhmien välisten ongelmien, oikeuttamiseen. Näin on tapahtunut esimerkiksi Bosnia ja

²⁰² Ks. esim. Boli & Ramirez 1987, 2–12.

Hertsegovinassa, jossa koulutus on vielä 2000-luvun alussa järjestetty lasten ja nuorten etnisen taustan mukaisesti²⁰³. Saara Tuomaala huomauttaa, miten myös Suomessa panostus kansakouluun ja oppivelvollisuuden läpi menemiseen liittyi kansalliseen kriisiin ja kansan eheyttämispolitiikkaan vuoden 1918 sisällissodan jälkeen.²⁰⁴ Tilanteen voidaan ajatella olevan osaltaan vastaava vuoden 1945 jälkeen, koska maan olot haluttiin palauttaa niin sanottuun normaalitilaan, johon kuuluu ihanteena myös kaikille kuuluva koulunkäynti.

Pro gradu -työssäni olen esittänyt, miten kouluverkko ja oppivelvollisuus ulotettiin Kuusamossa kaikkien lasten velvollisuudeksi. Kuusamossa omaleimaista ratkaisua edustavat niin sanotut kappelikoulut, joissa koulutilat oli suunniteltu niin, että myös kirkollisia tapahtumia voitiin järjestää koululuokassa. Tämän työn puitteissa olen keskittynyt lähinnä kouluverkon rakenteelliseen laajenemiseen, mutta jatkossa aihetta voisi syventää tarkastelemalla, miten koulunkäynnin arki erosi rinnakkain toimivissa erilaisissa koulumuodoissa. Osa kouluista toimi vuosikausia talojen pirteissä, joissa koulunkäynnin muoto on tilojensa puitteissa erilaista kuin koulunkäynti varta vasten niille suunnitelluissa tiloissa. Kansakoulurakennus toimi myös usein ainoana kylän julkisena tilana, joten niissä järjestettiin myös koulunkäyntiin liittymättömiä tapahtumia. Kappelikoulut ovat juuri hyvä esimerkki tällaisesta tilanteesta. Tämän tähden myös itse koulurakennuksen merkitystä kylälle ja sen asukkaille voisi olla hedelmällistä tarkastella.

²⁰³ Torsti 2003, 154–155.

²⁰⁴ Tuomaala 2004, 63–71.

LÄHTEET

I ALKUPERÄISLÄHTEET

arkistolähteet

Kuusamon kaupungin arkisto (KKA), Kuusamo

Kunnallislautakunnan pöytäkirjat 1945–1948

Kunnanhallituksen pöytäkirjat 1948–1955

Kunnanvaltuuston pöytäkirjat 1945–1955

Kansakoululautakunnan pöytäkirjat 1946–1955

Kuusamo rakennuslautakunta

Rakennuslautakunnan pöytäkirja ja rakennusvastaanotto
pöytäkirja 1947–1949

Rakennuslautakunnan pöytäkirjat 1949–1955

Kuusamon kunnalliskertomus 1945, 1946, 1950, 1960

II KIRJALLISUUSLÄHTEET

1. tutkimuskirjallisuus

Aravaa kautta aikojen (1999), Valtion asuntorahasto, Helsinki.

Boli, John & Ramirez Francisco O. (1987), *The Political Construction of Mass Schooling: European Origins and Worldwide Institutionalization*. *Sociology of Education* 1987, vol. 60, 2–17.

Ervasti, Seppo & Vasari Yrjö (1978), *Kuusamon historia I*. Kuusamon kunta, Kuusamo.

Ginzburg, Carlo (1996), *Johtolankoja: kirjoituksia mikrohistoriasta ja historiallisesta metodista*. Gaudeamus, Helsinki.

Halila, Aimo (1949), *Suomen kansakoululaitoksen historia IV. Oppivelvollisuuskoulu vuosina 1921–1939*. WSOY, Helsinki.

Heinänen, Hannu (1993), *Sallan historia*. Sallan kunta ja seurakunta, Salla.

Huusko, Katri (toim.) (1985), *Tuhottu ja jälleenrakennettu Kuusamo*. Kirjapaino Osakeyhtiö Kaleva, Oulu.

Hyyrö, Tuula (2007), ”Oppilasasuntola – syrjäseudun lapsen koulukoti”. Teoksessa: Arola, Pauli et al. (toim.), *Koululaitos itsenäisen Suomen rakentajana*. Suomen kouluhistoriallinen seura, Helsinki. s. 221–249.

Hölsä, Martti (2007), ”Sotavuodet ja koulunkäynti”. Teoksessa: Arola, Pauli et al. (toim.), *Koululaitos itsenäisen Suomen rakentajana*. Suomen kouluhistoriallinen seura, Helsinki. 46–74.

Junila, Marianne (2000), *Kotirintaman aseveljeyttä. Suomalaisen siviiliväestön ja saksalaisen sotaväen rinnakkainelo Pohjois-Suomessa 1941–1944*. SKS, Helsinki.

Karonen, Petri (2006), ”Kun rauha tuo omat ongelmansa”. Teoksessa: Karonen, Petri & Tarjamo Kerttu (toim.), *Kun sota on ohi. Sodista selviytymisen ongelmia ja niiden ratkaisumalleja 1900-luvulla*. SKS, Helsinki.

Koljonen, Anita (1983), *Kuusamon siirtoväki. Perinteistä nykyaikaan*. Koillissanomat Oy, Kuusamo.

Laine, Antti (1990), ”Koulut ja yliopistot sota-ajan yhteiskunnassa”. Teoksessa: Hietanen Silvo (toim.), *Kansakunta sodassa 2. Vyö kireällä*. Valtion painatuskeskus, Helsinki. 170–179.

Lehtola, Veli-Pekka (2003), ”Tuhon ja nousun vuodet (1939–1965)”. Teoksessa: Lehtola, Veli-Pekka (toim.), *Inari. Aanaar. Inarin historia jääkaudesta nykypäivään*. Inarin kunta, Inari. 350–489.

Mäntyoja, Aaro (toim.) (1951), *Kansakoulun lainsäädäntö*. Otava, Helsinki.

Palva, Pauli (1966), ”Kansakoulurakennukset vuosisadan aikana”. Teoksessa: Henttonen, Antti & Järvi, Lauri & Nurmi Veli & Valtasaari, Antero (toim.), *Kansakoulu 1866–1966*. Otava, Helsinki. 115–126.

Rantatupa, Heikki (1996), ”Poliittinen historia paikallishistorioissa”. Teoksessa: Jokipii, Mauno (toim.), *Paikallishistoria*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy, 81–91.

Salmela, Alfred (1966), ”Kansakoululainsäädäntö oppivelvollisuuslain jälkeen”. Teoksessa: Henttonen, Antti & Järvi, Lauri & Nurmi Veli & Valtasaari, Antero (toim.), *Kansakoulu 1866–1966*. Otava, Helsinki. 72–101.

Savola, Eljas (1993), *Kuusamon historia V. Kuusamon isojako*. Kuusamon kunta, Kuusamo.

Torsti, Pilvi (2003), *Divergent Stories, Convergent Attitudes. A Study on the Presence of Youth in post-War Bosnia and Herzegovina*. Kustannus Oy Taifuuni, Helsinki.

Tuomaala, Saara (2004), *Työätekevistä käsistä puhtaiksi ja kirjoittaviksi. Suomalaisen oppivelvollisuuskoulun ja maalaisten kohtaaminen 1921–1939*. SKS, Helsinki.

Ursin, Martti (1980), *Pohjois-Suomen tuhot ja jälleenrakennus saksalaissodan 1944–1945 jälkeen*. Pohjois-Suomen historiallinen yhdistys, Rovaniemi.

Vattula, Kaarina (1983) (toim.), *Suomen taloushistoria 3. Historiallinen tilasto*. Tammi, Helsinki.

Waltari, Mika (1942), *Rakennustaide ja standardi. Jälleenrakentamisen ydinkysymyksiä*. Näköispainos 1982, Rakennuskirja Oy, Jyväskylä.

2. julkaisemattomat lähteet

Muhonen, Lauri (toim.) (1976), *Piirteitä kansanopetuksen vuosisataiselta taipaleelta Kuusamossa (1876–1976)*.

3. lehtiartikkelit

Karttunen Toivo (1950), ”Pientä tilastoa Kuusamon kansakouluoloista”. *Kuusamo – Suomen suurin koulupitäjä: Kevät 1950*. Kuusamon opettajayhdistys, Oulu.

4. kartat

Maanmittaushallitus (toim.) (1943) *Suomi yleiskartta 1:400 000*. Maanmittaushallitus, Helsinki.

Maanmittaushallitus (toim.) (1950) *Suomi yleiskartta 1:400 000*. Maanmittaushallitus, Helsinki.

5. Internet lähteet

Kettunen, Antti (1993), ”Kirkollista rajaseututyötä Kuusamossa ja Sallassa 1930-luvulta 1940-luvulle”. Internet-osoitteessa:

http://salla.seurakunta.net/images/kuvat/Hautajarven_rajaseutupiirin_alku.pdf, viitattu: 29.3.2012.

III VIRALLISJULKAISUT

Pieni lakisarja no. 11. Laki oppivelvollisuudesta (1934). Helsinki.

Suomen virallinen tilasto X Kansanopetus 60–63 1928–1932. Helsinki.

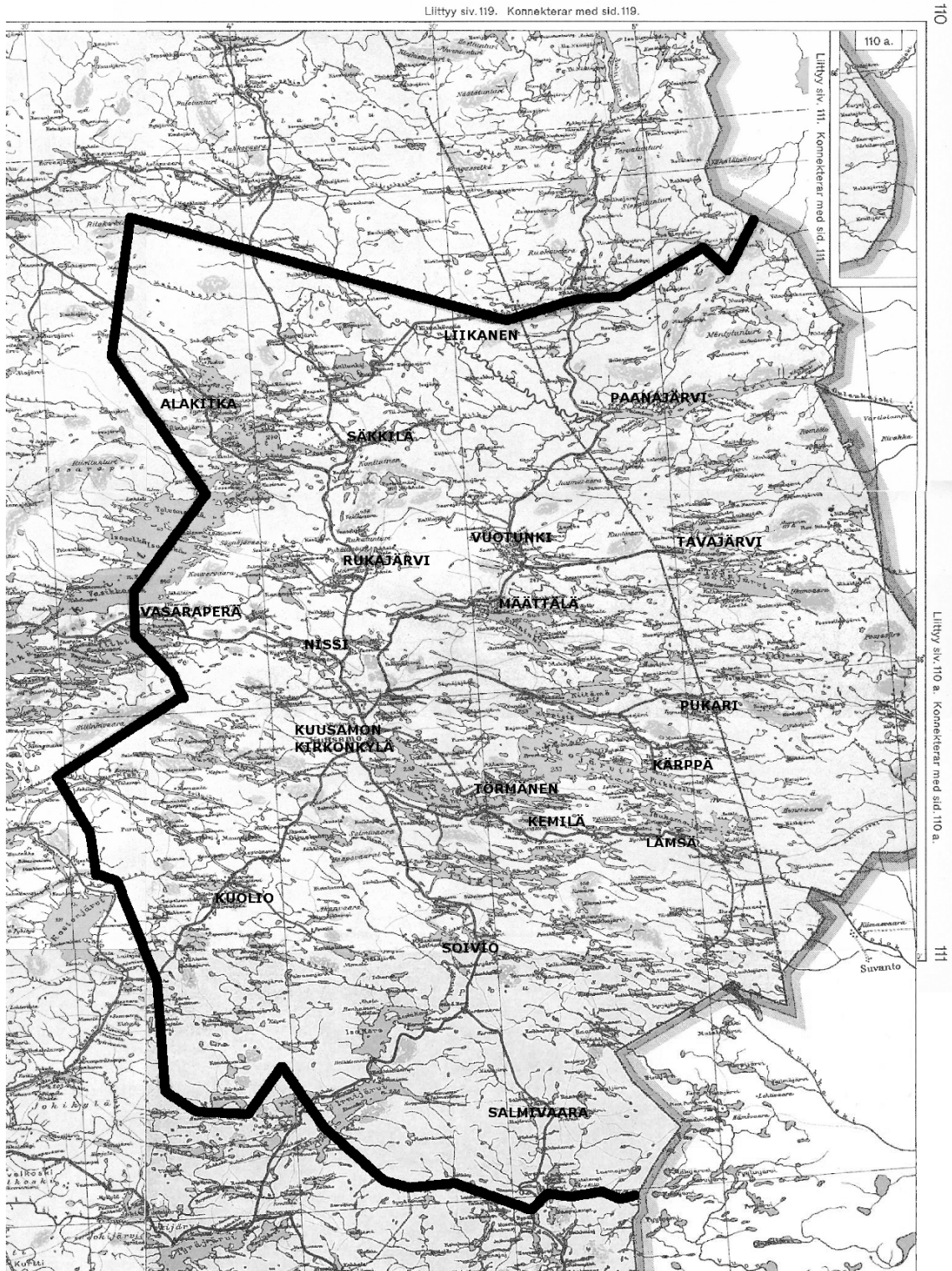
Suomen virallinen tilasto X Kansanopetus 67–69 1935–1938. Helsinki.

Suomen virallinen tilasto X Kansanopetus 78–83 1955–1961. Helsinki.

Valtiopäivät 1950. Pöytäkirjat II. Helsinki.

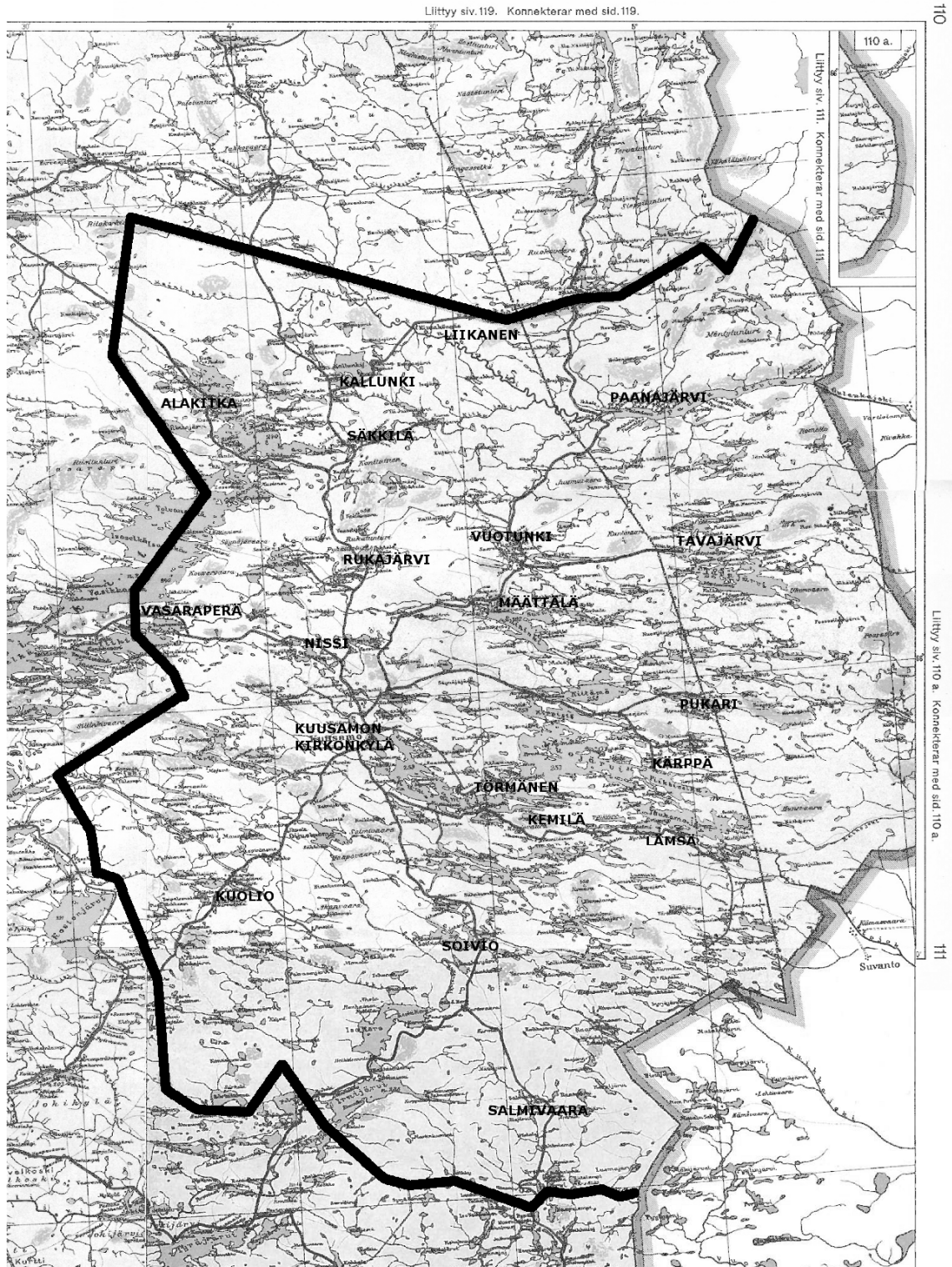
LIITTEET

Liite 1. Kartta Kuusamon valmiista koulutaloista ennen sotavuosia

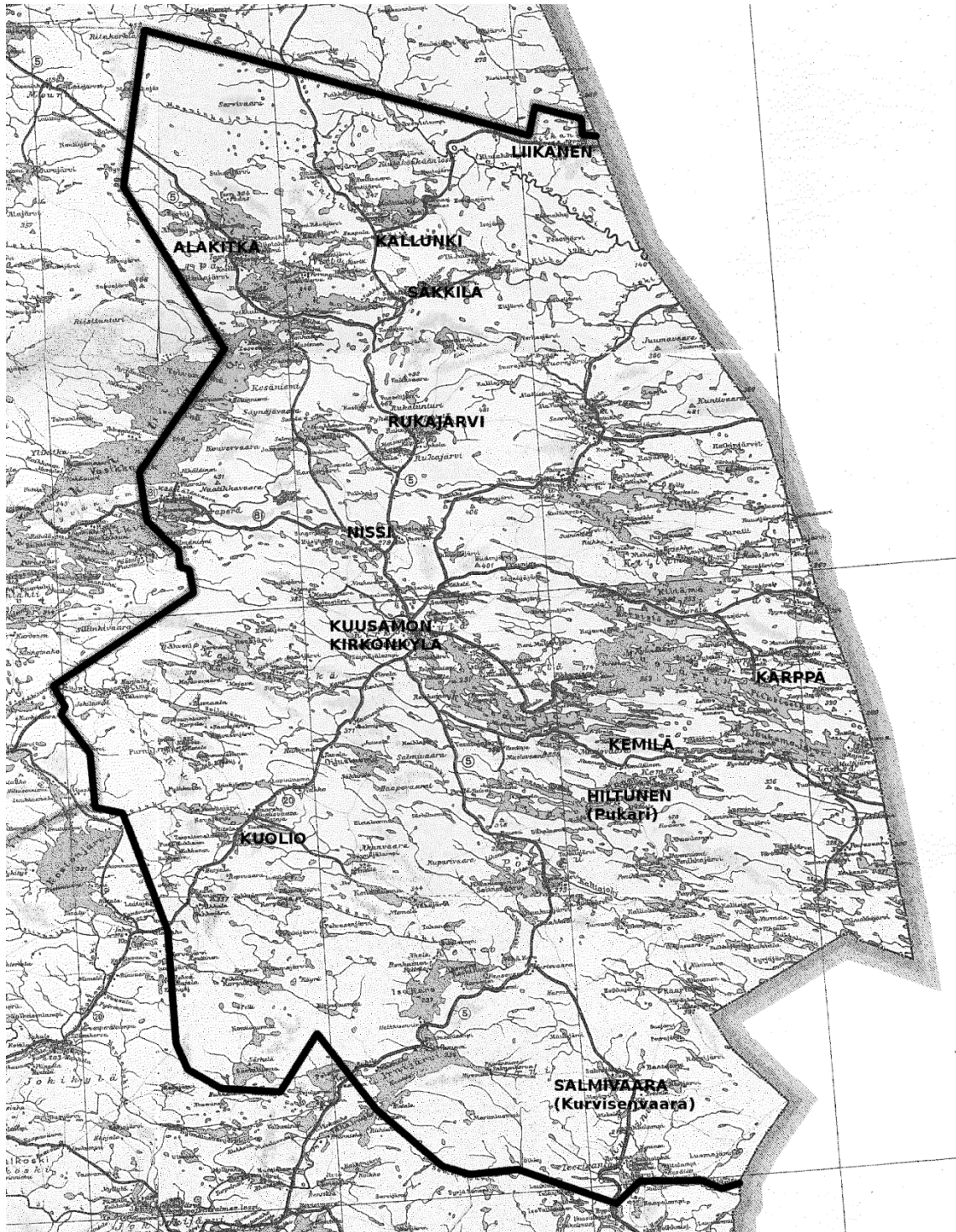
Lähde: Kartta on muokattu Maanmittaushallituksen 1: 400 000 Suomen yleiskartasta 1943, 100–103, 108–111

Liite 2. Kartta Kuusamon sotatuhoja ja -vaurioita kärsineistä kansakouluista

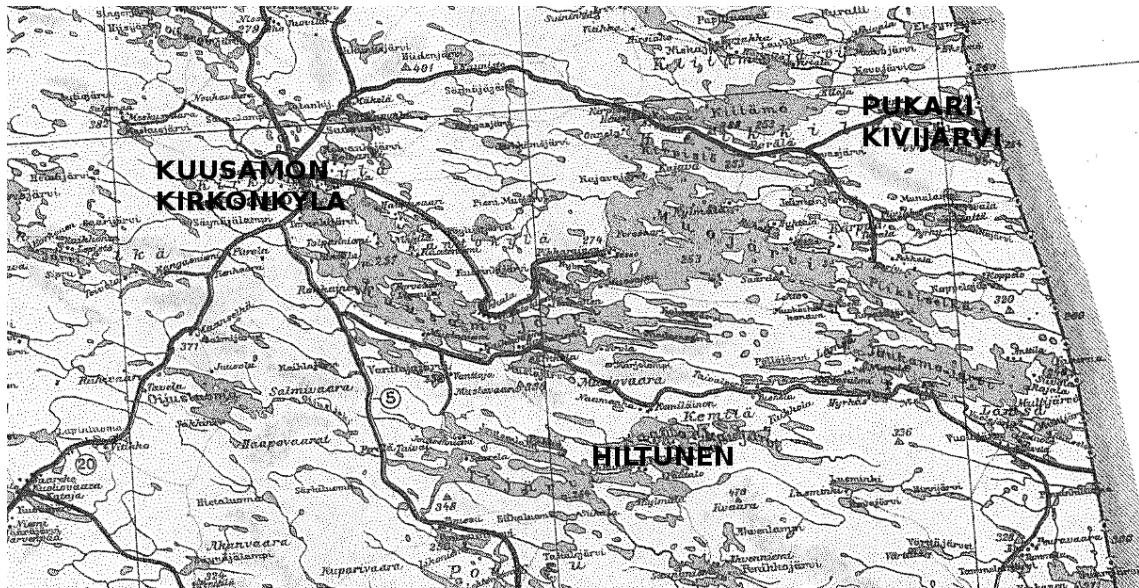
Lähde: Kartta on muokattu Maanmittaushallituksen 1: 400 000 Suomen yleiskartasta 1943, 100–103, 108–111.

LIITE 3. Kartta jälleenrakennuskoulujen sijainnista

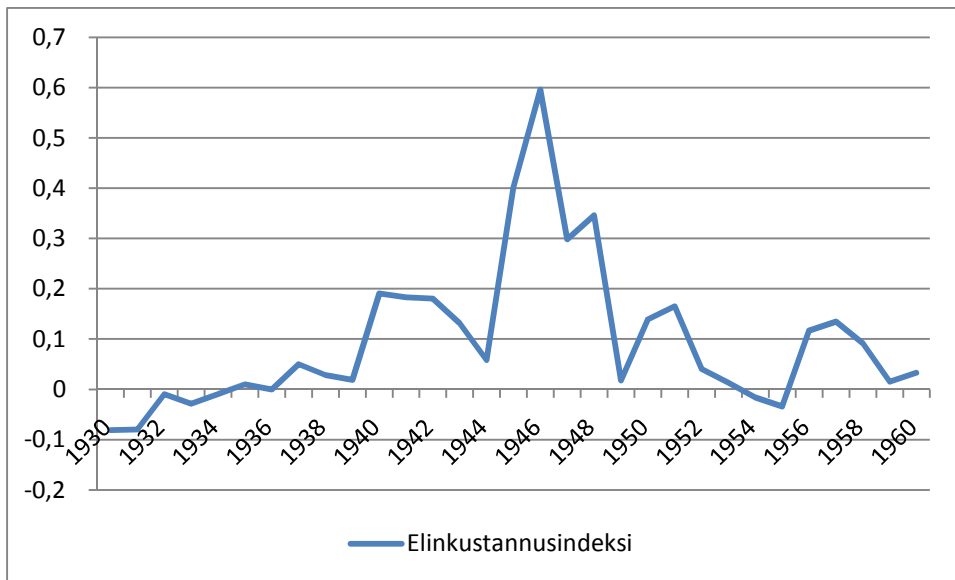
Lähde: Kartta on muokattu Maanmittaushallituksen 1: 400 000 Suomen yleiskartasta 1950, 88–91, 96–99.

LIITE 4. Kartta Hiltusen ja Kivijärven koulujen sijainnista suhteessa Pukarin koulun sijaintiin

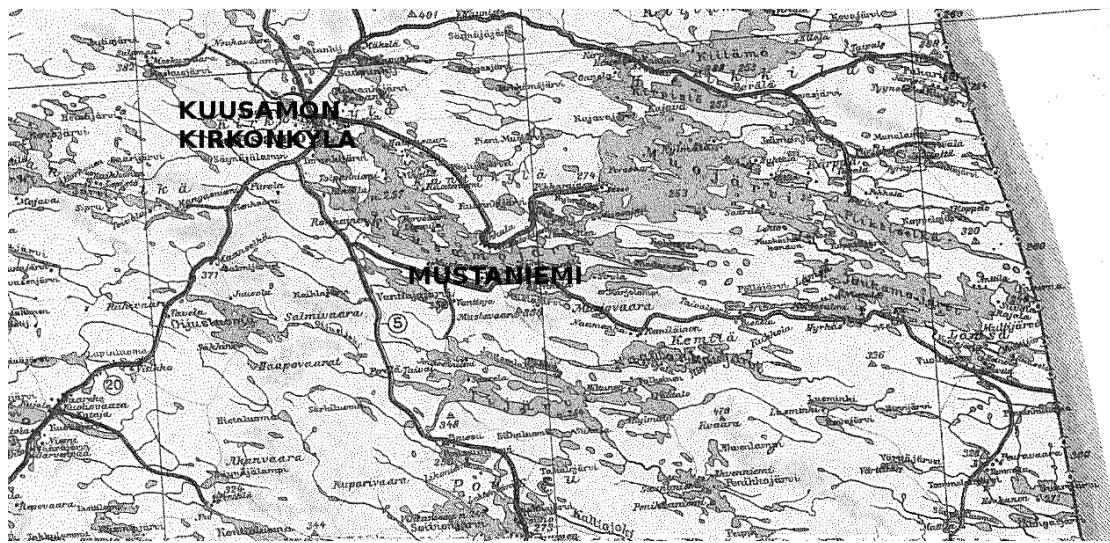
Lähde: Kartta on muokattu Maanmittaushallituksen 1: 400 000 Suomen yleiskartasta 1950, 88–91, 96–99.

LIITE 5. Elinkustannusindeksin muutos vuosina 1930–1960

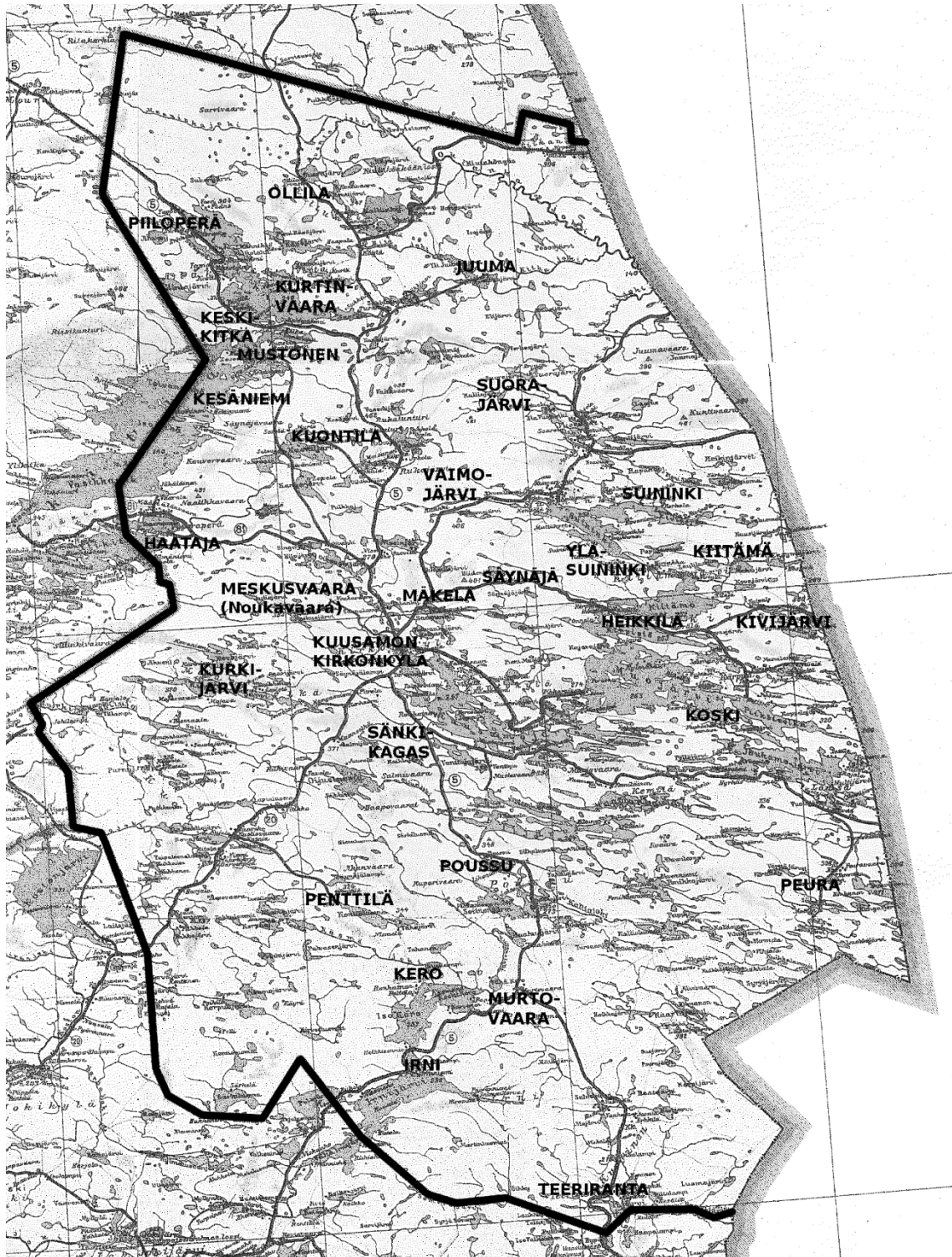
Lähde: Vattula 1983, 459–460.

LIITE 6. Kartta Mustaniemien koulun sijainnista

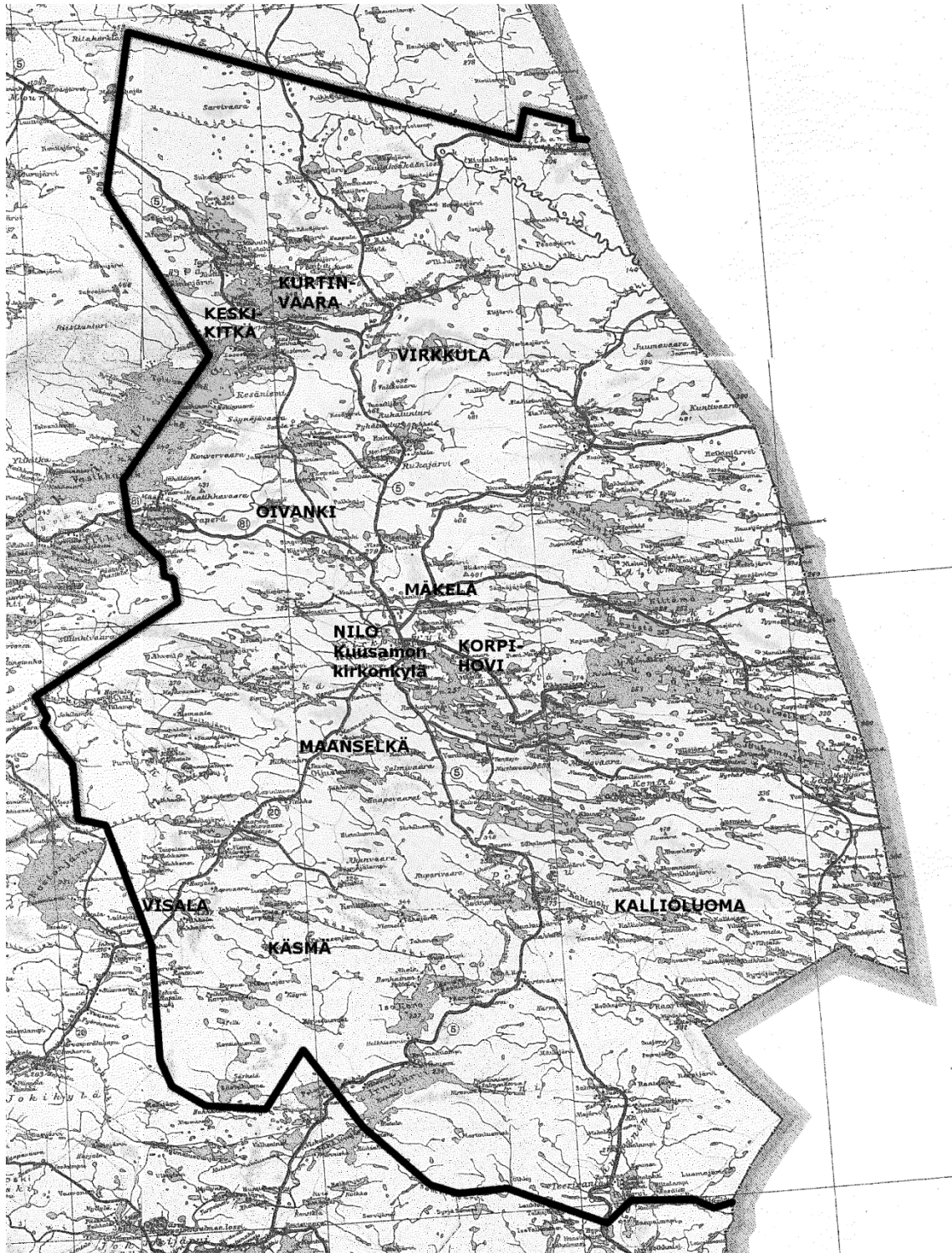
Lähde: Kartta on muokattu Maanmittaushallituksen 1: 400 000 Suomen yleiskartasta 1950, 88–91, 96–99.

LIITE 7. Kartta vuosina 1949 ja 1950 rakennussuunnitelmissa olevista kouluista

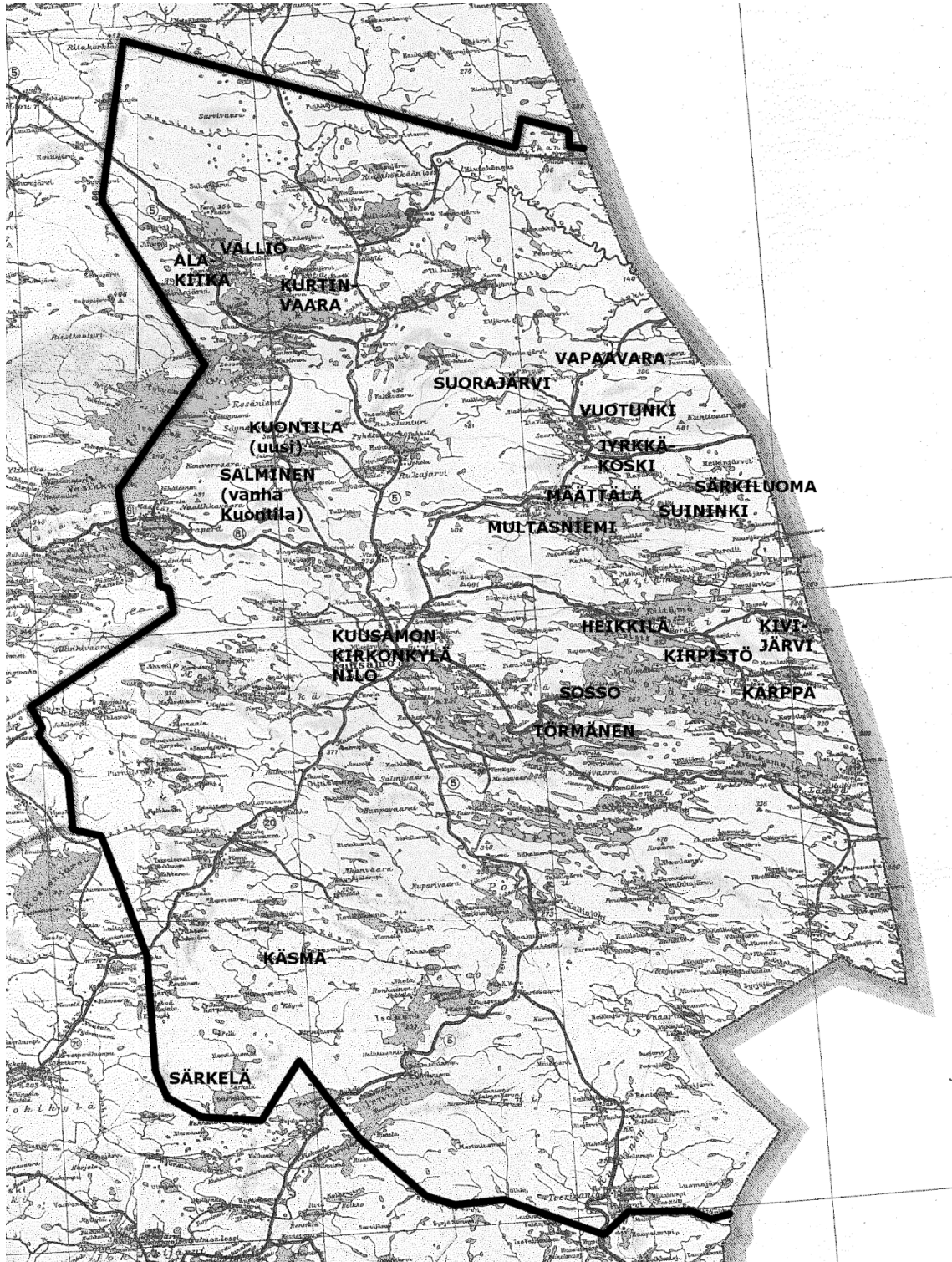
Lähde: Kartta on muokattu Maanmittaushallituksen 1: 400 000 Suomen yleiskartasta 1950, 88–91, 96–99.

LIITE 8. Kartta vuosina 1951–1955 rakennussuunnitelmissa olevista kouluista

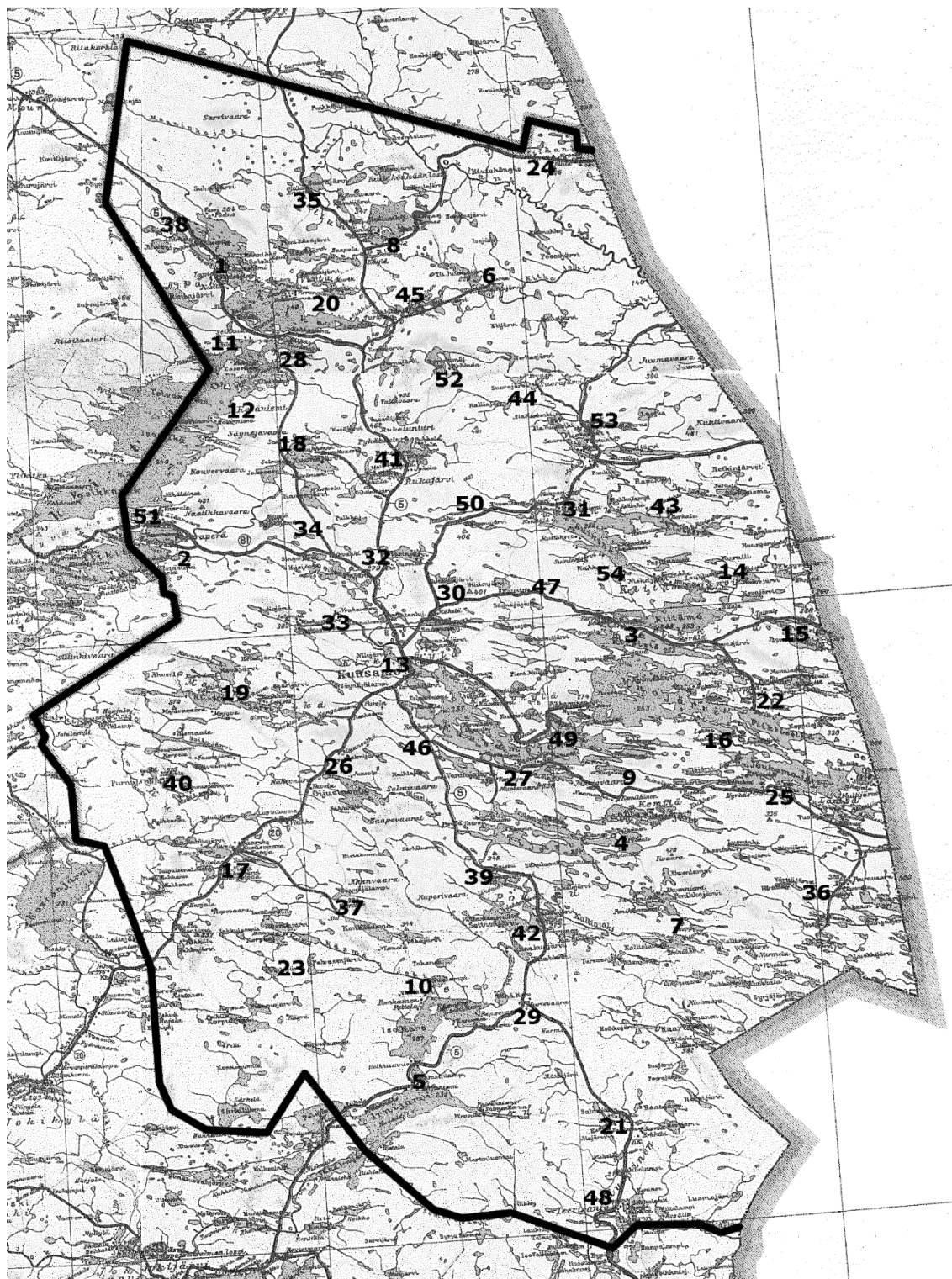
Lähde: Kartta on muokattu Maanmittaushallituksen 1: 400 000 Suomen yleiskartasta 1950, 88–91, 96–99.

LIITE 9. Kartta Kuusamoon vuosina 1951–1955 perustettujen koulupiirien sijainneista suhteessa vanhoihin jaettuihin koulupiireihin

Lähde: Kartta on muokattu Maanmittaushallituksen 1: 400 000 Suomen yleiskartasta 1950, 88–91, 96–99.

LIITE 10. Kartta Kuusamon kunnan omista koulutaloista vuoden 1955 lopussa

1 Alakitka	12 Kesäniemi	23 Käsmä	34 Oivanki	45 Säkkilä
2 Haataja	13 Kirkonkylä	24 Liikanen	35 Ollila	46 Sänkikangas
3 Heikkilä	14 Kiitämä	25 Lämsä	36 Peura	47 Säynjä
4 Hiltunen	15 Kivijärvi	26 Maanselkä	37 Penttilä	48 Teeriranta
5 Irni	16 Koski	27 Mustaniemi	38 Piiloperä	49 Törmänen
6 Juuma	17 Kuolio	28 Mustonen	39 Poussu	50 Vaimojärvi
7 Kallioluoma	18 Kuontila	29 Murtovaara	40 Purnu	51 Vasaraperä
8 Kallunki	19 Kurkijärvi	30 Mäkelä	41 Rukajärvi	52 Virkkula
9 Kemilä	20 Kurtinvaara	31 Määttälä	42 Soivio	53 Vuotunki
10 Kero	21 Kurvisenvaara	32 Nissi	43 Suininki	54 Yläsuininki
11 Keskikitka	22 Kärppä	33 Noukavaara	44 Suorajärvi	

Lähde: Kartta on muokattu Maanmittaushallituksen 1: 400 000 Suomen yleiskartasta 1950, 88–91, 96–99.